МОЛОДНЯК

№ 6
1933

лодий Більшовик

В НУМЕРІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ:

Поезія: Ю. Ружанський, М. Йогансен, Ст. Крижанівський. Проза: М. Рибак, С. Борзенко, М. Трублаїні. Статті: О. Воробін, О. Долгін, Г. Полубічко.

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Я52 М75 Інв. № КС 87211

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мис-

Назва тец., громад.-політ.

та наук.-попул. журн.

Місце, рік видання Х., 1933.

Кіл-ть стор. 15 с., С. 18-103, [1] с.

-\\- окр. листів

-\\- ілюстрацій

-\\- карт

-\\- схем

~~Том~~ № 6 (червень) частина вип

~~Конволют~~ С. 33-34- вирвана.

Примітка:

13.02.03.

пролетарі всіх країн, єднайтеся!

МОЛОДНЯК

орган цк лксму
рік видання VII

літературно-мистецький
громадсько-політичний
та науково-популярний журнал

за редакцією:
в. васютинського, г. епіка,
о. корнійчука, с. крижанівського,
о. левади, л. первомайського

червень 6
(78) 1933

двоу молодий більшовик

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Редактор—*О. Корнійчук*
Ред. мови й коректор—*П. Костюк*
Техкер—*Шишко*
Здано до складання 13-VI-33 р.
Підписано до друку 10-VIII-33 р.
$3\frac{1}{4}$ ап. арк. В 1 пап. арк. 107.200 зн.
Формат паперу 62×94 сант.
Вага 1 м. стопи 38 клг.

ДВОУ УПП. 7 друкарня імени Фрунзе, Харків, Донець-Захаржевська, 6
Головліт 3871 Зам. 978 Прим. 2130

О. ВОРОБІН

підсумки VI пленуму ЦК ЛКСМУ

І. УХВАЛИ ПЛЕНУМУ — БОЙОВА ПРОГРАМА ДІЙ ЛКСМУ

22-24 червня відбувся VI пленум ЦК ЛКСМУ, що опрацював трое питань: участь комсомолу у збиральній кампанії та хлібоздаванні; зміцнення колгоспного осередку та робота з колгоспною молоддю і виконання ухвал ЦК ВКП(б) та Раднаркому СРСР про роботу вугільної промисловости Донбасу. Пленум відбувся після робіт пленуму ЦК КП(б)У і на засадах його ухвал накреслив дання комсомолу України для найважливішого часу сільсько-господарських робіт і хлібоздавання. Червневий пленум ЦК КП(б)У дав вказівки партійним організаціям про те, що цей час літньо-осінніх робіт є найважливіший, найвідповідальніший і вельми напружений період і що від успіхів збирання, обмолоту та хлібоздавання залежатиме основний показник нашої роботи — чи ми зуміємо і наскільки зуміємо закріпити наслідки весняної сівби.

Пленум ЦК КП(б)У звернув увагу місцевих організацій на ті особливості класової боротьби і обставини на селі, в яких проходитимуть усі літньо-осінні найважливіші сільсько-господарські кампанії.

Обидва пленуми відбулися в обстанові, коли ми стаємо до вирішних боїв за високий соціялістичний урожай, за цілковиту ліквідацію відставання сільського господарства України, бо ж: „основне і головне завдання — це витягти сільське господарство України з того проривного стану, в якому воно перебувало останніх років, і позбавитися тих труднощів, що ми ще й тепер маємо на Україні" [redacted]

Пленум відбувся саме тоді, коли ми, як ніколи, повинні узятися за виконання гасла т. Сталіна — перетворити всі колгоспи на більшовицькі і колгоспників на заможних.

Розпочинаючи свою роботу, пленум першим, головним питанням поставив — мобілізувати всі сили, волю, енергію, ентузіязм комсомольців, робітничої, колгоспної та одноосібної молоді на бойове збирання урожаю і на виконання плану хлібоздавання державі.

На січневому пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б), геніяльний стратег більшовизму, вождь нашої партії т. Сталін у своїй промові „Про роботу на селі" вичерпливо, з усією чіткістю, викрив помилки партійних організацій у керуванні сільським господарством, у проведенні хлібозаготівель минулого року, показав нову тактику класо-

вого ворога, озброїв партію і робітничий клас глибокою марксо-ленінською аналізою нової обстанови на селі. Борючись за виконання історичних вказівок т. Сталіна, що він їх дав у своїх промовах на січневому пленумі ЦК і ЦКК, на з'їзді колгоспників-ударників, на основі постанови ЦК ВКП(б) від 24 січня цього року, партійні і комсомольські організації України домоглися вже перших успіхів. Весна цього року показала, який стався перелам у масах колгоспників, у їхньому ставленні до праці і трудової дисципліни. Ці успіхи здобуті наслідком зміцнення керівництва КП(б)У непохитним більшовиком, секретарем ЦК ВКП(б) тов. *Постишевим*, зміцнення обласних організацій, створення політвідділів МТС, наслідком рішучого удару по рештках розгромленого, але поки що недобитого куркульства та його агентури.

У боротьбі за сівбу комсомол України допоміг партії і сам домігся деяких успіхів. Багато комсомольських організацій, осередків, особливо комсомольців-ударників показали героїчні зразки боротьби за проведення весняної кампанії, за зміцнення колгоспів. Проте, ці успіхи недостатні,— вони є тільки перші кроки до потрібних успіхів, адже ще багато комсомольців, осередків і організацій працювало, та й досі працюють, незадовільно і особливо яскраво це можна бачити на Чернігівській області, на Старобільській групі районів Донбасу. Боротьба за високий соціялістичний урожай не кінчається сівбою, а тільки починається. Отже, головне — попереду. Пленум застеріг комсомольські організації про величезну шкідливість настроїв перепочинку, самозаспокоєности, що в окремих ланках комсомольських організацій і керівних комітетів можна бачити.

Нова обстанова, що характеризується остаточною перемогою колгоспного ладу, розтрощенням класового ворога ставить перед комсомолом нові, підвищені завдання. Перемога колгоспного ладу розкриває перед молоддю широчезні перспективи культурного і політичного зростання і поряд з цим вона висуває перед комсомолом величезні вимоги — глибоко опанувати процес колгоспного виробництва, виховати молоде покоління колгоспників у дусі більшовизму.

Повторювати важливість виконання плану вуглевидобутку — зайве. Пленум відзначив, що комсомольська організація Донбасу і його керівні комітети, починаючи від обкому, на початку не зрозуміли усієї ваги і значення постанови ЦК та РНК, недооцінили сили опору виконанню цієї постанови з боку ворожих елементів — і в лавах комсомолу і поза його лавами. Схвалюючи заходи, що вжив обком, пленум визнав, що ці заходи недостатні. Центральне завдання донбасівського комсомолу — зміцнити ділянковий осередок, перебудувати суть і методи керування так, щоб головний упор скерувати на зміцнення ділянкового осередку, на допомогу йому.

Тим то ухвали пленуму — бойова програма дій комсомольських організацій Донбасу. Її можна виконати тільки при умові рішучого розгортання більшовицької самокритики в лавах комсомолу

та робітничої молоді, тільки рішучою боротьбою з опортуністами та саботажниками, на основі вказівок тт. Сталіна, Молотова і Кагановича, рішуче зміцнюючи класову боєздатність кожного комсомольця, молодого робітника, ведучи робітничу молодь на здійснення ухвал партії.

У жовтні 1933 року ленінський комсомол, двічі червонопрапорний, святкує свої великі роковини — 15-річчя ВЛКСМ. VI пленум вирішив звернутися до всіх обкомів, міськомів та райкомів ЛКСМУ, до всіх осередків, комсомольців, робітничої та колгоспної молоді України з відозвою — більшовицькими перемогами зустріти п'ятнадцятирічний ювілей ленінського комсомолу. Кращою підготовою до цього ювілею буде — найактивніша боротьба ленінського комсомолу України за збирання урожаю і особливо за хлібоздавання. Тим то пленум Центрального Комітету ленінського комсомолу України оголосив всеукраїнське змагання на кращу участь комсомольських організацій у боротьбі за збирання соціялістичного врожаю і дострокове здавання хліба державі.

Озброїти кожного комсомольця, молодого робітника, колгоспника і одноосібника ухвалами пленуму, чітко визначити його місце у виконанні цих ухвал — ось головне, бо ми увійшли вже в смугу виробничих боїв за те, щоб обробити, зберегти, зібрати урожай і цілком виконати план хлібоздавання. Це можна зробити тільки в умовах рішучої більшовицької боротьби з класово-ворожими, буржуазно-націоналістичними проявами і діями, на засадах підвищення класово-революційної пильности, виховуючи маси комсомольців і молодь у дусі пролетарського інтернаціоналізму.

VI пленум ЦК ЛКСМУ дав нам бойову більшовицьку програму дій на найближчий етап розвитку юнацького комуністичного руху на Україні. Отже, завдання полягає тепер у тім, щоб понести ці ухвали в маси, довести їх до свідомости кожного комсомольця, робітника і колгоспника, взятись по-бойовому, по-більшовицькому за їх виконання. Опрацювання постанов пленуму ЦК визначатиметься не резолюціями, а конкретними, живими більшовицькими ділами в організації молоді на виконання бойових завдань партії

II. ПІДГОТУВАТИСЯ ДО ЗБИРАЛЬНОЇ — ЦІЛКОМ ВИКОНАТИ ПЛАНИ ХЛІБОЗДАВАННЯ

У доповіді т. Мускіна про роботу комсомолу у збиральній кампанії та в хлібоздаванні і в розгорнених дебетах висунуто цілу бойову практичну програму дій комсомольських організацій у збиранні та охороні врожаю і в цілковитому виконанні плану хлібоздавання державі. Цілком зрозуміло передчасним було б уже тепер підводити підсумки боротьби за високий урожай, виходячи з весняної сівби. Навпаки — пленум ЦК орієнтував організацію на рішучу боротьбу з опортуністичною самозаспокоєністю, що її виявили у виступах делегати на пленумах одеського та київського обкомів і засуджені виступами т.т. *Косарева* і *Андреєва*. Хоч цієї весни на соціялістичних ланах працювало скажімо по Харківській

області 71% комсомольців безпосередньо в полі, у Дніпропетровській області по 20 районах із 38.000 — 27.653 працювали безпосередньо в полі і 72% на *провідних* професіях, в Одеській — 80,6% комсомольців робило в колгоспному виробництві, 72% на вирішальних провідних професіях, та не тільки в цих областях маємо такі показники. Такий самий стан можна було бачити в районах і інших областей, хоч, правда, на такій важливій ділянці роботи, як робота на тракторі, ми вже мали 50% комсомольців трактористів (Одеська область), у Дніпропетровській по 20 районах працювало 3.000 комсомольців трактористами. Але, кажемо, головне полягало у підготові до весняної сівби, щоб правильно розташувати комсомольців на вирішальних роботах в окремих районах і областях, і це не погано пощастило зробити. Тут за приклад може правити Одеська область, що по 38 районах нараховує (без учителів і учнів) 30.000 комсомольців, з яких 24.200 працювали безпосередньо в колгоспному виробництві. При чому, на виробничих ділянках сили розставлено так: трактористами робило 4715 чол., що становить 50% трактористів-комсомольців загальної кількости трактористів, бригадирами у виробничих бригадах було 1027 чол., конюхами та їздовими працювало 4796 чол., сівальниками —3181 і т. д. Не гірше було і в Харківській та Дніпропетровській областях. Цієї весни цілий ряд осередків, тисячі комсомольців виявили на праці справжній героїзм.

Ось для прикладу візьміть бригаду Хитрюка, колгоспу ім. Карла Маркса, Грушківського району. Ця бригада за п'ять днів посіяла усі ярі зернові замість встановлених семи днів, при чому бригада перевиконала план на 10 га. Візьміть кращих ударників Шібінського, Топоркова, Волкова, Ячєнка з бригади комсомольця Добридіна, що сіяли замість норми 3 гектари—6 га. на день. Робота бригад була скерована на успішне закінчення весняної сівби, при чому такі передові бригади головну увагу в своїй роботі скеровували на якість. Ці бригади дали свої позитивні наслідки, але це нас заспокоїти не може, ми не можемо задовольнитися із здобутих досягнень, тим більше, що ухвали ЦК КП(б)У від 13 травня ще й досі не виконано, не всі організації добре і однаково добре працювали.

Ми не можемо задовольнитися із наших успіхів ще й тому, що вирішальна робота — попереду. На засадах здійснення ухвал пленуму ЦК треба зуміти охоронити урожай від бур'янів, від шкідників, від злодіїв та розкрадачів, треба підготувати кадри, тягло і машини, треба правильно і найефективніше їх використовувати. Під час збиральної кампанії треба достроково виконати план поставки зерна державі, як найперший священний обов'язок кожного комуніста й комсомольця.

Пам'ятаючи про те, що роботу провадитимемо в умовах жорстокої класової боротьби, ми повинні не забувати, що головні помилки комсомольських організацій торік були ті, що організації не зуміли і не зрозуміли особливостей обстанови минулого року, не виявили пильности, прогавили і не викрили своєчасно маневрів класового ворога—куркуля, петлюрівця, махновця, що пролізли до

колгоспів і в деяких з них посіли керівні посади, не організували справжньої охорони врожаю, припустилися крадіжки та розбазарювання хліба.

Комсомольські організації не повели своєчасно молоді на боротьбу за збирання врожаю, за виконання планів хлібоздавання, а наслідком було те, що сотні тисяч пудів хліба розкрадено, розбазарено, а плану хлібозаготівель не виконано.

Мусимо відзначити деякі дуже болючі факти, як от: комсомолець Гречушний Іван брав участь у крадіжках хліба; у Калузькій сільраді, скажімо, 700 цнтн. хліба пішло в солому; урожай з 37 гектарів злодії обікрали під час косовиці тощо. Тим то завдання цього року—не потурати злодіям, пильнувати кожну зернину, рішуче бити по тих, хто намагається красти та розбазарювати хліб, підриваючи міць колгоспів. Що маємо зробити? Організувати добру охорону врожаю—ось найголовніше наше завдання. Це значить, не повторювати помилок минулого року, це значить зібрати урожай у строк без втрат. Боротись з втратами—це значить не припускати таких помилок, як торік у колгоспі „Шлях Леніна" Тетянівської сільради, де втрати становили 3.000 цнтн. хліба, або в колгоспі „Червоний Степ" де пішло у послід 700 цнтн. А такі сумні факти далеко не поодинокі. І найгірше те, що, скажімо, в артілі „Комінтерн" на очах комсомольця Гаюхи, щоб тільки зірвати плани хлібозаготівель, попили 1000 пудів хліба, а він, комсомолець Гаюха, мовчав — бо був сином куркуля.

Ще раз кажемо—такі дії класового ворога, його агентури скеровані на зрив найважливішої сільсько-господарської кампанії, і їх треба розтрощити за всяку ціну.

Або ось, у Снігурівському районі торік незаконно роздано авансом на трудодні 20 000 пудів хліба. А таких районів як Снігурівський на Україні було чимало. Чимало районів не провадило справжньої боротьби з куркульсько-петлюрівськими, махновськими та іншими контрреволюційними елементами, а в наслідок—величезні втрати хліба, зриви у виконанні хлібоздавання, труднощі із постачанням усередині колгоспів.

Треба нещадно повести боротьбу із засміченістю лав комсомольських організацій класово-ворожими елементами, що ведуть розкладницьку роботу, що беруть під свій вплив відсталих молодих колгоспників, бо ж чим, як не цим можна пояснити те, що осередок Сухого Ставу Снігурівського району класового ворога Нагорного Назара, якого за організацію крадіжки хліба (у нього знайшли 6 ям із хлібом), приговореного до страти, бере на поруки, дає підписку про його благонадійність. Чистка п'яти райорганізацій стверджує це, бо виключено у цих п'яти організаціях з лав комсомолу 1341 чол., цебто 30,7% усіх тих, хто підлягав чистці.

Із вичищених дітей куркулів, торговців, офіцерів білої армії, попів, бандитів, жандарів і поліцаїв було 309 чол., цебто 23%, а по деяких організаціях цей відсоток досягав 45.

Отже, виявити класову пильність сьогодні, як ніколи, треба, особливо в справі охорони врожаю — треба нещадно боротись із

шкідниками, з ворогами в кожному осередку. В кожному осередку повинна працювати дружина охорони соціялістичної власности, передусім посівів. У цих дружинах повинні брати участь не лише комсомольці, молодь, а й дорослі колгоспники, виділяючи із складу дружин спеціяльних об'їждчиків.

Охороняти врожай — це значить не припустити торішніх помилок у збиранні, не затягувати косовиці, укластися цілком у термін, визначений урядом та партією. Для цього слід бути цілком готовими розпочати збиральну кампанію.

Великої ваги у підготові до збиральної кампанії мають кадри, що забезпечать збір урожаю без втрат, без розбазарювання. Партія і уряд багато попрацювали над створенням цих кадрів. У нас на Україні у цих жнивах працюватиме 46 000 тракторів, 4200 комбайнів, 19.000 двигунів, локомобілів, 25.300 молотарок, 7.000 ваговозів, а з ремонтом сільсько господарських машин в окремих районах не скрізь гаразд. Ось взяти хоч би Чернігівську область, де фактично провалено весняну сівбу. На 1 липня там відремонтовано жниварок 79%, молотарок—59%, двигунів—50% і т. д.

В окремих районах інших областей теж не краща справа з готуванням до жнив. Ось хоч би взяти приклад, як бере участь комсомол Ново - Празького р-ну Дніпропетровської области у ремонті с-г. машин. Ми бачимо, що на 5 липня жниварок відремонтували 57%, молотарок—38%, локомобілів—27%, комбайнів—30% і т. ін. Отже, участь комсомолу, в ремонтній кампанії аж геть незадовільна. Правда, цього року комсомол спромігся організувати 95 дружин, поставити 48 дозорів охорони засівів, провести рейд готовости до збиральної тощо.

Комсомол повинен рішуче заходитися над готуванням до жнив, повинен мобілізувати всі свої сили на своєчасну підготовку машин до роботи в полі.

До збиральної кампанії завчасу треба готуватися саме тому, щоб сотні тисяч пудів хліба зберегти від втрат. Практично для цього мають працювати сигнальні пости, що слідкували б за достиганням хліба, щоб вчасно починати косовицю. ЦК ВКП(б) у своєму рішенні указав на основні важелі боротьби з втратами. Перше — не чекати на загальне достигання хліба, починати косити ще в стані воскової стиглости, друге—снопов'язання, третє—організація згрібання колосків, мобілізація піонерів-школярів і взагалі дітей на збирання колосків.

Під час обмолоту не втратити, ані грама. Це для нас має не абияку вагу, бо за орієнтовними підрахунками зернового науково-дослідного інституту, торік близько 140 млн. пудів хліба втрачено і розкрадено саме під час молотьби. Отже треба собі поставити завдання—не пізніше як за 6 днів після початку косовиці відразу ж взятися до молотьби, запровадивши для цієї роботи точний графік. Тут комсомольці мають подбати, щоб молотарки не робили жодної години перестою. Домагатися зразкової роботи від зорі до зорі всіх молотарок і, передусім, молодняцьких молотарок. Не припускати залишення зерна у соломі та полові, збудувати польові

амбари, щоб зерно на повітрі під дощем не лежало, не гнило, не проростало.

Уроки минулого року, та й весняної сівби цього року особливо в тих районах, де провалилася сівба, вчать нас, як треба дбати про сполучення механічної тяглової сили з живою силою. Цієї весни щось із 70% тягла на Україні становили коні. Отже, коню—найбільше піклування, найбільше уваги. Тут комсомольці мають відограти не останню ролю. Коней треба використати на всі 100%. У Понорницькому районі кінську силу цієї весни використали тільки на 50 а подекуди на 30%. На підставі здійснення рішень ЦК ВКП(б) треба зробити працездатними усіх коней, волів. Кращий комсомол буде той, у якого всі коні будуть робочими кіньми, будуть працювати і виконувати норми. Треба подбати за такого коня у соціялістичному господарстві, якого не бачило ще дрібне одноосібне господарство. А для цього мусимо попіклуватися, щоб підвищити потужність кормової бази, отже, всі комсомольці мають взяти активну участь у силосуванні та сінозбиранні.

Пленум ЦК визнав за неправильне, коли окремі організації, приділяючи увагу кінському комплектуванню, не дбають про добрих коней. Пленум ЦК, як ми сказали, багато віддав уваги кадрам. Він визнав за неправильне, що окремі організації, дбаючи про кількісне комплектування курсів, занедбали якість підготови кадрів. За готування кадрів комсомольські організації повинні відповідати, бо ж у цьому вони мають відогравати виключну ролю. Готування кадрів—це наша кревна комсомольська справа, від неї залежатиме висока продуктивність машин. Нову техніку соціялістичного сільського господарства нам слід опанувати передусім на основі оголошеного всесоюзного змагання комбайнерів—краще організувати роботу комбайнерів у нас. До цього змагання мають увімкнутися всі молоді комбайнери України. Кадри — це наша вирішальна ділянка. Той, хто не працює над якістю готування кадрів, чи хоче він цього, чи не хоче, — є співучасник дій тих класово-ворожих, сил, що прагнуть зірвати боротьбу за хлібоздавання цього року. У відозві VI пленуму ЦК говориться:

„Комсомольські комітети, осередки й комсомольці! Візьміть під особливий контроль якість готування кадрів для всіх ділянок збиральної і хлібозаготівельної кампанії. Виженіть із курсів чужі, що випадково потрапили, елементи, організуйте змагання серед курсантів на краще опанування своєї справи, розмістіть всі свої сили так, щоб вони були на вирішних ділянках боротьби за хліб, щоб увесь комсомол працював на полі“.

Ми повинні дбати не лише за сьогоднішній день, за успішне проведення збиральної, за виконання планів хлібоздавання цього року. Похід за високий соціялістичний урожай наступного року вимагає від нас активної участи у піднятті парів.

Комсомольські організації, кожен комсомолець повинен бути у перших лавах бійців за першочергове, дотермінове здавання хліба державі, пам'ятаючи вказівки т. Сталіна: „Не заслоняйте своєї уваги турботою про фонди та запаси різного роду, не від-

вертайтесь від головного завдання. Розгорніть хлібозаготівлі від перших же днів збирання і форсуйте їх, бо перша заповідь — виконати план хлібозаготівель".

Організувати участь комсомолу у виконанні планів хлібоздавання державі — це значить організувати збирання тари, мішків тощо, організувати безтарові перевезення, це значить подбати про участь у ремонті шляхів, елеваторів, зсипних пунктів, це значить взяти найактивнішу участь у доборі вагарів, приймальників, возіїв, рахівників, комірників тощо. Це значить виконувати тверді графіки вивозу зерна. Комсомольські організації повинні слідкувати за виконанням рішень партії про заборону зустрічних планів, борючись із тими, хто намагається їх організувати, як з куркульською провокацією, скерованою на дискредитацію закону про обов'язкову поставку зерна. Комсомол повинен установити контроль за тим, щоб аванси видавалися в суворо організованому порядку, не більше як 10% від фактично обмолоченого хліба на середколгоспні потреби, аж до цілковитого виконання забов'язань про здачу хліба державі, з тим, щоб цей відсоток збільшити до 15 для колгоспів, що добре і чесно працюють.

Так само особливу увагу треба звернути на мобілізацію комсомольських організацій у радгоспах, щоб не припускати буржуазних тенденцій у радгоспах, які мали місце минулого року. Правильно зрозуміти сигнал, поданий телеграмою тт. Сталіна і Молотова з приводу приховування засівів злодіями з парткитками в кишені в Одеському зернотресті, підготувати комсомол радгоспів до більшовицької боротьби за хлібозаготівлі. Не обходить нас питання і про натурплату МТС, повернення позик і виконання завдань з мірчука.

Але, коли ми повернемося до весняної сівби у Чернігівській області, то побачимо, що вона провалилася ще й тому, що там не організовано роботи з одноосібним сектором, саме тоді, коли ця область з одноосібником повинна була найкраще працювати, бо ж там одноосібний сектор посідає чільне місце. За приклад у цьому мусить бути Харківщина, що організувала роботу в одноосібному секторі як слід і підготувала сьогоднішнього одноосібника, а завтрішнього колгоспника, до виконання зобов'язань перед державою. До цього треба опрацювати серед усіх трудящих одноосібників молоді відозву зльоту одноосібників Харківської області, визначити завдання кожного трудящого одноосібника, роз'яснити ці завдання і вести їх на виконання найважливіших господарсько-політичних завдань, цим самим дати змогу трудящому одноосібникові завоювати собі право вступити до колгоспів і разом з ними будувати нове соціялістичне колгоспне господарство.

III. ЗМІЦНИТИ КОЛГОСПНИЙ ОСЕРЕДОК — ОРГАНІЗУВАТИ РОБОТУ З КОЛГОСПНОЮ МОЛОДДЮ.

Роки здійснення першої п'ятирічки для комсомолу були періодом, коли він особливо напружено проходив на практиці науку

комунізму, бо ж „спілка комуністичної молоді має бути ударною групою, що в усякій роботі подає свою допомогу, виявляє свою ініціятиву, свій почин“ (Ленін).

Усі ми пам'ятаємо боротьбу, що її 5 років тому провадив комсомол за поворот своїх промислових організацій обличчям до виробництва. Цей поворот означав собою цілий етап у житті комсомолу. Треба було цю роботу підпорядкувати питанням виробництва, головні свої сили перекинути на вирішальні ділянки і під проводом парторганізації це йому вдалося зробити.

Ми живемо і працюємо тепер в такий час, коли такий самий корінний поворот ми повинні зробити в роботі сільського комсомолу. Увесь перебіг соціялістичної перебудови країни, увесь процес розвитку союзу щільно підвели нас до цього. Той факт, що з перемогою суцільної колективізації наші сільські осередки відразу ж стали осередками великих соціялістичних господарств, вимагає від нас цілком нової постави роботи сільського комсомолу і водночас відкриває велетенські можливості до його дальшого зростання, класової загартованости. У постанові ЦК КП(б) У про участь комсомолу у весняній сівби визначено, що „хиба комсомольської роботи є недостатня, а подекуди і зовсім непомітна організаторська роля колгоспних осередків у розгортанні соцзмагання та ударництва, у боротьбі за темпи і надто за якість сівби, у масово-політичній роботі та культурно-побутовому обслуговуванні молоді“, — тимто ЦК КП(б) У запропонував цією постановою „створити такий комсомольський колгоспний осередок, який був би справжнім організатором мас молоді, організував би серед неї соцзмагання і ударництво, боротьбу з ледарями, дезорганізаторами, розкладачами громадської власности, куркульсько-петлюрівськими елементами, за виконання колгоспами й одноосібниками зобов'язань перед державою“.

Комсомол на селі являє собою величезну потужну політичну силу. Лише в колгоспних осередках на Україні нараховується 327 тис. чоловіка об'єднаних в 15.000 колгоспних осередків. 60% усіх колгоспів України мають комсомольські осередки. Одних лише членів бюрів і секретарів осередків є більше як 50 тис. чоловіка.

Уже є не поодинокі осередки, що з допомогою політвідділів — цього могутнього чинника — зуміли організувати свою роботу на користь колгоспного ладу. Тисячі ударників дала весняна сівба цього року, нові форми роботи запроваджено в життя, комсомольські ланки, помбриги по масовій роботі — все це ішло на користь постійно утвореної бригади. Секретар осередку колгоспу „Дев'ять років без Ільїча“ Ніжинського району, Чернігівської области каже:

„Весна змінила обличчя нашого комсомольського осередку. Нові питання стали перед комсомольцями: плуги, сівалки, норми, якість, високий урожай, заможне життя. Живо обговорювали комсомольці ці питання і вирішили організувати два комсомольські плуги, дві сівалки, викликали на змагання осередок колгоспу „Нове життя“. Кожен комсомолець викликав на змагання молодого

колгоспника. Комсомольські плуги давали замість норми 0,5—0,6 і 0, 65, га, комсомольці Сарновець Грицько, Музь Іван, Цуярка Олекса — кращі ударники-плугатарі. Добре працювали комсомольські сівалки. Комсомолець Керч Федір — кращий сівальник у колгоспі".

Та, на жаль, таких осередків у нас ще мало і тому постало питання, виконуючи ухвали ЦК КП(б)У, зміцнити центральну ланку нашої спілки — комсомольський осередок. На перше червня біжучого року для зміцнення комсомольських осередків відряджено близько 2 тис. чол. виробничого активу, але, на жаль, окремі обкоми на цьому заспокоїлися. Узяти хоч би Чернігівське ООБ, що надіслало 535 секретарів, 117 групоргів, 56 пропагандистів, пропустило через семінари 675 секретарів осередків і на цьому майже припинило роботу. Не пішли на те, щоб і далі виконувати ухвалу про колгоспний осередок. Отже, фактично ухвалу виконують незадовільно, формально і це негативно позначається на роботі

Безперечно, правильне є те, що від секретаря осередку в великій мірі залежить міць осередку. Отже, в першу чергу осередку треба міцний ідеологічно-витриманий класово-загартований, політично-розвинений секретар. Але це ще не все. Треба організувати систематичну допомогу і керівництво цим секретарям. Наше завдання — ліквідувати „кампанейщину" у надсиланні секретарів з кращих комсомольців-ударників колгоспного виробництва, особливо з тих комсомольців, що працюють на вирішальній роботі колгоспного виробництва, перевірених у боротьбі за весняну сівбу, за збирання і хлібоздавання.

Отже, за виховання такого секретаря помічники начальників політвідділів МТС по комсомолу вже взялися. Правда, хоч тут є певні непорозуміння, що іноді загострюються в зв'язку з гонором секретаря РК, а іноді в зв'язку з нерозумінням конкретної роботи, але остання постанова ЦК ВКП(б) про колгоспний осередок і взаємини політвідділів та райкомів ясно і чітко визначає функції та діяльність тих і тих у керівництві колгоспним осередком.

Рішуче усунути часту, нікому непотрібну зміну секретарів колгоспних осередків, закріпивши їх щонайменше на рік; разом з цим усунути практику призначення і знімання секретарів без обговорення на загальних зборах осередку. Рішення пленуму вимагають: „виховати у комсомольців почуття відповідальности за керування організацією, за добір своїх керівних кадрів. Пленум схвалив ужиті бюром ЦК заходи про організацію спеціяльної всеукраїнської школи секретарів колгоспних осередків і організацію обласних місячних курсів, з охопленням 3.000 секретарів,—нам треба більше поширити практику організації семінарів осередків при політвідділах і райкомах, залучаючи до керування цими семінарами кваліфікованих партійних, комсомольських та інших працівників.

Перекидання комсомольців у колгоспне виробництво дуже важлива річ, так само як і розставлення сил на вирішальних ділянках колгоспного виробництва, але не можна за цим забути про зміст роботи осередку. У 763 осередках Чернігівської області (а ця кількість

складає третину усіх осередків области, що нараховують 16.184 комсомольців, з них зайнято у виробництві 14.103, що становить 84%) розставлені сили були хоч і не погано, але над цим у великій мірі не осередки попрацювали, а тому робили комсомольці погано, — зміст роботи не відбивав питань колгоспного виробництва. Для нас зміст роботи в осередку має не абияку вагу. Тимто пленум запропонував серйозно попрацювати коло питань середспілкової роботи, ставлячи в основу роботи осередку потребу опанувати кожним комсомольцем усіх питань колгоспного будівництва з тим, щоб забезпечити вплив комсомолу в колгоспі і завоювати більшість колгоспної молоді і колгоспників на здійснення завдань партії.

Для створення справді колгоспно-виробничого осередку ЛКСМУ пленум запропонував закінчити реорганізацію міжколгоспних осередків. У доповідях Вознесенського і особливо Велико-Лепетинського райкому почувалося формальне ставлення до зміцнення колгоспного осередку. Самі доповіді показали, що в цих районах ще не вжито будь-яких серйозних заходів до зміцнення колгоспного осередку і розгорнення роботи серед молоді. Пленум вказав Велико-Лепетиському РК на цілком неприпущене явище, що він за довгий час не тільки не вислухав на своїх засіданнях доповіді про роботу комсомольських групоргів, а навіть і колгоспних осередків. Зовсім неправильне і неприпустиме явище, коли велика частина комсомольців, крім своєї роботи на виробництві на основній кваліфікації, не має ніяких комсомольських навантажень. Комсомольська робота багатогранна і не можна випускати жодної ділянки, бо з цього скористається класовий ворог. Тим то кожному комсомольцеві треба дати навантаження, щоб воно сприяло підвищенню його політичного рівня й авторитету в колгоспі, організаторській ролі серед молоді і розгортанню масово-політичної роботи осередку.

Дане комсомольцеві завдання треба вчасно перевіряти, ліквідуючи цим самим безвідповідальність комсомольця. Адже ж безконтрольна людина — безвідповідальна. Якщо комсомолець неспроможний виконати доручену йому роботу, якщо та робота йому не під силу — організувати йому допомогу. Треба ліквідувати формальне ставлення до комсомольця, забезпечити ленінський стиль у роботі осередку, розгорнути аматорський рух,— каже тов. Бубекін, редактор „Комсомольской правды" у своєму виступі. Основна метода нашої роботи — соціялістичне змагання.

VI пленум ЦК накреслив програму практичних робіт для зміцнення колгоспного осередку, розгорнення роботи серед молоді, визнавши за зовсім незадовільну роботу комсомольських організацій середколгоспної молоді, бо деякі осередки зовсім відірвані від колгоспної молоді, від її життя, її інтересів, забуваючи, що колгоспну молодь треба завоювати, залучити її в масово-політичну роботу і тільки так можна дійти значних успіхів на цій важливій ділянці.

Так само пленум чітко визначив завдання у зв'язку з підвищенням політичного рівня комсомольців, перебудови керівництва осе-

редками, запропонувавши у зростанні осередків неухильно виконувати ухвали III пленуму ЦК ВЛКСМ і ЛКСМУ. „Приймати до лав ЛКСМУ головно кращих ударників-трактористів, бригадирів, рільників, сівачів з дорослої молоді, перевіреної у боротьбі з класовим ворогом, у боротьбі за справу зміцнення колгоспів. Поруч з цим рішуче боротися із спробами форсувати зростання з огульним прийманням, пам'ятаючи, що головне завдання комсомолу тепер є — підвищення класової боєспроможности і ідейно-політичного рівня організацій, очищення їх від класово чужих, що примазалися, елементів“ (З постанови ЦК КП(б)У).

Виробничі і міські організації несуть цілковиту відповідальність за всю роботу колгоспних осередків, отже, не можна обмежитися тим, що вже зроблено в час культпоходу, хоч тут окремі організації — скажімо харківська — не погано попрацювали. Найважливіше завдання міських КСМ-організацій — не лише виділяти міцних перевірених людей на секретарів осередків, а й передавати досвід свій колгоспному осередкові.

Велика роля політвідділів МТС, що вони відогравали у зміцненні роботи осередків, відзначена пленумом ЦК. Пленум зобов'язав усі організації давати якнайбільшу допомогу в роботі політвідділів, нещадно борючись з тими, хто заважає їм працювати. На основі виконання постанови ЦК ВКП(б) від 15 червня організувати дружну спільну роботу в розгортанні масової роботи серед молоді у зміцненні колгоспного осередку — основи організації ВЛКСМ.

IV. ВИКОНАТИ ПОСТАНОВУ ЦК ВКП(б) І РАДНАРКОМУ СРСР ПРО ВУГІЛЬНУ ПРОМИСЛОВІСТЬ ДОНБАСУ

Велику увагу пленум віддав питанню перевірки виконання постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркому про роботу вугільної промисловости Донбасу, заслухавши доповіді Сталінського і Краснолуцького міськомів і Донецького обкому. У доповідях тов. Гаврилова та тов. Тополя, в дебатах на доповіді розгорнено різку критику помилок у роботі комсомолу Донбасу.

Виходячи з ухвал пленуму ЦК КП(б)У про те, що „комсомольська організація ще по-справжньому не розгорнула належної роботи за мобілізацію широких верств молоді на реалізацію постанови ЦК і Раднаркому, тоді як комсомольська організація відограє найбільшу ролю в справі вугільного видобутку, а особливо в боротьбі з плинністю робочої сили, ЦК ЛКСМУ і Донецький обком не вжили достатніх заходів, щоб швидко перебудувати комсомольську роботу з упором на шахту і не подали достатньої допомоги шахтним комсомольським осередкам“, Пленум ЦК ЛКСМУ накреслив дальші заходи у роботі комсомолу Донбасу, особливо в справі перебудови і дальшої боротьби за здійснення ухвал ЦК і РНК та пленуму ЦК КП(б)У. Комсомольські організації Донбасу і його керівні комітети, починаючи з обкому, спочатку не зрозуміли всієї ваги і значення постанови партії та уряду, недооцінили сили опору виконанню цієї постанови і в лавах ЛКСМУ і поза його лавами.

Деякі організації формально поставилися до ухвали, не розгорнули більшовицької самокритики проти канцелярсько-бюрократичних методів керівництва, намагаючись обмежитись резолюціями, ухвалами і засіданнями, замість справді бойової мобілізації мас комсомолу і молоді на здійснення цих важливих директив партії та уряду.

Історична постанова ЦК ВКП(б) та Раднаркому від 8 квітня по-новому поставила питання про керування шахтою, що стала „справжнім заводом із складними механізмами". Партійні й комсомольські організації повинні були негайно, від першого дня опублікування постанови по-більшовицькому запроваджувати її в життя, в найкоротший час домогтися докорінного зламу у виконанні програми вуглевидобутку. Але цього спочатку не було і тільки після телеграми т. т. Сталіна, Молотова і Кагановича, в Донбасі взялися за перебудову, зробивши перші кроки до справжньої перебудови роботи і методів керування.

Пленум ЦК схвалив заходи, вжиті бюром донецького обкому до саботажників та їхніх підсобників у комсомолі, щодо зняття з роботи секретаря Краснолуцького міськкому—Крамського, секретаря Риківського МК Фролова, секретаря шахти „Американка" Іванова та інш.

Але пленум визнав, що ці заходи є ще недостатні для того, щоб допомогти партії до кінця зламати опір і справді мобілізувати комсомольців та гірничу молодь на більшовицьку боротьбу за виконання планів вуглевидобутку.

Центральне завдання комсомольських організацій Донбасу — зміцнити ділянковий осередок, перебудувати зміст і методи керування так, щоб головний упор скерувати на зміцнення ділянкового осередку, на допомогу йому. Треба підняти всіх комсомольців і гірничу молодь проти саботажників і антимеханізаторів, розгорнути справжнє змагання за опанування комсомольцями і гірничою молоддю техніки механізму, домогтися створення постійних, технічно-грамотних гірників.

Особливого значіння тепер набуває остаточне викорінення канцелярсько-бюрократичних методів керування в роботі комсомольських комітетів Донбасу. Треба рішуче викорінити розпорошеність, гастрольорські наскоки, формалізм, загальність, треба заходитися коло чорнової конкретної роботи, зміцнюючи ділянку, групу. Головне завдання комітетів—ліквідувати загальний, неконкретний підход, формалізм, установити жорстокий контроль за роботою ділянкового осередку, зміцнюючи трудову дисципліну, систематично працюючи з молоддю, організовуючи її на боротьбу за повне використання усіх механізмів, за правильне проведення нової системи зарплати, повсякденно здійснюючи керівництво соцзмаганням, особливо індивідуальним змаганням, всіляко підтримуючи кращих ударників, передаючи і поширюючи їхній досвід.

Крім відрядження Центральним Комітетом ЛКСМУ 50 чол. на керівну роботу до шахткомів ЛКСМУ для зміцнення вирішальних шахтних комітетів, донецький обком повинен забезпечити шахти, що їх взято під особливий догляд партією, міцним складом робіт-

ників, додатково взявши для зміцнення і ті шахти, що їх тепер зміцнюють у зв'язку з ухвалою пленуму ЦК КП(б)У.

Треба рішуче розгорнути більшовицьку самокритику у лавах комсомолу і робітничої молоді, борючись на основі вказівок тт. Сталіна, Молотова і Кагановича з саботажниками, опортуністами, рішуче підвищуючи класову боєздатність кожного комсомольця і в цілому організації. Виступ т. Андреєва про роботу комсомолу вугільного Донбасу чітко викрив причини відставання донбасівського комсомолу і накреслив основні заходи для ліквідації цього відставання.

Ухвали пленуму—бойова програма дій на найближчий час для комсомолу Донбасу, що повинен по-більшовицькому боротися „за проведення в життя постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркому і на її основі дійти піднесення соцзмагання і ударництва, за опанування механізмів, за зниження собівартости, за збільшення продуктивности праці, за цілковите виконання планів видобутку вугілля" (З постанови пленуму ЦК КП(б)У).

У роботах пленуму взяли участь заступник голови РНК і секретар ЦК КП(б)У т. Любченко П. П., що в своїй промові чітко визначив націоналістичні та троцькістські помилки т. Скрипника на фронті національно-культурного будівництва, орієнтуючи учасників пленуму на рішучу боротьбу з цими помилками, за правильне проведення національної ленінської політики партії—інтернаціональне виховання бійців нового соціялістичного суспільства.

Не може бути ніякого сумніву, що комсомольська організація України, її керівні органи не зрозуміли нової обстанови класової боротьби, притупили свою більшовицьку пильність, послабили останніх років увагу до фронту національно-культурного будівництва, цим давши змогу працювати і шкодити класовому ворогу. Ми припустилися великих помилок і в роботі на селі, і в культурному будівництві. Тов. Постишев на червневому пленумі ЦК КП(б)У цілком правильно і вчасно з усією більшовицькою відвертістю і непримиренністю викрив перекручення національної політики, що були на Україні, та помилки т. Скрипника. Промова т. Постишева мобілізує всю партійну, комсомольську організації України на рішуче виправлення припущених помилок.

Разом з партією, під її проводом, під проводом П. П Постишева, ЛКСМУ повинен розгорнути ще нещаднішу боротьбу на два фронти з великодержавним ухилом, що й далі залишається головною небезпекою, і українським націоналізмом, за непохитне проведення ленінської політики, за чистоту вчення Леніна і Сталіна.

З великою промовою на прикінцевому засіданні VI пленуму ЦК ЛКСМУ виступив Павло Петрович Постишев, що докладно висвітлив особливості цього року, накреслив чергові завдання комсомолу України. Керуючись вказівками т. Постишева, по-більшовицькому зустрінемо 15-річчя ВЛКСМ, виконаємо завдання, висунуте проводирем нашої партії т. Сталіним — зробити цей рік останнім роком труднощів. „Це таке завдання, такі перспективи, які викликають і не можуть не викликати у кожного більшовика, у

кожного позапартійного активного робітника і колгоспника новий приплив енергії і бадьорости у боротьбі, певність перемоги, готовість покласти всі свої сили на розв'язання цього завдання, з тим, щоб у подальшому рухатися вперед з ще більшим успіхом, з меншими труднощами, більш високими темпами, вперед до остаточної цілковитої перемоги" (П. П. Постишев).

Виконуючи вказівки, що їх дав т. Постишев на пленумі ЦК КП(б)У і ЦК ЛКСМУ, ми мусимо організувати справжнє більшовицьке змагання кожного колгоспного осередку за переможне проведення збиральної кампанії, за дострокове виконання плану хлібоздавання державі.

Керуючись директивами ЦК, комсомольські організації повинні узяти найактивнішу участь у чистці партії—допомагаючи їй перевірити свої лави, очиститись від ворогів, що обманом пролізли до лав партії, від опортуністів, що зраджують справу партії, від націоналістично-петлюрівських елементів, від тих, хто не бореться ділом за генеральну лінію ВКП(б).

„Давайте ж мобілізуємо волю і енергію мільйонів комсомольців України, мас робітничої і колгоспної молоді і всю кипучу енергію, ентузіязм комсомольців і молоді віддамо нашій великій партії, щоб зберегти урожай, щоб з честю до строку виконати план хлібоздавання, щоб радянська Україна стала найпередовішою в сільському господарстві республікою Великого Радянського Союзу, а ЛКСМУ найпередовішим загоном двічі червонопрапорного ВЛКСМ".

ЮХИМ РУЖАНСЬКИЙ

Л Ю Б О В

Ед. Багрицькому

Знаю я—батьки мене любили,
з шости років віддали до школи
і хотіли, щоб обов'язково
рабином зробився їхній син.

І ім'я мені дали—Ефраїм,
рабину ім'я це добре личить,
з восьми років я читав
молитви,
з дев'яти — гемару і талмуд.

Тільки не збулася їхня мрія,
тасувались роки, ніби карти...
Пам'ятаю—хедер в синагозі,
сухорлявий ребе, мордобій...

Пам'ятаю: налітали банди
і вбивали впертих комуністів,
також і євреїв-бідаків...
І висли
їх тіла на соснах і дубах.

Це важке дитинство
промайнуло,
в порожнечі давности
сховалось.
Тільки в ті часи забув
любов я—
гостру зненависть тоді впізнав.

Потім двадцять перший рік
і голод.
Гостювала смерть у кожній
хаті.
Кістяки лежали на панелях;
кістяки ходили по хатах.

Пам'ятаю я тоді проходив
повз вечірніх райдужних
віконниць,
там жили багатії спокійно
обростали салом непачі.

Я ходив і заглядав у двері,
звідти м'яса запахи неслися.
Слинна залоза приготувала
слину,
з ранку й риски в роті не було.

Пам'ятаю, я зайшов у хату
кантора старої синагоги
(це було надвечір у суботу);
він вечеряв вільний від турбот.

Коло столу вся сім'я сиділа,
а на столі парували смачно
і начинені пузаті щуки,
курячі бульйони та компот.

Я неначе остовпів, а згодом
вирвалось у мене: а гут
шабес!—
потім попросив шматочок хліба
і подумав: не відмовить він.

Він—високий і воластий
кантор—
звучним голосом, яким
молився богу,
загудів, звертаючись до жінки
(я стояв і слухав, він кричав),

— Ти чому дверей не зачинила?

Бачиш ка-зна хто заходить вхату
наче я господар ресторану,
цілий день приходять жебраки!

Це мене—замурзану дитину—
довело до сліз, до болю
й злости.
Я підскочив до смачного столу,
потрощив миски і полумиски,
двері навстіж—гайда!—
навтьоки.

Вдруге я тоді пізнав ненависть,
гостру і блискучу, наче лезо,
це відтоді я горю любов'ю
до зненависти палкої, як любов.

смерть діда

Поруч мене у моїй кімнаті,
на жаркій пролежаній постелі
день-у-день відлежується дідмій,
сумовитий умирущий дід.

І обличчя зморщене—картопля
мерзла і стара—у нього.
Завжди
філософує про смерть,
про спокій,
про перебіг життьових подій.

— Все своє життя я чоботарив,
все життя віддав чужим
чоботям,
без чобіт ходили мої діти
і, не ївши, спати вони йшли.

Тільки, пам'ятаю, по суботах
я ходив з синами в синагогу,
єврейського молили бога,
щоб до смерти був не
скорий спад.

Ми єврейського молили бога..
Та хіба почує бог небі
чоботарську злякану молитву
про сім'ю злиденну
в вісім душ?!

Не почує!—промовляє дід мій
цей сивоволосий Арістотель
з бородою до грудей, з очима
чорними й блискучими, як туш.

Я в дитинстві не ходив
до школи,
батько мій не вчив мене
талмуду,
змалку горя я зазнав без міри
і жалкого й гострого, мов ніж.

Тихо смерть зайшла до діда
в гості,
смерть сховалася у зморшках
серця,
смерть проникла у старечі
кості,
одбираючи життя.

І в моїй кімнаті, де, бувало,
на жаркій пролежаній постелі
день-у-день відлежувався
дід мій,
сумовитий, нині мертвий, дід,—

народився кучерявий правнук,
аж ніяк на діда не похожий,
і ім'я йому дали велике
з металевим дзвоном: Победіт!

НАТАН РИБАК

ДРУЖИНА

(оповідання)

... Навесні цукроварня завмирає. В просторих корпусах не вистукують мотори, не чути одноманітного ляскання пасів, не шиплять сердито кеснера і владний тупіт десятків чобіт не хвилює розмірену пісню заводу. І всупереч цій тиші, ледве вловимій тузі, що бродить широкими залами заводу—оживає майстерня. З ранку до пізнього вечора у дві зміни важко гупають парові молоти, шарудять трансмісії і двічі на день пискливо й зухвало верещить сирена.

Максим відчуває цю істотну зміну в житті заводу. І в нього, як і в багатьох інших робітників, наступ весни відзначається спорожнінням кагатного плацу, а початок зими довгим ланцюгом колгоспівських возів із буряками. За вісім років перебування на цукроварні він звик до нового життя, злився з ним в одне ціле і забув про минуле.

Від минулого, до речі, лишилися тільки спогади, якісь невиразні і не зовсім приємні. Тому він і намагався не думати про нього, лише іноді воно саме нагадувало про себе в той чи той спосіб, змушувало думки вертати до себе, але час ішов і воно забувалося.

1

Росяний ранок заглядав у вікна. Роса діамантами виблискувала на вітах дерев; роса ледве помітними смужками перетнула скло вікон і здавалося, що сонце саме вмилося тією росою і тому сяє так блискуче і привабливо. Свіжий вітер увірвався в широко розкриті двері і приємно залоскотав обличчя. Ритмічно гойдалася трансмісія і в такт їй розмотувався клубок хвильних, приємних думок.

Хвилюватися і радіти було з чого. Максим відчував, що в цю саму мить, такі самі думки, сполохано б'ються не тільки у його голові. На часинку підведе голову: перед очима пропливають зігнуті над варстатами постаті робітників, зосереджені обличчя і чорні цятки очей так само, як і зір Максима, щоразу спинялися на вузькій, довгій таблиці, яка вп'ялася верхнім загостреним кінцем у стелю. Ретельна рука вивела білі стовпчики чисел. І в очах тремтіли мінливі вогники — то радісні, то тривожні. Таблиця показувала перебіг ремонту. Вона була дзеркалом роботи цеху. Вчорашній

день приніс перемогу Максимовій бригаді, але поруч з нею бригада Пащелопи недовиконала свого завдання. Пащелопа, ніби відгадуючи зміст Максимових думок, підводить над верстатом голову зустрічається поглядом з Максимом і перенісся йому перерізують три глибокі зморшки. Він розуміє невдоволення Максимове. Переходовий прапор, що ще вчора був такий близький для їхнього цеху, сьогодні тільки химера.

Та, не зважаючи на хвилювання, у майстра на вустах пробігає посмішка і на переніссі зникають зморшки. Він радіє хоча б з того, що змінився Максим. Місяць тому поразка його бригади, тільки викликала задоволення у Максима, а тепер Пащелопа бачить яскраву зміну у ставленні його до інших товаришів.

Знає Пащелопа, що завтра на бюрі осередку стоятиме його звіт і товариші лаятимуть закидатимуть йому зрив темпів ремонту: він наперед знає всі ті правдиві і гнівні обвинувачення, що посиплються на його адресу. Обвинувачувати будь-кого немає потреби. Вся вина на бригадирові; він керує, він мусить і відповідати. Настирливо гризе різак сталь, настирливо гризуть думки, мозок майстра.

Максим розумів настрій Пащелопи. За багато років спільної роботи вони навчилися розуміти один одного з рухів і виразу на обличчі. Правда, не раз між ними були суперечки, власне завжди не мав рації перечити Максим, але ж заздрість переважала. Та заздрість, що ось Пащелопа теж токар, а виробляє більше,—це лишилося у Максима як наслідок від минулого, від довгих років бідування на селі. Воно не швидко вивітрилося і тут на заводі. Але Максим перемагав це почуття в собі. Старий токар, який працював уже двадцять років на цій цукроварні, у якого спершу за підручного працював Максим. У молодості, старий, зазнав чимало біди й знущань. І тому добре розумів він русявого хлопця, який прийшов вісім років тому до нього вчитися мудрощам токарництва. За п'ять років він вивчив Максима, і той став самостійним майстром. А майстер радий, що так швидко навчив хлопця і надалі допомагав йому. Рік тому Пащелопа вступив до партії. Максим добре пам'ятає той літній вечір у заводському клубі, коли приймали старого до партії. А після зборів (удвох поверталися додому) старий казав Максимові:

— Ти, брат, теж подавай. Ніяк тепер без партії не можна. Обов'язок кожного свідомого робітника бути комуністом.

Потім, опинившись насамоті, Максим промовив сам собі:

— А чому б і не вступити?

Відтоді минуло багато часу. Він не назажувався. Пригадував, як колись Пащелопа говорив йому, коли сперечалися:

— Не розумію тебе. Здається такий, як усі ми. Наймитував, голодував, жили з тебе тягли, але ж заздрість та злість засіли в тобі не туди, де треба, Замість ворога — друзів колошкаєш.

І знав Максим, що відомо осередкові його стосунки з іншими майстрами, неправдиві вчинки, лайки через дрібниці. Чув Максим, як іноді за спиною, нарочито голосно, розраховуючи, що це почує

він, підручні комсомольці говорили про його скупість. Удома вилив свої вагання дружині.

Вона чуло вслухалася і хитала головою:

— Навіщо тобі той осередок?!

— Як?

— Отак! — Причмокнула язиком і заходилась стукати тарілками, розливаючи страви. — Навіщо? Живемо, як люди, ну і живи. Без тебе обійдеться.

Не погоджувався, але мовчав. Була ще одна людина, що відговорювала Максима. Тесляр Гладун, що частенько заходив до нього, говорив:

— Наше діло — сторона. Вісім часов і — шабаш. Ми по робочому, по нашинському, як батьки і прадіди.

Гладун жив за цукроварнею в чистому одноповерховому будинкові, мав великий город та дві корови. У нього ж Максим уперше побачився з сіроокою дівчиною Олею, що стала йому потім за дружину. Пащелопа Гладуна не любив.

— Ти менше з ним водися. Павук він, — казав майстер, — не наша кров у ньому. Він за пана першим підлизником був в управителя.

Дружина Максимова — Гладунові приходилася далекою родичкою. На цукроварні працювала недовго, один сезон, а коли вийшла заміж, роботу облишила. Максим так захопився родинним життям, що перестав часто відвідувати майстра. Дружина завжди докоряла:

— Тобі цей старий дорожчий за мене.

Вона не хотіла розуміти, що старий зробив для нього. Вона не любила Пащелопу, і той частенько поривався сказати Максимові:

— Не така дружина була потрібна тобі, ой, не така! — Але старий стримувався і мовчав. Бувало раніш увечері, після роботи, підуть вони удвох із Пащелопою на Кузьминський став, сядуть на човна, заїдуть в очерети і вудять до пізньої ночі рибу. Не стільки тієї споживи, як приємних розмов. Вечори ті минулися. Та й навряд чи пішов би тепер сам Пащелопа вудити рибу. У день—майстерня, увечері — завком, осередок. Старий увесь віддався роботі. Непомітно дружба їхня розхолоджувалася.

Але те спільне, що склалося протягом років, міцно зв'язувало старого і молодого майстра. Замість щирих розмов їх зв'язала спільна напружена робота.

Прорив у бригаді Пащелоповій був випадковий. Причини його були прості і непередбачені. У вівторок на роботу не вийшли Стецюк та Голопуп і бригада не дала норми.

Сьогодні обидва похнюплені стояли за варстатами.

Пащелопа щоразу змірював похилені постаті гнівним зором, поривався вилаяти, але вирішив: — місце для цього не тут. В обідню перерву хтось намалював на клаптику паперу їх двох, вони стояли обнявшись, тримали в руці по пляшці з роззявленими ротами, на зразок турецького півмісяця. Увесь цех зібрався біля колони, де наліпили малюнка, і реготав. Приходили із інших цехів. До юрби

наблизився Гладун. Невисокого зросту, в сірій спецівці, з головою, що скидалася на буряк, він вкотився на своїх коротких ніжках у коло і притиснувся до малюнка. В кутку цеха на станині сидів Стецюк, гриз ліниво огірка і дивився тупо в землю. Гладун роздивився малюнок, потім знайшов очима Стецюка, знову глянув на малюнок і пішов до дверей, нічого не промовивши.

Раптом на порозі спинився, рвучко повернувся і вуста, зведені гнівною судорогою, процідили:

— У, гади!.. Що люди зробили? За свої гроші пили, а ви глузувати? Ваші гроші пропивали? Ваші? — питаю я — крикнув він верескливо і коливнувся наперед. З гурту вийшов Пащелопа і твердо відрубав:

— А що ж, не наші?!

Стецюк, що досі сидів мовчки жуючи огірки, схопився, підбіг до Пащелопи і, незграбними рухами відганяючи повітря, ніби воно душило його, крикнув:

— Брешеш! Свої пропивав! Хочу — патаму п'ю! А тобі що? Прорив тобі пече?! Орденів хочеш?! Я человек правдивий, я можу!... — зустрів десятки розгніваних поглядів, обірвав, знітився і відійшов на бік. Гладун глянув у його бік і їдко вимовив:

— У-у, гнида! Свого відстояти не може! Душити таких!

— Тебе раніше, то й таких не буде, — гнівно вигукнув сухорлявий Проценко. Гладун подався назад. Від жорстоких гнівних слів війнуло плум'ям, воно обпалило його і він пішов геть, коливаючи широким тулубом на коротких ніжках і, здавалося, що ніжкам цим зараз зламатися, тоді тулуб упаде на землю, розіб'ється, як жбан, і з нього потече смердюча, гнила рідина. І раптом на неосяжному плацу, вкритому брухтом і блискучою жужелицею, серед сотень вагонеток і тачок, що завмерли на півгодини, Максим бачив її одну, цю широку, як жбан, спину, що купалася в червоному сонці і гостра ненависть пойняла серце. Він стиснув кулаки і люто прошепотів: — Падлюка!

2

Наступних днів Максим уникав зустрічі з Гладуном. Проходив повз нього, відводячи в бік голову, удавав, що не помічає.

Спочатку Гладун здивувався, він не чув тоді гнівного вигуку Максимового, і не йняв віри, що той може назавжди порвати з ним стосунки. Останнє було не в його планах. На початку це спантеличило тесляра і він навіть наважився запитати Максима в чім справа. Згодом він передумав.

— Нічого, сам ще прийде до мене!

А в токарному цеху кипіла напружена робота. Пащелопа поставив собі — позбутися прориву за всяку ціну. Але ж напруга зривалася, знову на роботу не вийшов Стецюк. Пащелопа скипів і подав рапорта механікові, щоб звільнили Стецюка.

— Звільнити можна і звільнити його слід, — ствердив механік, — а де іншого візьмеш, сам знаєш, який гарячий час тепер, де токаря візьмеш?

Пащелопа відчував гостру правду цих слів, робити було нічого, доводилося коритися. Напруга в цеху не спадала. Кожну вільну хвилинку Максим з бригадою допомагали Пащелопі. Той по своєму оцінив цю допомогу і був щиро вдячний Максимові.

У ці хвилини у них ще більше зростала приязнь одного до одного. Декадні зведення про роботу токарного цеху були далеко не втішні. Тривога наростала. Прогули зривали план.

— Один чорт,— зауважив Пащелопа механікові,— що з ними, що без них. Я прожену Стецюка і Голопупа.

А ті мало зважали на зауваження. Догани в наказі і попередження в завкомі—не впливали. Але коли одного ранку Стецюк прийшов на роботу п'яний, Пащелопа розгніваний з нахабства прогнав його. Другого дня той вийшов тверезий.

3

У кімнату вливалися приємні пахощі бузку. Здавалося, що кожна річ пропахла ним і це нервувало Гладуна. Можливо, що не в цьому була причина нервування, але ж він закрив вікно, затулив віконниці і затягнув фіранку. В чистій просторій кімнаті, з великими іконами на стінах, парував на столі самовар і освітлені сяйвом електричної лампочки привабливо виблискували чашки. Він налив собі чаю, відкусив рівними міцними зубами шматок рафінаду і, тримаючи на долоні глибоке блюдце, неквапно сьорбав, присмоктуючи язиком. Крізь розчинені двері долітав грюкіт, дружина поралася біля плити, але це не заважало Гладунові думати. Здавалося, що в цю мить ніщо не може порушити спокою, ніщо не відірве його від задуми.

Він так і застиг з простягнутою до рота рукою, на ній ледьледь тримтіло блюдце і широкі м'язисті губи щоразу нервово розтулювалися, пропускаючи повітря. По обличчю, по скронях, затримуючись у кущиках рудого волосся, стікав кривими струмками піт.

Він глянув у куток і побачив за божницею краєчок конверта, того конверта, що приніс у собі лист з такими несподіваними неприємними звістками.

Ніби скидаючи з себе задуму, випростався, блюдце колихнулося на долоні, і чай пролився, стікаючи за рукав, від несподіванки зойкнув і воно впало на землю, розбившись на дрібні шматки. З сусідньої кімнати озвалася дружина, але він не відповідав. Гладун дістав листа, обережно розгорнув засмальцьовані аркуші і, водячи пальцем по рядках, майже на пам'ять читав листа.

І він не ворухнувся, коли до кімнати зайшов Стецюк. Гладун не чув непевних кроків токаря, а той спинився, зніяковівшись, заклавши руки до кишені, розглядаючи круглу, широку спину тесляра, голову непомірно широку, що, здавалося, росла із спини; він хотів був повернутися і так само непомітно вийти, як і зайшов, але в цю мить Гладун обернувся, побачив Стецюка, показав йому рукою на стілець, а сам почав ходити по кімнаті.

— Так,— видихаючи на повні груди повітря,— промовив Гладун,— діла, діла!..

Стецюк промовчав. А Гладун уже розмотував тенета своїх думок. Він будував плани і в цих планах йому в пригоді ставав Стецюк.

Стецюк, не чекаючи на запрошення, налив собі чаю, брудними пальцями взяв великий кусок цукру, з хвилинку потримав ніби роздумував, потім вдоволено крякнув і кинув у чашку. Гладун, слідкував за його руками, незадоволено скривився, але нічого не промовив.

Стецюк неквапно випив чай, витер рукавом засмальцованої блузи чоло і обернувся до Гладуна:

— Нащо мене кликав?

Гладун зупинився на півдорозі, пильно вдивляючись у Стецюкове обличчя. Потім підійшов до нього і поклав руку на плече.

Стецюк відвів очі в куток: запитання було зайве. Він знав чого хоче від нього Гладун. Але саме тому, що знав, Стецюк удавав повну необізнаність і чекав, доки той заговорить. У цю мить він жалкував, що прийшов сюди, він ладний був цієї ж хвилини встати й піти, щоб більше не повертатися сюди. Зір мимоволі зупинився на драних черевиках, що розлізлися майже зовсім на носках, і звідтіль виглядали чорні засмаглі пальці з загнутими до низу пожовклими нігтями. Стецюкові здалося, що таке саме його життя: чорне, засмагле і покарлючене. Гостра ненависть пронизала свідомість. Зненавидів цю чисту, затишну кімнату, сніжно білі фіранки на вікнах, пузатий самовар, і цю широку, непомірно товсту, огрядну постать Гладуна. Пальці зігнулися, зім'яли скатертину, забрязкотіли чашки. Зростала ще більша ненависть, коли пригадав свою квартирю, голі обідрані стіни, вікна позакривані пожовклими газетами, неприбраний стіл і чорний закоптілий чайник, замість самовару.

І тоді, щось невблаганно правдиве й жорстоке докірливо зойкнуло в глибині його душі.

— Цьому винуватий ти сам!

Стецюк здрігнув усім тілом. Ця думка голкою увійшла в серце, стілець під ним рипнув і це немов повернуло до дійсности. Спадала ненависть, замість неї народжувалася байдужість і пальці витягнулися на скатертині. Гладун помітив хвилювання Стецюкове, навіть більше, він догадувався, в чому саме справа і удавано спокійно промовив:

— Пішло життя таке... Все розбазарюємо, колись було заробиш і сам цим розпоряджаєшся, а тепер тобі всякі взноси, переноси, ледве копійку на себе збереш, по світу пустять нас єй, єй!

— Та тобі ще нічого плакатися? Тобі ще харашо,— обвів рукою Стецюк навколо себе.

— Е, голубе, хіба це нічого?!

Гладун сів і, посмикуючи ріденькі вуса, застогнав.

— Це ж не життя, каторга одна! Був хазяїн, порядок був. Бувало наградні тобі щороку. Сам давав. Бувало покличе до себе, почастує, а потім і, диви, четвертну в руки, так делікатно хе-хе-хе... А тепер смокчуть з тебе, слідять,— нагнувся ближче до Стецюка,

немов боявся, що хтось підслухає,— кроку ступить не дають, усіх на учет беруть, ударниками зробити хотять, розумієш?!

Стецюк хотів заперечити, але байдуже ворухнув бровами і вони лягли на переніссі двома чорними п'явками, мов ссали одна в одної кров.

— А ти придивись, голубе. Кажу — ти придивись! Чого тебе з ударники не взяли? Хіба гірше від Пащелопи працюєш, гірше?— Прізвище Пащелопи Гладун промовив з огидою і губи йому вигнулися конвульсійно, мов ковтав якусь неприємну річ.

Останні слова вплинули на Стецюка. Тесляр натрапив на уразливе місце. Він пригадав, як на виробничій нараді висували його кандидатуру на преміювання, а Пащелопа відхилив її, розказавши нараді про те, як Стецюк відмовився взяти участь у суботнику на користь підшефного колгоспу.

— Вислужується, анахтема!— промовив Гладун, відгадуючи думки Стецюкові.

— Нехай вислужується, нехай!— запально вигукнув Стецюк, размахуючи правицею, а без мене до пуття не дійде, вже у прорив заліз. Я покажу — хто я! Вони побачать!

Він не мав жадного уявлення про свого невидимого ворога, навпаки — пригадав ставлення товаришів, розмови з механіком, але ввижалося, що ворог цей є, що він мусить бути, що його треба подолати.

— Ти правильно кажеш, правильно!— підхопив Гладун,— пам'ятаєш, тоді в цеху, я ж тебе боронив, а от цей Пащелопа каже:— не наш він, на тебе так, не радянський, понімаєш!

Гладун, розтягуючи хитру розмову, поставив на стіл пляшку, вміло висадив корка. Налив більшу чашку Стецюкові і чарку собі. Не дивлячись в її сторону, напомацки знайшов Стецюк чашку жадібно, єдиним махом, вилив собі в рот.

— Розоряють нас. З путі людей зводять. От і Максим. Нічого людина була, та й того зіпсував Пащелопа, в партію тягне.

„Бреше сволота!— промайнула думка,— крутить старий, хіба ж мене розорять, навпаки—все од мене залежить“,—і чи то від злости на себе чи на Гладуна, схопив пляшку націдив знову повну чашку і випив.

— А нам бояться нічого їх, чого боятися? Свобода рабочим, сказано, полная свобода, патаму революцію робили,— впевнено доводив Гладун.

— Свобода — правильно, правильно!— вже не тямлячи, що говорив, вторив йому Стецюк. Непомітно Гладун відсунув убік пляшку і сховав під стіл, не в його планах було дати Стецюкові упитися до безтями, потрібно тільки затьмарити мозок. Цього вже він досяг. А той уже не тямив нічого. В свідомості був лише образ Пащелопи, це був ворог. Йому видавалося, що в кутку стоять на тонких палицях десятки таких облич, вони неймовірно і довго кривлялися і сміялися над ним, хитро підморгуючи комусь. І зросла впевненість, що всьому винуватий Пащелопа.

— А-а-а, вб'ю!— крикнув Стецюк, схоплюючись на ноги.

— Сядь, сядь, не хвилюйся,— заспокоював Гладун,— одного — збити дурниця, не думай про це, треба точити, знизу точити, кожен мусить точити. Тоді Пащелопів не буде...

Але Стецюк уже не слухав. Як завжди, після зворушення наставала реакція. Він тільки кивав на знак згоди головою, сам не відаючи, на що погоджується.

— А ти слухай, слухай, голубе. Позавтра завком штурмовий день оголошує. Хотять прорив ліквідувати. Виходний же позавтра, а вони працювати... А ми не вийдемо! Не підемо й край! Що зроблять? Ти так і перекажи Авраменкові, Петрову, нехай не виходять на роботу. Треба всіх інших підбити. Мені, знаєш, для виду доведеться піти, щоб не було помітно, а потім зберемося у мене, вип'ємо, погуляємо,— піднесено закінчив Гладун.

— Піти треба, заплітаючись язиком, вимовив Стецюк,— треба піти, бо як не підеш — виженуть зовсім... І крутнув пальцем у бік дверей.

— Хто вижене? Не мають права! Раз день відпочинку,—значить відпочивай.

— Вірно, не мають права!— ствердив Стецюк.— Не піду! Під три чорти! Нехай самі штурмують.

— Так і хлопцям передай.

— Я зроблю. Ніхто не піде. Нехай сам Пащелопа штурмує.

Гладун був задоволений, його плани наполовину здійснилися. Тепер можна було кінчати.

— Може недостача у тебе яка?— запитав він Стецюка,— я, як товаришу, допомогти можу. Знаю, важкувато тобі. Родина ж велика.

Стецюк пригадав забруднену кімнату, на підлозі діти, третій день у хаті ні копійки. Всю попередню получку пропив, а те, що належало, відрахували за прогули.

— Мені б,— зам'явся він і вирішив, мабуть, позичити,— мені б не мішало б трохи.— Гладун дістав з кишені три новенькі червінці поклав Стецюкові в долоню.

4

Максим сидів приголомшений щойно вислуханою звісткою, дивився затуманеними очима перед себою, але не бачив благально простягнутих рук і тремтячих вуст. І те, чого він ніколи не мав на думці, чого ніколи не міг припустити, стало реальністю, випросталося на ввесь зріст і неймовірно важким тягарем лягло на плечі. Хіба ж три дні тому міг Максим провести будь-яку аналогію між найменням убивці голови Дієвської сільради та прізвищем своєї дружини? Чи мало на світі однакових прізвищ? На думці не було навіть нічого схожого. Та тепер він переконаний. У сусідній кімнаті спала ця людина („а може не ця, може це помилка?"— майоріла в голові думка) і Максим вслухався в дуже хропіння, що хвилею наростало за дверима і розбивалося десь під стелею на дрібні скалки різних голосів.

І найболючіше було, що Оля, ця сама жінка з заплаканим лицем, обдурила його, скористалася з його безмежної довіри,

і не знати було, чого плаче вона. Можливо лише тому, що боїться що ось зараз підведеться Максим і приведе сюди міліцію, викаже її батька... Але Максим розбиратися не хотів. Він знав лише одне: у життя ввірвалося щось цілковито нове, владне й жорстоке, зім'яло всі почуття, всю відданість до цієї жінки і воно вимагало діяти, діяти якнайшвидше. Він дістав з полиці газету і знайшов на другій сторінці вже давно читаний допис:

„Вбивство у Дієвці. Куркудь Зотик, двома пострілами забив голову Дієвської сільради Мохнатенка. Злочинець невідомо куди зник. Треба посилити боротьбу з куркульським терором..."

Далі не читав. Підніс газету дружині. Тремтячими руками вона взяла зібгані аркуші, прочитала й на обличчі мінливо виступили червоні й білі плями.

„Це він,— промайнула впевнена думка у Максима,— її батько вбивця".

Вона прочитала дописа до кінця й, удаючи з себе спокійну, доторкнулася рукою до його плеча.

— Максиме, ти помиляєшся, з цим у батька нема нічого спільного. Нічого! У нас у селі багато Зотиків.

— Але чому ти мені раніше не сказала, що твій батько...— останнє слово він не міг вимовити, але вона зрозуміла.

— Я боялася, що ти облишиш мене: я ж люблю тебе, Максиме, і коливнулася в його бік стрункою постаттю, доторкнулася гарячим тілом плеча.

„А може справді це дурниці? Може простий збіг?"— намагався заспокоїти себе Максим.

— Я знаю, це неприємно тобі. Він пробуде у нас не довго. За два дні він виїде.

— Чому ж ти не сказала мені зразу, що він експертник, якби я випадково не натрапив на листа до тебе, ти б далі мовчала! Чому ти мовчала?

— Я не хотіла непокоїти тебе.

— Це, знаєш,— він підшукував потрібні слова, задихнувся і, простягнувши з силою наперед руки, стискуючи кулаки, скрикнув,— знаєш, що це — злочин?

Удаваний спокій змело. Вона відсахнулася від плеча.

— Максиме, ти ж любиш мене? Максиме, це батько — мій рідний батько, заради мене, Максиме, — вона впала на коліна і, обхопивши рукою ноги, благально простягнула до нього лице. Його рука мимоволі опустилася їй на голову, вона відчула цей ласкавий дотик і вогники перемоги спалахнули у серці. „Значить він не розкаже! А там за день батько виїде". Вона врятувала його! Максим вагався. Чомусь пригадав Пащелопу, він бачив на своему місці старого токаря і зважував, як би чинив той у такому випадку. І щось підсвідоме штовхнуло думку, він би віддав владі куркуля. — Хотів встати зараз же піти до Пащелопи, розказати йому про все, він порадить. Дружина помітила вагання.

— Максиме, заради мене, ти мусиш мовчати! Ти ж любиш мене, Максиме?

— Я не можу мовчати, Олю! — І рука, що лежала на голові, повільно спустилася вниз, прослизнувши по обличчю і вражаючи його холодом.

Вона підвелася на ноги і, з ненавистю глянувши на нього, прошепотіла:

— Тоді... тоді... я піду від тебе! — Він знав, що вона скаже ці слова і, не вміючи перемогти хвилювання, здрігнув усім тілом. Десь у глибині свідомости колихнулася ледь ясна думка:

„Може справді нічого нема такого? Пробуде й поїде".

А за дверима дрижало дуже хропіння, напирало рішучою хвилею на двері, билося у стелю і розсипалося десятками різних ладів, закінчуючись протяжним свистом.

5

Опівночі крізь сон почув Максим, як Оля тихо підвелася; він розтулив повіки і в темряві кімнати бачив її білу струнку постать з розпущеними косами. Він ледве втримався, щоб не простягнути руки, схопити її й піти до забуття, до нестями... Вона з хвильку постояла і навшпиньках, щоразу озираючись, вийшла з кімнати, щільно закривши за собою двері. Ту ж мить Максим був біля дверей і притулив вухо до холодного дерева, намагаючись вловити все, що відбувалося в сусідній кімнаті. Спочатку нічого не можна було розібрати. Він чомусь так хвилювався, що калатання серця віддавалося луною в вухах і заважало розбирати те, що діялося за дверима.

— Тату, ви мусите завтра поїхати...— зашепотіла Оля, — він проти вас, він може вас видати, я не винна, тату.

— Завтра? — перепитав хриплим басом Зотик. — Завтра? Я не можу завтра, доню. Мене ж спіймають. А як він дізнався? Ти розказала, сволота! — і важко засопів.

— Я не винувата, тату, — благально промовила Оля, — він побачив листа, що вам передав Гладун... Ви забули його на столі.

— Гладун? Значить, і цей замішаний? — Тепер Максимові майже було ясно, хто цей Гладун. Чому саме була у нього Оля, але Оля, хороша Оля, яку так любить, вона чужа...

На хвильку він відсахнувся од дверей. „Чужа",— прошепотіли його вуста, і голос свій видався йому теж далеким і чужим...

Хтось стукнув у вікно в сусідній кімнаті. Оля побігла відчиняти, він знову притулився всім тілом до дверей, заспокоюючи себе, що Оля не винувата. Зараз усе буде ясно. Все зрозуміло. Але хто це? Хто це зайшов? Навіть не почувши ще голосу, він по ході, з розвальчастих качачих кроків догадався: „Гладун"!

І водночас, як промайнула думка, почув голос тесляра.

— Спить? Чи дома нема?

— Спить, — відповіла Оля. Запитання і відповідь зрозумів Максим: вони були про нього.

Зотик хрипло щось забурмотів Гладунові; долітали окремі уривки, але Максим зрозумів суть. Він розказував, що про все довідався Максим.

— Пропало!—Боляче зойкнув Гладун.— Треба годі тікати!

— Тікати — підвищив голос Зотик.— Куди тікати? Мене впіймають на першій станції. Е-ех!

— А як він видасть?

— Він не повинен. Зятьок все таки, сродственник, — долетіло до Максима єхидне, не без іронії, видавлене слово. Він на хвилину примружив повіки і пригадав другого такого ж як цей Зотик, тільки й різниці, що звали того не так.

Тоді пригадалися йому тяжкі роки поневірянь, наймів, смерть батька, матері, він один лишився на поталу куркулеві.

„Сродственнік!"—злісно прошепотів Максим.—„Зятьок... ууухх!".

— А Окулько видав, падлюка, — знову почув з-за дверей Максим, — видав стерво.

— Його б туди! Не завадило б! — додав Гладун, — що зробилося, що зробилося? Пройшло наше, не вернеться!

— Вернеться! — впевнено промовив Зотик. — Вернеться! Всіх їх треба порозстрілювати іродів, — прошепотів він. Тепер Максим не вагався. Зотик вбивця голови сільради. Зотик — злочинець, але ж це батько його Олі, вона ж піде від Максима, якщо... нехай!— він вирішив. Максим більше не підслухував. Ліг на ліжко і в голові викристалізовувався до найменшої дрібниці план того, що він завтра мусить зробити. Він міцно зтулив повіки, удаючи, що спить, але думка працювала. Не було більше вагань. За стіною ще довго шепотіли, потім вийшов хтось один, скрипнула клямка і до кімнати зайшла Оля, вона крадькома підійшла до ліжка, пильно вдивлялася в обличчя — чи спить чоловік. Максим навіть хропнув. Вдоволено посміхнулася (він крізь щілинку повік вловив блиск посмішки і подумав: радіє, що облурила, вона не любить мене), лягла поруч, намагаючись не торкнутися його тіла. І до ранку лежали нерухомо— і він і вона, і обидва удавали, що сплять, і обидва думали про одне, певні того, що один не знає про що думає інший.

Гладун будував плани, він теж недоспав цієї ночі.

— Розорили,— цідив він у занімілу тишу,— забрали, розбили надії.

Брата Гладунового, що жив з Зотиком в одному селі, розкуркулили. Землю, куплену на гроші Гладуна, на якій мріяв оселитися він, забрав колгосп.

А вчора одержав листа, що забрали не тільки землю, а й садибу. Це зовсім вразило його. Тепер Гладун знав, як діяти. В пітьмі жаринками блистіли очі і від злості тримтіли сухі, зашерхлі губи.

6

Сьогодні штурмовий день. Гасла в цехах, на брамах, на дверях кличуть на ліквідацію прориву, вони нагадують про небезпеку, що нависла над заводом, вони вимагають пильности і чуйности. І навіть сирена, така знайома і однотонна, сьогодні зовсім по іншому сповіщає робочий день, у її вереску—протяжному і незмірно бадьорому — вчувається гучне і бадьоре:

— Штурмм-мммм!

І слово це, що вчора, що кілька днів тому було звичайним, мало чим різнилося від десятків інших, сьогодні стає живим, якимось особливим, воно дзвонить переливами гартованої криці і вабить незайманою силою. І це відчувають десятки робітників, що поквапно рипають дверима, поспішають до майстерень, і це відчуває сонце, що привітно залило цукроварню незчисленними снопами променів, і чітко тупають впевнені кроки, і в світлих залах за креслярськими столами метушаться техніки і інженери. Коли вдруге гукнула сирена, дужий струм поплив по дротах, ляскнули паси і майстерні пішли на повний рух. Механік переглядав дошку відвідування, майже всі нумерки є, не вистачає тільки кількох, саме—шости. Але все одно—обличчя йому сердито похмурюється, брови збігаються на переніссі, і не тільки механік, десятки очей відриваються на мить від варстатів, пильно розглядають дошку і, немов бажаючи запам'ятати відсутні нумерки, дивляться ще з хвилину кудись у куток і знову схиляються над варстатами. Пащелопа здивований відсутністю Максима.

— Невже не вийде на роботу?

Майстрові не віриться, що Максим зрадить, і дійсно в цю саму мить у цех вбігає захеканий Максим. Ніяково поглядає на майстрів, поспішаючи до свого варстату. Він спізнився не навмисне. Коли пальці доторкнулися до теплуватих станин, по тілу розлився спокій. Він відчув себе увімкнутим у цей розмірений бадьорий рух машин і це відчуття раптом вернуло йому втрачену рівновагу.

Десь ще в нетрях мозку спробувала протестувати цьому якась немічна і бліда, як полум'я свічки на соняшному сяйві, думка, але він рішуче відкинув її. Певність того, що вчинок його був вірний, щохвилини зростала.

На ранок, коли знесилена думками, заснула Оля, він пішов до міліції і заявив про Зотика. Повернувся він з начальником та двома міліціонерами. Його підозріння справдилося. Коли забирали Зотика, на порозі у нестямі билася дружина, вона дико кричала, розриваючи на собі одяг і проклинала Максима. На галас позбігалися сусіди. Максим стояв у кутку з зціпленими вустами й міцно стискував руки. Кортіло підійти до Олі, заспокоїти її, сказати, щоб забула про минуле, але вона дивилася на нього ненависним поглядом, кидала йому в обличчя важкі, брутальні слова, і він не пізнавав у цій жінці своєї тихої і завжди спокійної дружини. Він облишив її на опіку сусідам і пішов до майстерень.

У цю мить, оточений напруженим клекотом варстатів. Максим забув про все. Хотілося лише розказати Пащелопі, знав, коли розкаже—стане легше. В обідню перерву він розповів йому. Старий чуло вислухав Максима і потім, зміривши його теплим поглядом, простяг руку і, міцно стискуючи Максимову правицю, мовив:

— Тепер ти склав іспита на справжнього пролетаря!—Максим вдячно стис дорогу зашкарублу долоню. Штурмовий день кінчався. Виходили із цехів, розправляючи кремезні плечі, перекидалися словами, задоволено посміхаючись. Біля брами стояло кілька чо-

ловіка, а на брамі висіла широка таблиця. На таблиці червоними літерами рясніли наслідки штурмового дня. А трохи нижче, в кутку, чорним стовбчиком вишикувалися прізвища дезертирів і зривників. Вголос перечитували їхні прізвища. Гладун стояв осторонь, скоса поглядаючи на таблицю. Він зустрівся з поглядом Пащелопи і в туж мить поквапно відвів у бік голову. Він ще не знав про долю, що спіткала Зотика. Раптом хтось поклав йому на плече руку. Обернувся, ледве тримаючись на ногах з розкуйовдженим волоссям, з очима наллятими кров'ю, стояв перед ним Стецюк.

— Ти чого не прийшов? Ми чекали, —заплутуючись язиком серед зубів, витиснув він.— Гладун заметушився схопив його за руку і потяг його геть від гурту. Стецюк вирвав руку і з хриплим голосом скрикнув:

— Ти ж обіцяв!--на одну хвилинку замовк і потім люто додав:
— Сволота!

Гладун зблід. Йому закортіло хоч би втікти самому, та Стецюк міцно вчепився у плече. Навколо їх збиралися робітники.

— Пусти,—благально протягнув Гладун,—пусти, братіку, підемо. Хтось із робітників глузливо вигукнув: — Стрілися приятелі...

Гладун ладний був, щоб земля розступилася під ногами, тільки б не бути тут цієї хвилини. Він відчував, що зараз мусить статися щось страшне. Він присунувся ближче до Стецюка і, намацавши в кишені гаманця, дістав його і тикнув непомітно у Стецюкову руку. Той уже стояв випроставшись, не хитався, тільки очі йому запально горіли і на вустах тримтіла піна. Коли побачив у руці чорний гаманець з надлюдською силою крикнув:—Купити хочеш!— І схопив Гладуна за плече, підвів руку над головою, на тремтячий долоні робітники побачали чорний з блискучими замками гаманець. Одну хвилину Стецюк тримав його над головою, потім, розмахнувшись зі всієї сили, ударив ним Гладуна по обличчю. До них підскочили, схопили Стецюка за руку. Хтось побіг по міліціонера. Затравленим звірем дивився Гладун на Стецюка. Той, важко дихаючи, зміряв його ненависним поглядом.

— П'яницю з мене зробив, душу викрутив,—кричав він,—у печінки цвяхом залізав, на прогули підбивав!..—Він кричав ще довго, плутано й неясно, слова перемішувалися з хриплими вигуками, які вилітали з горла, і груди йому ходили немов ковальські міхи. Раптом він замовк, глянув на обличчя робітників і з нестерпним одчаєм сказав:

— Зрадив я! Продався!

Гладун важко сопів. Небезпека бійки минула. Сухорлявий Петренко, розкраявши дужим рухом руки повітря, злісно кинув:

— Геть звідси, шкурник!

Боязко озираючись по боках, Гладун вислизнув з гурту і щосили побіг, перебираючи короткими ногами, а услід йому неслося владне й коротке:

— Геть!

1932—1933
Харків

С. БОРЗЕНКО

на краммашбуді

Широко розставляючи ноги, щоб не послизнутися, ішов по калюжах старий Лапта. Несподівано дорогу загородив вантажений деревом поїзд. Лапта зупинився, але здалося йому, що він не стоїть, а йде повз нерухомий, довгий паркан. Тільки велике напруження волі змогло поставити речі на свої місця. Голос машиніста, що невідомо кому сказав: — Буксує, проклятий! — переконав Лапту, що поїзд сунув, мов сани, по мокрих від дощу рейках.

— То-то їм запарка з бетоном при такому вітрі! — відповів хтось машиністові.

Порив вітру зірвав з дерева гронки дощових крапель і болюче, мов важкими ягодами, ударив Лапту в обличчя, довів до уяви, що мова на паротязі йдеться про вітер. Лапта зрозумів це і відразу ж відчув, що капюшон плаща витягся в конус, мов шовковий аеродромний визначувач, надутий повітрям. Лапта подумав: „Корпуси будівництва стоять перпендикулярно до переважних вітрів і риштовання дасть велику парусність для зимових гураганів".

Він дійшов додому. З порогу оглянувся на будівництво. На сірому бетоні хмар червоним прапором ляскала блискавка.

У теплій кімнаті стало вогко й холодно від мокрого убрання. У кутку хропів Ваня Ажажа, вістянський кореспондент, який з п'ятьма інженерами жив у парубоцькій квартирі Лапти.

Лапта кілька хвилин заморено сидів на табуреті. Потім почав скидати важкі чоботи, які раптом нагадали йому ту радість і те призирство, з яким скинув він сімнадцятого року заіржавлені від крови кайдани Петропавлівської фортеці. В душі знялася буря ненависти. Він ударив чобітьми об підлогу, мов вазами, взятими з царської кімнати, і подумав, що всі зовнішні прояви мозкової діяльности сходять тільки до м'ясневих рухів і що він, як інженер, міг би піддати їх аналітичній аналізі й написати відповідні до рухів формули.

Лапта ліг. Загортаючись з головою, подумав, що мозкова енергія пролетаріяту знаходить своє закінчення в русі, будівництві, залізобетоні...

За вікнами шовково шелестів дощ. Через кілька хвилин ті самі рефлекси мозку, про які думав Лапта, пробігли віддалення тридцять років, повернули дорослу, розумну люди в дитячі світогляди снів.

Наче крізь невиразний шум листя, з енергійним дзюркотом упала смуга крапель. Лапта відчув знайомий холод води і прокинувся. В ногах, по-кошачому тепла, звернулася ковдра. Дзвонив телефон.

Інженер підійшов до дзвінка і мов полум'я загасив рукою звук. На дротах гойдався вітер, і через те голос у телефоні здавався збентежений, трохи захеканий і молодий.

— Товаришу Лапта, на площадку прибуло п'ять ваґонів піску. Куди їх поставити?

— Тобі ж сказано куди!

— Сказать, то сказано, тільки я сумніваюсь.

— Давай на п'яту дільницю!

За вікнами блідими іскрами дотлівали зорі. Чорну головешку неба вкривав сірий, ранковий попіл. Східній край її догоряв червоною зорею.

Інженер не тільки не розсердився, що його розбудили, але був навіть радий, бо цієї ночі до нього мав приїхати син. Була четверта година.

За розкладом, поїзд мав уже прибути, але можливо, що він запізнюється, і Лапта встиг би ще дійти до станції.

Інженер похапцем одягся і вийшов. За площадкою поламаний, залишений від старих часів вітряк махав крилами над зграєю хмар, що швидко пролітали на південь. На дворі розвиднялося. Обмиті віти дерев губили над дорогою чисті, прозорі краплі. Сонце сходило, мов бльок, і тягло над площадкою нескінчені кодоли проміння.

Лапта натяг шкіряні рукавиці. Звук застібаних гудзиків нагадав йому тріск роздушуваних вошей під еластичним натиском нігтя. Він посміхнувся, і згадав фронтові ночі під Перекопом.

Лапта вийшов на міст і в спокійній ранковій тиші води побачив себе, свій піджак з білим кінчиком синової телеграми, що виглядала, наче хустка, з верхньої кишені.

Син телеграфував, що будівництво Утилькомбінату закінчилося і що він переїздом на курорт заскочить до батька, оглянути Краммашбуд.

П'ять років Лапта не бачив сина Петра, що вчився в Москві, а потім працював на будівництві комбінату. П'ять років майже не згадував про нього, а зараз лічив кожну хвилину, що роз'єднувала їх зустріч.

„Який він? — питав себе Лапта. — Все з тою ж постійною посмішкою, що так нагадує його покійну матір? Звичайно, виріс, змужнів. Більшовик". — Було приємно йти і думати отак про свою власну дитину, в якої переломлювалися його батьківські настрої, характер та розум.

Прийшов поїзд. Білий дим, що видавлювався з тюбика димаря, мов білило, мазав полотняну натягнутість неба.

Син перший пізнав батька. Наганяючи розтібнутим плащем вітер, поцілував рідні, порепані губи, сплюнув на бік неприємний, що потрапив на губи, запах тютюну.

Різким поглядом Лапта пильно подивився на сина. Розумне, мужнє обличчя від побачення з батьком почервоніло. Було якось чудно через п'ять років розлуки бачити той самий давно знайомий дитячий вираз. Навіть великі сірі гудзики на модному пальті нагадували нарізані, вимочені в компоті яблука з чорними зернами ниток — ті яблука, що колись так любив оцей син.

— Ну, як твоя перша робота? — запитав батько, вдивляючись у колись м'які, а тепер бетонно-тверді дорогі риси.

Вони пішли вздовж залізниці.

— Ти не знаєш, з яким цікавим народом я будував. У нас був американський консультант, який спочатку запевняв, що більше як дев'яносто шість замісів бетону не можна зробити за зміну, але нам цього було мало для терміну, визначеного партією, і наші бетонярі домоглися 140, 180, 300, 600, 900 і нарешті 1166 замісів за сім годин. Ось вони, подивись! — Син простяг батькові фотографічну картку групи людей.

— Добрих робітників у Радянському союзі знають однаково, як наркомів або членів Політбюра, — сказав старий Лапта, пізнаючи на знятку кількох відомих бетонярів, які недавно прибули до нього на Краммашбуд.

— ... Американець розгубився. Він нічого не розумів, — прозадив далі Петро. — Він, що об'їхав півсвіту, вперше бачив людей, які без особистої користи працювали по дві зміни підряд, піснями відганяючи сон. І ти знаєш — більшовицька впертість у роботі перемогла чванливість американського шовінізму. Американець назавжди залишився в Радянському союзі і навіть подав заяву до партії.

З лівого боку величезним білим оболоком виріс крейдяний кар'єр. На височині п'ятидесяти метрів стоїть людина, держачись однією рукою за мотуз, прив'язаний вгорі до якогось кілка, і збиває ломом вертикальне нашарування крейди. Мотуз тонкий, і здається Петрові знизу, що людина висить на волосині. Над головою вагонетки на почіпній кодольній колії кружляють від розробітків до цементного заводу, залишеного далеко позаду біля станції.

Внизу павутиння рейок, якими коногони відвозять крейду на естокаду. Тут усе біле. Навіть горобці сніговими поривами кружляють над землею.

— Чудове, чудове розташування будівництва. Тут у вас і цементний завод і, здається, під рукою й каменярні.

Лапта радісно посміхнувся. Цей милий, близький серцю комуніст розумів мистецтво організації бетонних робіт.

„Нова виробничо-технічна інтелігенція. Люди, що прагнуть на кожному кроці бути корисними партії й робітничому класу“?

У кімнаті над телефоном під намальованим черепом та кістками було написано:

„Після дев'ятої години вечора суворо забороняється говорити про площадку“.

На посипаній квітчастим малюнком цераті пасуться шахові коні. Над ліжками інженерів злітають чорні блискавки кривих укладання бетону на окремих дільницях.

Батькові колеги радісно стріли Петра. Вони хотіли обмінятися досвідом бетонних робіт. Вони не могли ні про що інше говорити, як про бетон, у бетоні бо знаходили нову красу, бетон у них жив, рухався, а часом хорував, як їхні власні діти, і вони ходили коло бетону, кутали його і боялись за нього, як за дітей.

— Більша частина робіт припадає на зимовий період, — запив фразу ковтком чаю Ажажа і, встромивши очі в склянку, запитливо крізь скло, подивився на Лапту.

Лапта пройшов по кімнаті, розрубуючи тулубом стовп соняшної куряви.

— Два роки тому я дістав сувору догану через те, що не припинив у Маріупілі першого жовтня укладати бетон, а зараз от беру на себе найважливіші об'єкти зимового бетонування.

— Ну положим, не ти, а ввесь колектив площадки, — перебив батька Петро.

— Так, так, ти маєш рацію. Ми опрацювали план робіт, починаючи від арматурника і до інженера.

Лапті було приємно вчувати опікунчу інтонацію в синовім голосі. Йому, головному інженерові будівництва, на думки якого зважають у Держплані республіки, власний син робив зауваження.

Головний інженер підійшов до вікна. Повз осінні, налиті цитриновим соком, дерева проходили поїзди, навантажені кокусом, кругляком, рейками та жестю.

Один із інженерів — Непийвода — підвівся з валізи і вийшов, але незабаром повернувся в супроводі маленької людини, про яку Петро подумав: „Вона немає й хвилини спокою, звикла й уміє по більшовицькому керувати".

Непийвода, тримаючи людину за руку, спитав:

— Ну, що, виключили? Та не мучте, кажіть...

Всі оточили людину.

— Виключили! І Волкова, і Кагана виключили з партії.

Головний інженер ударив людину по плечі:

— Слухай, Кронов, я ж казав, що виключать.

Людина засміялася, відстовбурчуючи надміру великі губи.

— Я погодився з катетами, і призначив на виконроба сталеливарного цеху інженера Романенка.

Петро не помилився: це був начальник будівництва.

— А ось і вона. Легка на згадку, — сказав Непийвода.

До кімнати ввійшла дівчина у волохатій кожушанці, підперезана широким чоловічим поясом.

— Ну, Ната, — підвівся їй назустріч Лапта, — вас призначили на виконроба замість опортуніста Волкова. Давайте бетон безперервним потоком. — Він міцно стис їй руку.

Сталеливарний цех був надударним місцем усього будівництва. Він один потребував сімнадцять тисяч кубометрів бетону, трохи менше, як половина всього завдання.

Петро подивився на Романенко. Обличчя їй запалало. Над червоним полум'ям рум'янця горіли синім спиртовим полум'ям великі жіночі очі.

Петро знав її, навіть пригадав, що вона жила в Харкові, на Петінці, на Пороховій вулиці.

* * *

О третій годині полягали спати. Петро кілька разів перевернувся з боку на бік, мовив до батька:

— Вступай, тату, до партії. Я поручитися можу.

— Дожилися ми з тобою, Семене Іларіоновичу, що діти чесність нашу завіряють,—сказав хтось з інженерів, розрізаючи оксамит темряви кинутим недопалком.

Старий Лапта сам знав, що йому давно треба було вступити до партії, але не насмілювався подати заяву. Йому було соромно, що не зробив він цього раніше, тоді, коли вступали його товариші. І він відкладав цю справу так, як відкладають студенти нескладеного іспита, втішаючи себе тим, що подасть заяву наступного дня, але наступний день завжди залишався наступним.

— Я б вступив, але як би, щоб без кандидатства. Не можу я бути кандидатом,—сказав Лапта. Голос у нього здригнувся на половині фрази, бо він зрозумів, що сказав дурницю.—„Ну й ляпнув",—подумав він, повертаючись на інший бік, готуючись заснути.

Петрові на новому місці не спалося. Завжди, коли не спиться, людина перегортає своє життя, мов щоденник.

Ось вона, Ната Романенко, мила друкарниця з Порохової. Петро йде за нею по Петінці, великій робітничій околиці. Ось ХПЗ, що рік-у-рік зростаючи, суне назустріч ДЕЗ'ові, залізною ходою розчавлюючи стоногу цвинтаря, який огидливими лапами хрестів уп'явся в землю. Це його паротяги роздерли жовтий саван пісків Туркменістану. Петро йде далі повз нові, одягнені в дикий виноград, робітничі котеджи. Пахне Петінка хмелем печеного хліба, петунією та табаками. На хлібозаводі швидко, мов цеглу, готують машинами ароматні буханці хліба. Приємно, мов цигарковий дим, в'ється догори кручений панич навколо запалених червоним огнем мальвиних чубуків. Шумує околиця струнною оркестрою дитячих голосів. З голубої бані неба наче облуплена сонцем фарба, обсипаються на сади різнокольорові голуби. Розпечений за день асфальт вгрузає під ногами м'яко, наче вогкий пісок над морем. Ніби веселі шумливі хвилі, проходять і відходять трамваї.

Стадіон „Металіст" побудовано на колишньому цвинтарі. Петро іде повз зелені, стрижені під німецьку зачіску, кущі. Серед сотні фізкультурниць пізнає Нату. Вона грає матч у лавн-теніс. Кілька хвилин він нерухомо дивиться на її рухи. От вона невдалим ударом перебиває за сітку м'яч. Він летить по гіперболі і падає яблуком до протез. Вона повертається проти сонця, затуляючи обличчя золотим щільником ракетки, міцно на всі легені, кричить:

—Віддайте м'яч!

Петро підіймає м'яча, і мов Ньютон, відкриває в собі тяжіння до неї.—„Вона запекла спортсменка",—думає і йде додому. Петро знає, що в кожнім будинку на його вулиці живе комуніст, і в кожній квартирі—робітнича сім'я. Петінка — славетна вулиця барикад

1905 року. Вона починається робітничим інститутом і закінчується паротягобудівельним заводом. Робітники заводу ходять до інституту, щоб з інституту інженерами повернутися на завод.

Петро покликав батька:

— Тату.

— Чого тобі?

— Ти спиш?

— Ні.

— На майдані Повстання зірвали святодухівську церкву (від вибуху перед Петровими очима в блакитнім небі веселими турманами кружляє каміння). На місці її будують червонозаводський театр.

Старий Лапта відповів не зразу. Він намігся був засміятися, але сміх вийшов роблений, виявляючи ненависть і разом радість.

— 1905 року біля неї поставили козаки гармати і під молебінь розбили мури заводу Гельферіх Саде, коли ми зняли там повстання. Триста чоловіка загинуло під уламками та картеччю.

— Та ну? Невже ж у них церковна служба була маршем, під який катували робітників? От гади.—Тільки й знайшовся сказати син.

Петро довго одягався, потім підійшов до дверей.

— Куди ти?—спитав батько.

— Я зараз прийду.

На другому березі Торця над старим краматорським заводом перекипали жовтогарячі хмари полум'я й пари. На обрії виливали жужіль. Суха робітнича земля горіла далеким, шипшиновим гаєм.

* * *

На будівництво Краматорського велетня радянська влада асигнувала сто сорок мільйонів карбованців.

Блюмінги, вальцівниці, устаткування домен та мартенів, підіймальні, трубо та газопродувні машини, обладнання для великах шахт, великі металеві конструкції та могутні підіймальні зводи має виробляти новий завод.

Його будують, як інструментальний цех чорної металюргії радянського Півдня, що має випускати кожного року на 100 мільйонів карбованців готової продукції Він мусить забезпечити на перший рік другої п'ятирічки двадцять два мільйони тонн чавуну.

Норд-ост котив над площадкою першу хвилю морозу. Червоні рани калюж бралися льодом. Смуги снігу лягали над ними, мов марля. Недалеко жовтим вінком кульбаби горіла густа низка ліхтарів. „Ллють бетон",—подумав Петро.

Ідучи навпростець на огні, він потрапив у бамбуковий гай залізної арматури. То був незнайомий йому цех, де тільки починали виводити колони. Він пройшов повз спітнілих арматурників, які в довгі пенали палуби вкладали залізо. Недалекий дробарський завод тручить землю гарячковим грюкотом своїх щелеп.

Хтось попросив у Петра запалити, але грудний—не то юнацький, не то жіночий — голос сказав:

— Куди палить? Давай, давай. Залишається двадцять метрів, а тоді—помагати бетонярам.

Білі, чисто вистругані дошки спалахують довгими пасами світла. Над ними нахиляються юнацькі голови і тоді бачить Петро блискучі очі в червоних віях. Бригада Марочкина другу зміну не сходить з риштовань.

— Кров з носа, а дамо двісті кубометрів бетону!..

Вітер зверху спіралею закручує фразу і з цілим оберемком остружок доносить її до Петра.

— Е-е, побережись! — Повз Лапту з вереском пролітає по горизонтальному бавкрафту ваґонетка з бетоном.

— Е-е!

— Чого ореш, як оглашенний?!—чути далі за якимсь заворотом.

„Скоріш би знайти Романенко, щоб не бродити безпритульним під мостом риштовання. Підійти до неї і, наче фабзавучникові, попроситись, щоб дозволили працювати. О, як гидко вештатись у благородній позі глядача, заважаючи людям".

— Швидше, швидше давай! Не молоко, не розіллєш...

Риштовання стоїть, подібне до зруба Над ними високим, колодязним журавлем нахилився звід „кайзер". Фраза, кинута зверху, болюче б'є машиніста на зводі. Він швидко вимикає реостат, і величезна балія, якою черпають знизу бетон, ще швидше пролітає віддаль п'ятдесять метрів.

— Де ваш виконроб?—питає Лапта машиніста. Машиніст, не відповідаючи, зводить голову вгору і кричить:

— Насть Ванна!

Потім поволі, занадто поволі для порожньої, спускає балію. Петро бачить у ній Нату. Вона тихо, мов на повітряній кулі, сідає на землю.

— Анастасіє Іванівно,—твердо ступаючи їй назустріч, каже Петро. Але вона мовчки подає йому градусник: чотири градуси. Дівчина мовчить, бо знає, що Петро розуміє—при п'яті градусах не можна давати бетон.

— Навряд чи встигнемо дати ще сто кубометрів,—каже волохатий, запорошений снігом, парубчак. —На горі прямо збиває вітер.

— Теж мені матрос. „Вітер збиває". А ще комсомолець! Прийшла до нас інженером Настя, висунули зустрічний проти опортуніста Волкова, в юшку розіб'ємося, а дамо!—Розтираючи червоні, закляклі на вітрі руки, кидає командир бетонного цеху Василенко.

Настя одну хвилину дивиться на бетонний завод. Транспортери сунуть нагору нескінчені смуги скалля. З широкого горла бетономішалки тече густий, подібний до тіста, бетон. Він рухається вниз сірою, живою масою, навіть дихає легкою, звірячою парою.

— Залишається один градус,—каже Петро.

— Так, один градус, але протягом цього градуса ми повинні вкласти понад сто кубометрів, щоб не кидати комсомольське слово на вітер.—Ната повертається назустріч групі, яка простує до неї. Це Марочкин закінчив опалуб і веде свої чотирнадцятеро чоловіка на допомогу бетонярам.

— Прибули буксирники,—кидає хтось із натовпу.—Буксирники палять смачну, кременчуцьку махорку, стоять скучено, ніби великий шипшиновий кущ.

— Слухай, Марочкин. Прийдеться з північного боку влаштувати дерев'яний захист проти вітру,—каже Романенко.—Ей ви, як вас там!—кричить, обертаючись до Петра.—Ідіть, наглядайте за ними, я хочу відгородити захистом бетон від вітру. Без вітру й мороз здається легший.

— Але навіщо наглядати? Хіба ми без нагляду того не зможемо?—здивовано спитав Марочкин. Він—секретар комсомольського осередку і перший ударник на комсомольській дільниці.

— Ідіть, ідіть, він вам допоможе. Він же головний інженер з одного будівництва.

Те, що вона посилає з ними якогось головного інженера, ще вище підносить її, молодого виконроба, в очах робітників. Вони оточують Петра і весело, швидко, аж він ледве поспішає за ними, ідуть на північний бік цеху.—„Невже ці бадьорі люди працюють другу зміну?"—думає Петро і йде радий за свою партію, яка змогла зробити працю справою чести, відваги й геройства.

„Кожен із них знає, для чого живе, заради чого не злазить по шістнадцять годин з риштовань. Це вони під проводом партії своїм ентузіязмом підводять життя на залізо, електрику та бетон. Он там будується нове соціялістичне місто, яке назавжди зітре бараки, уквітчані калиновими гронками блощиць".

Бетон з кам'яним гуркотом б'ється об дерев'яний опалуб. Ні бавкрафти, ні „кайзерів" звід, ні укосини не встигають подавати безперебійним потоком, і тому група каменярів, що встигла укласти цеглу, стоїть ланцюгом і так само, як на дніпрових провінціяльних пристанях, де кидають низками кавуни, один через одного передають у цебрах бетон.

Вітер нагорі справді лютий, колючий. Він насувається на людей, силкуючись спихнути вниз. Риштовання скрипить сухо, як юхтові немащені чоботи. Бригада Марочкина робить плотину і вітер, згинаючись водоспадом, котить через неї.

Через дві години з'являється Романенко. Тут, на горі під захистом 4.7 градусів.

— Ну, залишається сорок чотири кубометри. Чи встигнемо?

— Авжеж устигнемо! Важко на гору з'їхати, а з гори й само покотиться. Так і тут: важко до половини, а з половини вже до кінця іде,—каже хтось і радісно сміється.

— Кишки порвеш, коли отак реготатимеш,—по голосу пізнає Петро батька.

— Ну, як ваш зустрічний?—звертається він до Нати.

— Бахнемо до ранку.—Чує Петро, що вона запарилася і що їй неприємно розмовляти. Він заражається позіхами, і йому самому до болю в скронях хочеться впасти отут на риштованні й заснути.

Вітер вигнав звідкилясь зграю голубів. І вони, наче листя, що потрапило у потік, танцюють у водоскрутах вітру, шукаючи захистку.

— Що, і ти розкусив смак нашої праці?—повертаючись прота вітру, каже старий Лапта.

— Палять твої комсомольці свічки з обох кінців. Хіба можна по шістнадцять годин цілу декаду?

— Можна. Розтяжність у більшовиків надзвичайна. Вони цілу добу не кидали б роботи, як би дозволяли.

— А, Іване Ігнатовичу. Знайомся, Петю, це наш ветеран праці товариш Хоботкин.

Петро бачить діда, який витирає хусткою мокру від поту лисину. Він старий, а його широка борода здається білим, дитячим фартухом, якого вішають перед обідом дітям на груди.

„Сила партії в тому, що всі, починаючи від дитини і аж до таких дідів, розуміють її керівну ролю",—думає Петро. Він захоплений, радісно дивиться на дідуся.

Несподівано спиняються машини. Голос Романенко кричить знизу:

— Температура 5,1 градуса. Укладено сто вісімдесят вісім кубометрів проти планових сто п'ятдесять.

Гасне електрика.

— Дивись, неначе Дніпрельстан,—каже батько.—Он Кузнечний, мов Кічкаський міст. Он бачиш—вогні гідростанції, а далі алюмінійний комбінат.

Стає незвично тихо. Тільки чути, як пориви вітру, немов Дніпрові хвилі, перекипають у нових бетонних порогах.

* * *

Шорстким язиком вітер аж до землі прилизує жовте хутро очерету, яким пообростали ребристі худі боки торця. За один день площадка обернулася на пустелю, по якій вітер несе порох та камінці. Бетонні заводи зупинилися, робітники збиралися гуртками. Де-не-де чулося прокляття на адресу інженерів.

Марочкин довго дивився на мертві корпуси, на рейки, які стали зайвими і непотрібними. Мороз припинив бетонування, а він, Марочкин, знав, що це значить. Це значить—на тиждень, на два, а може й на більше не дати жодного кубометра бетону. Найобразливіше було дивитись на дерева. Черенки ще не підгнили, і вітер ніяк не міг обсмикати листя, яке ввесь час дзеренчало цигарковим папером.

„Ну, хто ж міг в отаку пору чекати морозу?—думав Марочкин. Він ніяк не міг погодитися з тим, що в такому величезному перестої, який зводив нанівець місяці безсонних ночей, ніхто не винен. Було досадно, що на площадці так багато розводили про підготовні роботи до зими, а коли вдарив мороз, ніякого готування і не виявилося.

Марочкин був у тому стані, в якому буває лікар, що у відлуці дізнається, що його власна дитина хвора. Він поспішає, захлинається вітром, збиває об каміння ноги і, нарешті, пізнає, що дитина вмерла. Так і Марочкин. Вірив у взяті темпи, вірив у те, що триста кубометрів, які домоглися на добу, не здадуть до кінця побудови

заводу і раптом все валиться тому, що на дворі якийсь там мороз, тому, що головотеси не потурбувалися забезпечити площадку потрібним устаткованням.

— Васю.

Марочкин здригнувся. Перед ним стояла Романенко. Вона показувала йому градусник. „Всі інженери тепер бігають з градусниками, а де вони раніше були? Де ті льокомобілі, пара яких повинна отеплювати бетон?

— На якого б я ото дідька таскався з градусником? Однаково, хоч шість, хоч триста шість градусів, а бетону давати не можна. Він зневажливо подивився на дівчину, якій минулої ночі безсуперечно вірив і навіть полохливо, як селянський парубок міську, ніжно кохав.

— Ходите, міряєте, однаково, як мертвому панахида. Наробили, що всіх собак тепер на вас вішатимуть. Навіть більше,—запалюючись, кричав Марочкин,—коли завтра не піде бетон, усі ребра треба з вас повисмикувати!

— Ну, ти у партизанщину не вдавайся! Ходім ото краще на пленум будпаркому. Там Кронову кота ганяти будуть. Може додумаємось до чого.

На пленумі тихо, мов на жалібному засіданні. Чути, як на даху, наче зловлена птиця крилами, ляскає прапор. У дерев'яних діжках підвіконників розквітають пальми замерзлих вікон.

— Ну, товариші інженери, думайте, бо ми за вас не можемо думать, а будемо діяти,—похнюпившись, каже секретар будпарткому.—І взагалі це дурниці, всі ці надії на колгоспні локомобілі, бо вони прийдуть не раніше, як через дві декади, а ми повинні домогтися, щоб у нас завтра нормально пішов бетон.—Секретар уперто стримував себе, але всеж таки грюкнув кулаком по столу.— Чорт забирай! Що ми за більшовики, де наше опанування техніки, коли ми будем чекати для бетону погоди!

— Будемо класти арматуру, поки прийдуть локомобілі.

— Термін вирішає бетон, а не арматура.

— Танцюєте ви від однієї печі,—заговорило задирикувато кілька голосів.

— Загинаєш ти не ті кути, товаришу секретаре,—підвівся Хоботкин, затикаючи за пояс кінці бороди.—Інженери тут ні до чого, бо ми теж на сьогоднішній день гнали кубометри і не знали, що буде завтра. От і примерзли, як вовк до ополонки, бо забули основну партійну мету: контроль і провід.

Тиша, яка раптом запала після галасу й шуму, здивувала Хобаткина. Він бачив знайомі обличчя, які на риштованні вважали на кожне його слово, і знав, що раз він узяв слово, то люди чекають від нього твердої, більшовицької настанови, а він ніякої опозиції не мав і взяв слово тільки тому, що в нього були попередні, що встигли накипіти, слова.

Хоботкин нахилив голову, щоб товариші не бачили полум'я, яким запалилося його обличчя, махнув рукою, сказав: — От і все.— І важко посунувся на ослін, але відразу ж підвівся, і закричав:

— Ми винні, і коли ми зараз не визволимо бетон, то покладемо отут партійні квитки, бо сказав товариш Сталін: „Нема таких фортець, яких би не взяли більшовики“. Та які ж, питаю, ми більшовики, коли морозу не переможемо?! Думайте, хлопці, бо сором позапартійним в очі дивитися.

— Свіжий бетон треба не менш, як три доби держати в теплі,— запнулася Романенко. Що вона ще могла сказати, коли для зимового бетону потрібна парова сорочка, а з замовлених у колгоспах двадцяти семи локомобілів на площадку не прибув ні один.

— Хоча б хлористий кальцій для швидкого охоплення цементу привезли,— збентежено, почуваючи свою вину, сказав Кронов.

— Слухайте. Біля парткому зібралося майже дві тисячі робітників. Їх цікавить, що буде далі з укладанням бетону.

— Сором! На всю країну сором! Мов діти, спасували перед морозом,— обома руками хапаючись за голову, закричав Кронов.

У розчинену кватирку вітер доносить заливчасті свистки екскаватора, шипіння пари, дзвін заліза, на старому краматорському заводі.

— Дайте мені слово!

Понад стіною, по якій котяться дощові краплі людського подиху, іде твердою ходою незнайома для всіх постать. Старий Лапта, єдина позапартійна людина на пленумі, пізнає комуніста-сина, схвильовано шарпає за рукав сусіду, з гордістю каже:

— Головний інженер Утилькомбінату Петро Семенович Лапта.

* * *

На столі, на звалених шахових фігурах — невеликий сірий конверт. Євген підносить його до лампи, зубчасто, наче мереживо обриває край. Потім зморено сідає на ослін і довго читає.

Він навіть не чує, як на замерзлій землі сотні машин ведуть веселий, бадьорий танок.

„Добрий вечір, Євгене!

Пишу „вечір“, бо знаю, що ти цілі дні пораєшся біля своїх машин. Цей лист прийде з Краммашбуду. Я тут застряг, і навряд чи доберуся до курорту. Тут одну добу був прорив, в який не дали жодного кубометру бетону. Це було тоді, коли хотіли встановлювати локомобілі та палити вугілля марки ПЖ, щоб утеплювати парою зимові об'єкти бетонування. Але другого дня зробили інакше. Зібрали спрацьовану пару старого краматорського заводу, підвели її по магістралі труб до опалубу, зробили з нікому непотрібної пари теплу ватяну сорочку, якою утеплюють залізобетон. Утилізація пари заощадила десятки тисяч карбованців. Це я пишу тобі для того, щоб ти знав, що утилізація, як вірний супутник госпрозрахунку, увійшла на всі підприємства.

Ти, мабуть, знаєш, що ХПЗ перевиконав п'ятирічку, випустивши виробів на п'ядесять чотири мільйони карбованців. З цієї цифри уяви собі завод, що будується тут. Він щороку випускатиме виробів не менш, як на сто мільйонів

карбованців. Ти ж знаєш, що тут мій батько. Цим я хочу натякнути, що наші дідугани верховодять не малими речами, та й молодь наша теж у хвості не плентається. Тільки вчора прочитав у газеті, що товариш по інституту Бутовецький встановлює на заводі імени Дзержинського другий радянський блюмінг, при чому дзержинці висунули гасло: „Другий радянський встановити першим". Вони змагаються з макіївцями, які встановлюють перший блюмінг.

Уяви собі завод, у підгір'ї якого — Дніпро. Це моя рідна, люба ріка. Вона миліша від усякого моря. Біля тебе кинуті човни. На другому березі далекі сині, мов дим, кущі. А за спиною у тебе блюмінґ, гордість країни, агрегат, що пропускатиме один мільйон двісті тисяч тонн вальцювання на рік. Та хіба тільки Бутовецький? Тисячі радянських інженерів з власних матеріялів навчилися будувати: турбіни, екскаватори, дизелі та зарубні машини.

1932 року з 6,7 мільйонів тонн вальцювання 10% припадає на якісне, що піде на побудову нових: автомобілів, паротягів, теплоплавів та глісерів. Кожний витоп чавуну збільшує економічну незалежність країни рад.

Ось переді мною реконструктивний план заводу імени Дзержинського, що потребує триста мільйонів карбованців капіталовкладень. Там уже побудовано електровні на двісті двадцять тисяч кіловат і закінчується побудова чотирьох домен. Кожна з них щодоби даватиме тисячу тонн конденсійного чавуну. Я про це багато не писатиму, скажу тільки, що тут уперше в Союзі будується агломераційна фабрика для спікання рудного пороху, а також перший колесовальцювальний цех. Через п'ять років ми обточимо землю власними різцями, пустимо її кружляти за системою механіки та слюсарів.

От я згадую подорож до Васищева. Поїзд біжить у липневому коридорі дерев, об його боки б'ються пухкі віти, у вагони, на непокриті дівочі голови, на лави та підлогу падають ароматні квіти з бджолами, які мило лякають жінок і приємно забавляють дітей.

Я залишаю писати. Немає часу: поспішаю на комсомольську дільницю класти залізобетон.

Бувай! З комуністичним привітом — *Петро Лапта.*

... Євген не бачить, як у кімнату заходить Ганна. Але, коли помічає її, радісно підводиться і голосно, щоб вона чула, перечитує листа. Цей лист — яскравий приклад неминучої загибелі капіталізму. Капіталісти не можуть не давати нам свого устаткування і кожен з них намагається продати якомога більше, знаючи, що саме в цьому їх загибіль. Хоч круть, хоч верть — однаково смерть, — каже Євген, і виходить до інституту. Він дивиться на небо, і помічає, що воно, мов кавпер, занютоване голівками буйних зір.

СТ. КРИЖАНІВСЬКИЙ

розмова

I

Спека лежить важка і побідна,
Палючі і сухі азіятські вітри.
Простуйте крізь пил, крізь глиняні злидні
За три кілометри від Бухари.
Де питомник — відомий ім'ям „Бухлоса", *
Де бавовник — замкнений в квадрати, в план,
Де сошею автобуса
вітром проносить
Із Бухари в Каган.
Де нашим очам відкривається база,—
Оаза зелених садів та садиб.
А там Кара-Кум починається зразу.
Вітри та піски. Ні дерев, ні води.
Вам вийде назустріч господар зблідлий
Пустель малярійних син.
Агроном Золотов — винахідник
Для бавовняних піль—фашин **.
З ним вийде друг його й порадник
В квітчастім халаті дідок-узбек,
Дехканин Густа-Іргаш-Баратов
І слово розмови з ним
— зливою пада
В країні пустель та спек.

II

Густа-Іргаш-Баратов,
Докладно нам розкажи.
Минуло часу не багато
Коли тут росли комиші,
Коли в непрохідних лозах
Водилися кабани.
Тепер от — землі Бухлоса,
Сади й бавовняні лани.

---

* Бухлос — Бухарська лісодосвідна станція.
** Фашини — новий спосіб вирощування бавовника.

Як їх було орати,
Обробляти од межі до межі.
Густа-Іргаш-Баратов,
Ти нам про все розкажи!
Слухай далекий мандрівник,
Путь далека з Москви до нас,
А повість Бухлоса дивна
Її не розкажеш зараз.
Як виростала тут повна
Подиву й втіхи, й зросла
Станція лісу й бавовни,
А скільки образ і зла
Входило ніби отрута,
До господаря дому цього.
Завідувач Золотов, уртак,
Зве мене — агроном.
Але я не агроном, ні,
Я дехкан Густа-Іргаш, і
Він сказав:
будем сіять бавовну.
Добре — я відповів — якші!
Поглянь тепер наш бавовник
Праця була не легка...
Високий і зав'язів повний
Він диво для наших дехкан.
Про нього пишуть в газетах
Про нього слава біжить.
О, я не хотів би вмерти,
Я бажав би ще жить і жить.
Де хащі були й болота
Найкращий бавовник з фашин
Чому ж так не люблять Золотова
Вчені люди з Шіра-Будін?
Я зовсім не агроном, ні,
Я дехканин, простий узбек,
Я знаю душу бавовни
Час посіву, поливу й спек.
Я гнув колись спину в бая
Від спек і дощів я слаб...
Всю воду з ариків—баю
Міг віддавати міраб.
Тепер вода нам, і землі—нам.
Хоч старість—моя пора,
Я радий, що ім'ям Леніна
Повна стара Бухара!
Я радий за працю в Бухлосі,
Знайома тут кожна межа.
І наші поля виносять
Подвоєний урожай.

III

Густа-Іргаш-Баратов.
Автобуси йдуть на Каган,
З Ташкенту до Сталінабаду
Креслить небо аероплан.
І радіо пісню крилату
Співає в кзил-чайхані.
Густа Іргаш-Баратов,
Ти радий цьому, чи ні?
Слухай, мій друже мандрівний,
Засмажений нашим вогнем.
Недавно наші посіви
Басмач толочив конем.
В кішлаках лишав пожарища,
Трупи наших братів і сестер,
Тепер його зброєю знищив
Геройський кзил-аскер!
Я радий, я дуже радий
Старий і бідний узбек,
Що сильна радянська влада,
Що в клітці Ібрагім-бек.
У поле прийшли машини,
Трактор зміняє кетмень
На очах моїх творяться зміни
Чудесніші день-у-день.
Йдуть хлопці до комсомолу
Радість моя—мов гора.
Та цього ж, та цього ніколи
Не знала стара Бухара!

Спадають роки і дати,
Автобуси йдуть на Каган,
З Ташкенту до Сталінабаду
Креслить небо аероплан.
І радіо пісню крилату
Розносить у чайхані.
Це значить Іргаш-Баратов
Діждав своєї весни.
Вона стрімко і владно прийшла,
Хоч для нього й запізно,
Але всюди—в місто, в кішлак,
Весна соціялізму!

М. ТРУБЛАЇНІ

курсом nord-ost*

В КРИЖАНІЙ ПУСТЕЛІ

(Етюд)

По засніженій крижаній рівнині, присвистуючи, чимчикував норд-ост. Келих небесної пустелі заповнила сіра імла. Шротом обмерзлих сніжинок дзижчало по затверділій сніговій поверхні, нагадуючи містичні звуки, що їх будить вітер у готичних вікнинах давно забутих руїн.

Ніч, що загубила свій ранок,—він залишився за тисячу кілометрів відціля, він не прийде сюди протягом ста день, і бліда тінь його подоби без сліду розтопилась у пуховині снігої імлі,—ховала тисячі одноманітних таємниць на товщі криг, між розсипами торосів, у глибинах глетчерних щілин.

Вітер ішов з білозубим морозом, затуляв крижаною заслоною продухи нерп, розсипав сніжною зоряною мукою залишки туманів, пронизував горби і скелі забутих островів.

Темрява заслала береги розгублених земель Полярного моря. У темряві звикли сліди нічних бродяг—білих лисиць, білих ведмедів. За Арктичним колом була країна ночі.

Гук губився у вітровому дзижчанні.

— Чортяка б тебе! Беркуте! Хоп-хоп!

Людина й собака гнули голови проти вітру, грудьми падали на хвилю повітря : пробивалися вперед, наче проти течії. Людина недобачала собак, але по руху нарт, по звичках своїх псів угадувала, котрий з них переставав тягти. Людина йшла на лижвах і намагалася розгледіти поруч себе в темряві силюети інших нарт За сорок кроків вони ледве були помітні. Наступної хвилини та подібність рухливої купки зовсім зникла у чорній повсті!

— Стій-й! Стоп! Беррку-у-те!

Веєр псів зробив останнє зусилля проти вітру і зупинився. Мить стояли непорушно, позбавивши м'язи всякої напруги. Потім повернулися мордами до кудлатого Беркута, їхнього велетня-водія і оточили його.

Людина піднесла до рота долоні, що в рукавицях нагадували ведмежі лапи, і загукала щосили:

— Уша-а-ков! То ва-ри-шу Уша-а-а-ков!

Голос розбігався за вітром і розбивався, тонув у повітряних бурунах.

---

* Закінчення. Початок див. „Молодняк“ №№ 1—2, 3, 4—5 за 1933 р.

Людина гукала, а потім прислухалася, чи немає відповіді.

Ні,—відповідав лише вітер, відповідав комусь незнайомому, наче радистові з іншої планети. Лише скавчання якогось собаки були звуком живої істоти.

Людина наче звір, злісно фиркнула носом. Він,—це був чоловік,—залишився сам на крижаній пустелі і чекав полярного сніговового самуму.

У темряві блиснуло наче полум'я електричної іскри. Близько щось тріснуло. Це був постріл. Собаки підвели голови. Їх погонич зняв вінчестера. Ще двічі засвітило і тріснуло. Це було кроків за сімдесят—сто...

Людина відповіла пострілом і підняла собак зі снігу, де вони вже вмощувалися спати.

Нарти пішли на постріл. Вітер їх підганяв.

За хвилину двоє нарт зустрілися.

— Журавльов,—і другий чоловік, що його кликано Ушаков, підняв руку,—будемо зупинятись.

— Товаришу Ушаков, де ти загубився?—питав Журавльов.

Стали поруч один одного. Ушаков струхнув сніг із совика.

— Окуляри загубив. Куди ж тут без окулярів.

— Чортовина. Значить, один сліпий, а другий—глухий. А запасні окуляри де сховав?

— Ушаков схилився над нартами.

— У мішку. Зараз дістану. Посвіти ліхтарем.—Пасмо світла, наче крізь щілину одчинених дверей, лягло на сани, освітило мішок і руки Ушакова. З рукавів совика* звисали пухнаті рукавиці. Пальці шукали коробочку з окулярами.

Тут вирішили зупинитись. Журавльов зняв зі своїх нарт прогумований шовк намету. Поспішали, бо вітер посилювався.

— Норд-ост сьогодні довго не триватиме. Переспимо, і погода буде.—Такої думки був мисливець.

— А коли триватиме?—спитав Ушаков.

— Ну-у, чортяка! Коли затягнеться, то стережись. Може такий штормяга розігратися, що кригу розшматує в дим.

Розмова увірвалася.

Ушаков скинув до намету спальні мішки, витяг шоколяду і заходився різати консервні коробки.

Мисливець випряг собак і ділив між ними данський пемікан та шматок ведмежого м'яса. Він розмовляв із собаками та самим собою, чортихався і голосно сміявся, надумуючи собі щось смішне.

— Ушаков!—підійшов Журавльов до товариша,—знаєш, що я тобі скажу: було в батька двоє синів—один розумний, а другий поїхав мисливцем та собачником на Північну Землю...

Ушаков, що саме скінчив готувати вечерю, заховуючи довгого мисливського ножа в старенькі піхви, серйозним голосом відповів:

— Сказано це, Серього, не інакше як про тебе.

Мисливець тихо засміявся і поклав руку на плече Ушакову.

---

* Одяг з оленячих шкір, хутром наверх.

— Ой, Георгіє Олексійовичу, коли в двадцять чотири години не загинемо на цій зрадницькій кризі... Фу-у-у!

Більше не сказав нічого.

У сутінках ночі він не бачив, як за округлим склом окулярів хижо блимнули вогники в очах Ушакові. Журавльов лише почув кілька слів, сказаних наче неохоче, наче давно відоме:

— Пропадемо? Не пропадемо! З Сергієм Журавльовим в Арктиці пропасти не можна.

— Гмм... Гмм...—чмихнув Журавльов носом, наче в єріхонську трубу.

Вітер заносив снігом намет, нарти і собак.

Вітер знаходив найменшу щілину в одязі.

Вітер—як казковий олень, що став на лижви і не хоче знати жодних перепон на своєму шляху.

Перед тим, як зайти до намету і сховатися в хутровий мішок, Ушаков ліхтарем присвітив біля адометра*. Він дивився, скільки пройшли його нарти.

— Сімнадцять кілометрів.

— Ссс-с с-с-с-сс... ще двадцять три,—зауважив Журавльов.— А як там Урванцев з Ходовим, на базі? Мабуть думають, що доведеться їм самим улітку пароплава зустрічати.

— Невже вони такої поганої думки про нас?

— Ех, Ушаков, це моя тринадцята полярна ніч...

Замовкли. Кожен думав своє.

Ушаков пригадував три попередні довгі ночі-зими з ескімосами та чукчами, що принесли червоний прапор до американського кордону. Не раз захоплювало його штормовим вітром і завірюхою,—але то було на суходолі. Тепер же—на морі, бо лише метровий шар криги відділяв його намет од водяної поверхні. Вони були майже посередині протоки, між островами.

Журавльов ладнався спати.

Обличчя боліло від вітру й морозу. Не хотілося розмовляти, бо обмерзли губи, а вітер розривав слова.

Проте в наметі Журавльов знов заговорив.

Десь у далені, там, відкіля поспішав вітер, щось загуло, наче вибух гарматня, або кількох динамітних патронів у глибині копальні. Люди здрігнулися і підвелись на коліна.

— Кригу ламає, сказав Ушаков,—припливна хвиля під льодом іде.

Мовчали кілька хвилин.

— Лягаймо, Ушаков.

— Пора.

Десь під снігом спросонку заскавчав собака, але у повітрі його скавчання було ледве чутне.

У хутрових мішках було тепло.

Снігом уже геть замело собак і наполовину занесло намет.

Журавльову не спалося. Думав, як довести, що він кращий мисливець полярних островів. Пригадав дружину, дочку, сина.

---

* Прилад, що вимірює пройденний нартами шлях.

Вони далеко відціля на південь, в Архангельську. Щоку лоскотало оленяче хутро і снилось, наче хтось долонею ніжно провів по обличчю. Зник біль старої образи.

Ушаков заснув ураз. В сонній уяві поставали силуети ескімосів і собача упряжка, за чукотським звичаєм, довгим цугом. Вони поспішали на північ. Снився сильний штормовий вітер, тільки не холодний, а теплий. Вітер підігрівав йому спину.

Коли прокинувся і висунувся з мішка, рукою налапав щось волохате біля себе. То Беркут заліз до намету і притулився до нього.

Прислухався. Вітер стихав, але було наче холодніше. Сильний мороз, здавалося, загальмував вітер. З мішка Журавльова долітало хропіння.

— Міцно спить,— подумав Ушаков і глянув на годинника. Уже проспали шість годин.

— Ще годинку і тоді — в дорогу... Сьогодні мусимо вийти на берег Жовтневої революції.

Знову сховав голову в мішок.

На цей раз йому снилися товариші з партизанського загону, бій з японцями на якійсь станції під Владивостоком.

Вітер стих. Заясніло небо. Тисяча очей дивилися з його глибини. А потім місяць молодим оленем виплив з-за хмари і блискучими ріжками вставився в гору. Простір, вкритий білою ковдрою всипаний сніговими застругами, потопав у глибині близького темрявого кордону. Полум'яними плямами, білими, наче од найбільшого жару, кілька разів пробігло над південним обрієм північне сяйво.

Ще раз заскавчав присипаний снігом собака і все стихло. У густосиньому повітрі арктичної ночі дзвеніла тиша космічних просторів.

ТУТ КІНЧАЄТЬСЯ ЄВРАЗІЯ

Понеділок, 22 серпня 1932 року. Експедиція до рогу Челюскіна. Протока Вількицького.

00 годин. Компасний курс зюд-ост 70° (+30). Туман, дощ, видимість до 2 миль. Йдемо з витравленою кітвою. Каната одна смичка. Середній хід. В 0 годин 55 хвилин лягаємо на компасний курс зюд-ост (+30). Лаг 87,6 мм. О 1 год. 20 хв. вибрали лаг 88,7 мм. Праворуч вирисовується берег. Пасмурно, дощ, але видимість збільшилася. О 1 год. 50 хв. лягли на компасний курс зюд (+30). Ідемо в берег, пізнати покищо його не можемо. О 2 год. 50 хв. побачили знак на розі Челюскіна, поставлений Р. Амундсеном. Беремо курс на нього — компасний курс зюд-вест 56° (+ 30). Опинилися спереду обрахованого місця на 4-5 миль. О 3 год 40 хв. компасний пеленг знаку на розі Челюскіна зюд-вест 43° (+ 30).

О 4 год. кітва зачепила грунт. Дано повний хід назад. Травимо канат. Глибина 11 морських сажнів. Компасний пеленг рогу Челюскіна зюд-вест 69° (+ 30). Зупиняємося на кітву, щоб вибрати місце для побудови майбутньої радіостанції.

Місце судна о 4 год. Ширина 77° 44′. Довжина 104° 26′.

Мапа № 986. Видання Голов. Гідроуправи. Антретна відстань од берега приблизно одна морська миля. За вахту пройдено біля 15 морських миль.

Вахт. штурман *Бердніков.*

(Виписано з судового журналу к/п „В. Русанов“).

Берег лоскотав наші почуття таємничістю. Історичні дати поставали в тумані спогадів про давно читані книжки. Ми знали його з фотографій. Востаннє його зафіксовано на фотоплівці 14 років тому, коли Роальд Амундсен на своїй шхуні „Мод“ обережно плив між кригами вздовж цієї місцевости, але фотографії мало відповідали дійсності, що розкривалась перед нами в скло біноклів.

„Русанов“, традиційно волочучи по морю кітву, наблизився до берега Таймирського півострова. Тепер треба було знайти крайню північну точку трьох об'єднаних суходолів, що мають назву Старого світу. Ця точка зветься ріг Челюскіна. Штурманові Челюскіну, що 1742 року суходольним шляхом дійшов цього місця, довго відмовляли в праві на це відкриття. Лише дуже не скоро по тому, коли Норденшільд, кораблем діставшись сюди, визначив координати цього рогу, що були майже тотожні з координатами штурмана Челюскіна, назва за рогом була закріплена назавжди.

Після Челюскіна ніхто не спромігся дістатися сюди за допомогою собак. Навіть експедиції на пароплавах і ті лише п'ять разів були тут. Експедиція Русанова була шоста. Не пам'ятаю, хто перший помітив знак на березі. Залишалось тільки дізнатися, хто ставив того знака, бо з усіх експедицій, що ставили тут знаки і робили визначення рогу Челюскіна, за найточніше вважається Норденшільдове визначення, перевірене потім Геральдом Свердрупом, супутником Амундсена.

Кітву кинуто на дно. Матроси спускають шлюпку. Начальник експедиції, Георгієвський, капітан, старий Ануфрієв з'їжджають на берег.

Другою шлюпкою одвезли нетерплячих, що перед тим старанно чистили рушниці і мріяли про полювання та різні відкриття й нахідки.

Майже похило спадає берег у море, але за ближчими горбами, у глибині країни, видніють високі гори.

Невеличка річка, перед тим, як влитись у море, розливається озерцем. Навколо озерця на моху, піску й болоті незчисленна кількість оленячих слідів. Зовсім свіжі сліди великих табунів, що підходили до самого моря.

На крайньому північному ріжку здіймається кам'яний гурій, майже на два людських зрости. Кроків за п'ятнадцять од гурія, над самим морем, величезна біла скеля, що її викинув сюди якийсь надзвичайної сили шторм.

Гурій складено дбайливо і акуратно, з невеликих плиткуватих лупаків. На самому версі залізною ніжкою підкріплена чорна куля, що нагадує глобус.

На глобусі було вирізьблено мапу північно-сибірського берега.

Глобус складався з двох половинок, що розкручувалися. В глобусі лежав папірець. Той папірець залишила тут експедиція Амундсена.

Забравши того папірця, поїхали оглядати берег, щоб знайти місце для станції.

Шукали недовго. Зупинилися на горбку — за півмилі від гурія.

Місце було не зовсім зручне, але поспішали, і тому зупинилися тут.

Негайно було дано наказа, щоб усі будівники, команда і науковий склад експедиції вийшли на роботу. Почалося розвантажування.

Треба було знести на берег будівельні матеріяли, харчі, паливо.

Будівельні матеріяли складалися з колод, дощок, кроков, цегли, толю, фанери, заліза.

Паливо, це — вугілля, дрова. Пальне — бочки з гасом та бензиною.

Харчі — все, що лише можна їсти, починаючи від шоколяди, консервованого молока, масла, городини, м'яса, і кінчаючи живими коровами та свиньми.

Працювати було багато важче, ніж усі ми сподівалися. Хоч як незручно було виносити важкі речі під косогір, що над самим берегом, хоч як перешкоджав сильний, рвучкий вітер, що дув з берегів і штовхав людину з її вантажем назад до берега, хоч як важкі стовпи протирали на спинах шкіру до крови, але все те було б не таким важким, коли б тут оце був інший грунт.

Болотяна поверхня тундри, що відстала лише на 70 сантиметрів після того, як протягом кількох годин її помісила сотня ніг, стала схожа на густе тісто. Щоб чоботи не лишилися в багнюці, їх обома руками доводилося тягти за халяви. А що чоботи взагалі були дуже поганої якости (це вина господарчої частини Арктичного інституту, що закупляла їх), то у більшості робітників вони розлізлися першого ж дня. Скільки ж лаяли ті красиві, ефектні чоботи з халявами мало не до живота, подвійною підошвою, а на справді такі не потрібні.

Щоб перемогти болото, вдалися до винахідництва. Замість носити цеглу—люди стали за кілька кроків один біля одного і почали швидко перекидати з рук у руки цеглини, але цей живий конвеєр не задовольняв. Вирішили зробити од берега до місця будови дерев'яний поміст із брусів. По цих брусах ішли наші вантажники, балансуючи, наче циркові акробати, бо ширина такого бруса не більша як 20—25 сантиметрів, а зійдеш з нього—значить одразу грузнеш по коліна в болоті.

Потім запрягли коня, — цього коня везли сюди на харч собакам — в саморобний екіпаж без коліс, що нагадував сани, і за його допомогою далі відбували вантажні операції. Вигадували різні ноші, мостили на плечі подушки з клоччя, щоб важкі дошки своїми ребрами не розгризали шкіри.

Наукові робітники експедиції поділилися на дві бригади. Між бригадами і окремими вантажниками йшло шалене змагання.

Всі розуміли, що будівництво треба закінчити якнайшвидше. Розуміли й те, що через недбалу підготову експедиції вкластися в контрольні терміни буде неймовірно важко. Працювали з усієї сили. Працювали старанно.

Не зважаючи на тяжку фізичну працю, всі були веселі й багато жартували.

Керівництво експедиції повідомило про премії для кращих ударників і кращої бригади. Серед тих премій значилась ковдра.

Та ковдра багато піддавала нам бадьорости. Радист Дождіков, дуже веселий дядьо, щогодини визначав, кому дістанеться ковдра, кому підукривало, кому торочки, а кому блискучі кульки до ліжка.

Як тільки хтось вимовляв слово „ковдра", всі починали заходитись од сміху.

Досить було комунебудь на мить зупинитися, як йому з усіх боків кричали:

— Пропав! Одним кандидатом на ковдру менше!

Щогодини палили. На початку роботи ця година дорівнювала двом, і палили не більше як 5 хвилин. Наприкінці—за півгодини запевняли, що минула вже година, і тепер „запалка" тяглася добрих п'ятнадцять хвилин.

Казали, що це нова ціпівська метода в умовах Челюскіна.

Як могорич, вимагали від Георгієвського шоколяди. Працювали змінами по дванадцять годин. Дванадцять годин відпочинку і знов на роботу. Од роботи було звільнено лише начальника, капітана та старшого гідролога. Правда, гідролог працював сам за всю гідро-метеорологічну групу, майже не спав і не мав жодної вільної хвилини, щоб з'їхати на берег. Працювали ми на березі, перетягаючи вантажі, три дні.

Нарешті, все було піднесено до місця будівлі, а головну частину харчів та різного устаткування—до місця, де будовано склад.

Наші будівники посиленими темпами гнали побудову станції. Треба було збудувати будинок, склад, лазню, собачник та підняти 28-метрову щоглу радіостанції.

Будинок складався з десяти кімнат. У чотирьох кімнатах мали жити по двоє. Окрему кімнату мав начальник. Під устаткування радіостанції відведено дві кімнати. Там таки жив радист. Крім того, були їдальня, робоча кімната та кухня.

Будинок, що його будували тут, був не зовсім удалий. Насамперед, він був надто дорогий і вимагав для побудови багатьох робітників. Стіни будинку складалися з десяти шарів різних матеріялів. Коли б їх складали так, як це було намічено за планом, то тоді можна було б вважати цей будинок за найтепліший в Арктиці. Але для того треба було б витратити на його будівництво втроє більше часу. Наш інженер з багатьох причин не ручився, що цей будинок буде найкращий в Арктиці. Він вважав, що стара, давно випробована конструкція дешевого, теплого, так званого рубленого будинку є найкраща для арктичних умов. Щождо тієї конструкції, яку він будував і проти якої заперечував, то на його думку вона вимагає ще значного поліпшення.

Конструкція стіни цього будинку була така:

1 шар — дошки на 3 см,
2 „ — толь,
3 „ — шпунтована дошка на 5 см,
4 „ — горизонтальні бруски на 2 см завтовшки,
5 „ — картон (набивається на бруски),
6 — дошки на 3 см,
7 — картон,
8 — дошки на на 3 см,
9 — повсть,
10 — фанера.

Як бачите, конструкція досить складна. Та ще зверху набиваються так звані нащільники.

— Щоб з цього справді було пуття,—казав Банович,—треба, щоб заготівля матеріялу була ідеальна, щоб робітники наші були дуже високої кваліфікації, або щоб стіни ці були привезені сюди вже готовими, у вигляді великих плит чи рам, як то робиться у високоякісному стандартному будівництві.

Інженер, договорившись з начальником експедиції, робив цілу низку поправок, будуючи будинок за планом, що його невідомо яким чином ще взимку затвердив Арктичний інститут.

А тим часом, звільнившись од роботи на будівництві, ми взялися до наукових екскурсій, мисливських прогулянок та різних спостережень в околицях рогу Челюскіна.

Інших днів поблизу будівлі показувалися ведмеді. Двох пощастило застрелити.

Дуже частими гостями були моржі. Їх раз-у-раз можна було спостерігати між берегом і пароплавом.

Якось, коли я стояв на березі без рушниці, з моря просто на мене поліз морж. Хоч і знав я, що на суходолі він через свою неповороткість мейже не страшний, проте, мимохіть, угледівши перед собою кипу рухливого м'яса, одступив кроків на 20 назад.

Гукнув мисливців. Їх прибігло троє. Вони почали сперечатися, кому першому стріляти. Морж ще зовсім з води не виліз, як один не втримався й вистрелив. Не влучив. Морж сховався й утік. Стрільцям залишилося далі сваритися. Ті, що не встигли вистрелити, напали на третього.

Зимівник Коробко, що доглядав собак, так само побачив, що морж лізе на берег. Він не став нікого гукати, а пішов узяв гвинтівку і, давши звіреві вилізти на пісок, застрелив його.

Кілька разів бачили величезні зграї білух.

Уперше, коли вони з'явилися, мені здалося, що то спінені хвилі котяться через протоку з моря Лаптєвих у Карське море. Лише придивившись, розібрав, що ті „спінені хвилі" пірнають і знов виринають з води. Сотні білих китів пропливали перед нами. У деяких чорніли плями на спинах. Досвідчені люди пояснювали, що то діти сидять на спинах матерів.

Майже щодня зграї їх проходили недалеко „Русанова“. Окремих днів навіть по дві.

Треба сподіватися, що мисливські шхуни скоро з'являться біля берегів Челюскіна.

МАТРОС І АДМІРАЛ

Син старого адмірала Борис Андрійович Вількицький 1913 року відкрив нові землі в Полярному морі. Він бачив східні та південні береги тих земель. Це було на північ од рогу Челюскіна між морями Карським і Лаптевих. Капітан Вількицький назвав ті землі іменнями коронованих осіб і дістав, як нагороду, звання флігель-капітана. Вількицький був непоганий моряк, знавець умов крижаної плавби. У цій галузі він авторитет для багатьох руських моряків. Та навіщо нам згадувати бравого флігель-капітана, що за років революції лишився вірний своєму класовому чуттю і хоч не виступив активно проти революції, але й не став на її бік, емігрувавши до Англії. Там за десять років дійшов того, що прийняв нагороду від найбезсоромнішого авантурника-генерала Міллера—чин контрадмірала російського флоту.

Адмірала Бориса Вількицького ми пригадали випадково.

„Русанов“ стояв у протоці Бориса Вількицького. За сімсот метрів був берег крайньої північної точки Азії—рогу Челюскіна; віддалік стирчав кам'яний знак, поставлений ще Норденшільдом і поновлений через сорок років Амундсеном, а ближче, насупроти судна, здіймався кістяк першого будинку, будованого тут.

Коли не рахувати напівлегендарного штурмана Челюскіна, ми були шоста експедиція, що досягла цього місця.

Наш старший штурман Микола Іванович щойно повернувся з берега, де він керував вивантаженням будівельних матеріялів для наукової станції „ріг Челюскіна“. Він мовчки пив чай, прислухаючись до розмов, що точилися навколо за столом каюткомпанії.

Гладко виголене обличчя одливало рожевим кольором, а кучерява чуприна видавалася мистецькою зачіскою од найкращого перукаря наймоднішої перукарні.

Я давно знаю Миколу Івановича. Вдруге разом забираємося на далеку Північ. Це один з найкращих штурманів полярного флоту. Зараз він без п'яти хвилин капітан далекої плавби. Зі своїх 32 років він має понад десять років плавання на півночі, плюс п'ять років—на підводному човні в Балтицькому морі. А з тих десяти, крім рідких рейсів до Англії або Норвегії, безперестанно в Баренцовому або Карському морях, то на Новій Землі, то на Свальбарді, то в гирлах Обь-Єнісею і щовесни серед криг біломорського гирла під час полювання на гренландських тюленів.

Мені завжди він видавався якоюсь невтомною людиною. В Архангельську під час готування до рейсу протягом кількох діб поспіль він не спав, стежачи за тим, як завантажують трюми, дбаючи про виготовлення потрібних документів, добір палубної команди та всього потрібного для полярного рейсу. І після цього йому пер-

шому припадає вахта. А коли й ні, то все одно не лягає, поки судно не пройде Маймаксою* та не залишить позаду мілин Двінського гирла. Часами він сам стає за лоцмана на тих мілинах. І лише після того вперше йде заснути на кілька годин.

Сьогодні Микола Іванович розповів нам про свою зустріч з адміралом Борисом Вількицьким.

1921 року радянські організації вперше організували Карську експедицію. Валка пароплавів під проводом криголамів мала пройти через криги Карського моря до гирла Єнісею та Обі.

Керувати цією експедицією запрошено знавця Арктики, колишнього флігель-капітана, на той час уже англійського підданця, Бориса Вількицького.

Вількицький прибув до Архангельську. Тут його зустріли порізному—і приязно, і вороже, але більшість радянських моряків сподівалися, що Вількицький залишиться тут, зрозуміє, яку честь йому зроблено, довіривши працювати в радянському флоті.

Криголамний пароплав „Русанов" призначено за командирське судно експедиції. Тут оселився Вількицький.

Микола Іванович працював тоді на „Русанові" матросом першого класу. Вількицький не раз уважно спостерігав молодого матроса, що скам'янілою постаттю застигав біля штурвалу.

Якось по вахті став до розмови з тим матросом. Хто зна, що особливо вразило адмірала в постаті молодого матроса. Але він виявив велику цікавість, розпитуючи про його морський стаж та плани на майбутнє. З особливою увагою він прислухався до того, що матрос говорив про майбутні плани, намір учитися, складати іспита на штурмана.

Експедиція дійшла Єнісею, перевантажила на річні пароплави машини та інший імпортний крам, прийняла в трюми пароплавів сибірські ліс та хліб, і командорське судно „Русанов" взяло зворотний курс, виводячи валку в Баренцове море.

Знову розмовляв колишній флігель-капітан з матросом першої класу.

Він пропонував їхати разом до Англії, обіцяючи там грошове забезпечення і навчання в кращій мореплавній школі та своє особисте шефство. То були тяжкі часи для навчання в радянській країні. Республіка ще не могла забезпечити своє пролетарське студентство. Хто вчився тоді,—пам'ятає голодну пайку, холодні кімнати гуртожитків, роботу вантажниками на станціях та пристанях.

Матрос знав це все. Він знав перевагу тих умов, що йому пропонував адмірал. Та думав він про інше. Про те, що капітан Вількицький не хоче зв'язувати своєї долі з радянською державою і знову тікає до Англії. В його широких очах світилися докір і призирство. А відповідь була:

— Ні, моє місце не там!

24/VIII—1932 р.

---

* Маймакса—один з рукавів гирла Північної Двіни. Маймаксою виходять у море майже всі пароплави. На берегах Маймакси скупчена найбільша кількість лісозаводів Архангельську.

ВАСЯ ДЕРЯГІН

Дерягіних у нас двоє: Вася і Яша. Вони не брати і взагалі не родичі. Обидва з одного підархангельського села. Обидва на пароплаві з минулої весни, обидва перед тим вантажниками працювали, обидва якось по весні тонули в північній Двіні. Та пригода зв'язала їх міцніше, ніж походження з одного села і спільна робота вантажниками.

— То був шторм'яга на Двіні, — розповідає про ту пригоду Вася, — саме після льодоходу, да, знаєте... Жоден пароплав на Маймаксу не виходив... А ми карбасом. Нас вісімнадцятеро. Саме до середини допливли, а тут хвиля з корми як піддасть!.. друга... карбас наш води зачерпнув і враз догори дном сплив над хвилями. На мені був теплий піджак, поверх піджака брезентова куртка, а на ногах важкі чоботи. Пливу, щоб за карбас вчепитися, а мене один, — плавати не вмів зовсім, — за ногу. Ну, думаю, потягне на дно. Сіпнув ногою — чобіт злетів. Він тоді за другу ногу. Сіпнув другою — другий чобіт злетів. Так ви гадаєте, він мене покинув? За штани вліймав. Штанів уже не стягнув. Без чобіт було легше плисти. За карбас вчепився, а зо мною і мій пасажир. Поволі карбас вітром до берега прибило. З 18 потонуло лише шестеро. А Яшу довелося відкачувати. Він під карбас попав, але руками так учепився, що потім два дні пальці не міг розігнути... Після цього випадку пішли ми морякувати.

Матрос з Васі вийшов непоганий. Коли я спитав штурмана — чи давно Дерягін матросом плаває, той відповів:

— Не знаю. Зважаючи на його вік і практику — мабуть, років із шість.

А насправді це був лише десятий місяць.

У нашій команді одружених лише троє чи четверо. Вася серед них, і це надає йому поважности. Але мало. Запустив був борідку, та скоро плюнув:

— Старить, — сказав, заглядаючи в люстерко.

І кок Ваня, добрий човняр, нікчемний кухар і непоганий парикмахер, зголив йому першу порость.

Серед наших шістьох матросів Вася — найбільший прихильник читання. Він прочитав книжок більше за всіх їх.

Щодня він, мабуть, годин з вісім витрачає на книжки. Читає все, що попадає в товариша, в когось з пасажирів чи в книгозбірні.

Найбільше любить читати про Арктику або щось з історії мореплавства.

Арктика особливо цікавить його. Його односельці були матросами на пароплаві лейтенанта Седова „Св. Фока". А Вася особисто знайомий з Пустошним, що поховав Седова на камінних Кап Брорроку (тепер лоцманує на Двіні).

Читання книжок про Арктику врешті придалося Васі. Він плаває в арктичних морях і знає, що ще багато рейсів зробить у води.

Особливо в пригоді стала йому книжка спогадів штурмана Альбанова.

Двадцять років тому в Карському морі стиснуло кригами шхуну „Св. Анна". За капітана там був лейтенант Брусілов, а за штурмана Альбанов. Минув цілий рік, а шхуна від криг не звільнилась. Морські течії несли шхуну разом із кригами на північ. Прожили ще одну зиму серед криг. Улітку 1914 року „Св. Анна" дрейфувала десь під 81^{0} північної широти. Недалеко на заході мала бути земля Франца Йосифа. Тим часом харчів для екіпажу залишилося уже не надовго.

Штурман Альбанов і 12 матросів вирішили залишити шхуну. Вони пішли кригами в напрямі до Землі Франца Йосифа. Перехід той був дуже тяжкий. 70 день ішли вони кригами та островами. Йшли пішки, пливли на каяках. Труднощі й небезпеки зустрічались на кожному кроці. Вони йшли в одному напрямі, а морські течії зносили криги в другому. Виходило топтання на місці. Невдале полювання примушувало голодувати. Дехто пристав і йти далі не міг, дехто відставав і збивався з дороги. Знайшлися зрадники, що вкрали кращу зброю, більшість набоїв, залишки харчів і під час сну втекли, залишивши Альбанова та інших напризволяще. Коли пливли на каяках, на них нападали моржі і Альбанов веслом боронився од цих великих і страшних звірів. Кінецькінцем з тринадцятьох врятувалося лише двоє...

Після того, як на Челюскіні наші трюми було розвантажено і на берег звезено будівельні матеріяли та харчі, закінчилась авральна робота для команди. У Васі стало більше часу і він вечорами після вахти запоєм читав книжки про північ.

Минулої ночі пароплав, розвертаючись силою берегового вітру, одійшов у бік, скільки дозволяв ланцюг кітви, і він несподівано вперся носом у мілину. Збудили капітана. Стурбований „Кеп" наказав, щоб вахтовий штурман шлюпкою об'їхав навколо „Русанова" і лотом проміряв глибину.

Микола Іванович з Васею Дерягіним та матросом 1-го класу Стрєлковим — матросами своєї вахти, сів у шлюпку.

Капітан виліз на дах штурманської рубки і з блок-нотом у руці стежив за шлюпкою. Микола Іванович тримав стерно, — біля нього лежав лот, — матроси гребли.

Шлюпка підійшла до носу. Микола Іванович залишив стерно і взяв у руки лот.

Щохвилини він випускав гирьку лота з рук і стежив за гудзами линви, що ковзала по його долоні. Він проміряв глибину.

Шлюпка ходила навколо пароплава, відхилялася в різні сторони. Лот показував різні глибини. Микола Іванович викрикував, яку глибину показував лот. Капітан фіксував на листку блок-нота, що мав служити за мапу.

Мілина, що в неї ткнувся „Русанов", була невелика. Штурман уважно її обстежив.

Але капітан хотів знати всі глибини навколо судна радіусом мало не на півмилі. Шлюпка пройшла повз борт і наблизилася до корми. Від корми вона взяла напрям до берега.

Вася сидів ближче до носу. Він уважно слідкував за Миколою

Івановичем, прислухався, як він викрикував капітанові глибини і старанно забирав веслом воду, коли штурман наказував пливти далі. Стиха переговарювався з Стрелковим про те, як несподівано на їхню вахту припала робота і чи кінчать вони її до восьмої години, коли буде зміна вахт. Жарти перемішувалися з дбайливим веслуванням. Ранок був тихий, трохи туманний. З берега доносилося неголосне гавкання собак. Морська поверхня, олив'яного кольору, була спокійна. Вася сонно поглядав на воду. Коли враз, зовсім несподівано шлюпка здригнулася, наче кілем ударилася об камінь. Удар був сильний. „Назад" — хотів скомандувати штурман. Але не скомандував. Його увагу притягло Васине обличчя. Воно зблідло. В очах були страх і рішучість. Вася високо, обома руками підносив весло. Біля носу, де сидів Вася, з води виставилась люта морда моржа. Страшні бияки торкалися шлюпки, з вусатої морди лихим поглядом дивилися маленькі оченята. Водяний гігант, що важить одну тонну, штовхнув шлюпку. Вася з силою опустив весло на голову звіря. Стривожений морж враз зник під водою. Микола Іванович, спостерігаючи цю картину, не зважаючи на власну тривогу, голосно розсміявся. Стрелков заходився тихим беззвучним сміхом.

Од Васі Дерягіна одходив переляк і він переможно оглядався.

— Що сталося? — кричав з пароплава капітан.

— Дерягін веслом моржів б'є! — відповів штурман.

Вася пояснив товаришам:

— У штурмана Альбанова читав, що він так од моржа боронився, коли той на його каяк напав.

— Ну й звірина! — зауважив Стрелков.

А звірина знов показалася за десять метрів од шлюпки.

Морж з цікавістю оглядав шлюпку.

— Ех, гвинтівка б... — з жалем сказав Вася.

— Микола Іванович наказав повертати до пароплава. За кілька хвилин вони були біля борту. Але морж наче переслідував їх. Він утретє показався зовсім близько і повільно поплив навколо „Русанова".

Вася нахилився і з дна шлюпки підняв грудку вугілля. Ця грудка попала туди мабуть учора, коли перевозили останні тонни вугілля на берег. Підняв, замахнувся і кинув у моржа. У дитинстві Вася мабуть непогано ціляв камінцями. Грудка вдарила звіря просто в морду. Переляканий звір сховався. З палуби почулися дзвінкі оплески. Це заплескала в долоні днювальна Таня. Вона спостерігала влучний удар.

Тим часом Микола Іванович швидко вийшов на палубу і побіг за своїм Манліхером.

Далі події розгорталися надзвичайно швидко. Шлюпка знову пішла робити проміри. Та, міряючи лотом глибини, штурман і матроси одночасно озиралася навкруги, чи не покажеться морж. Він таки показався.

Пролунав постріл. Звір забився, але за кілька секунд заспокоївся. Шлюпка поспішала до нього. Матроси забули про все,

налягаючи на весла. За шлюпкою поспішав карбас, що в цей час був біля пароплава. В карбасі був Сергій Журавльов, і він з улюлюканням махав руками, піддаючи жару своїм гребцям.

Та хоч як старалися, приволокти моржа до судна не вдалося. Він утонув.

Васі Дерягіну того моржа, здається, найбільше шкода було.

Ріг Челюскіна
26/VIII—1932 р.

Сьогодні ранком Вася Дерягін помітив у морі якусь тушу. То вбитий морж сплив на поверхню. Незабаром його витягли на палубу, але потім (він дуже смердів) одвезли на берег і викинули собакам. Собачня з цього дарунка була надзвичайно вдоволена.

28/VIII — 1932 р.

ПЕРША АЛЮМІНІЙНА ЛАСТІВКА

Я лежав на койці і, міцно заплющивши очі, намагався заснути. На палубі щойно стих гамір навколо вбитого ведмедя, що його прибуксовано від берега шлюпкою і катеринкою піднято на судно. Тишу порушували лише шипіння пари в огрівних трибах та легенький плескіт хвиль у борт, що долітав крізь одчинений ілюмінатор. Не спалося. Перед тим я прийшов од радиста. Паша десяту добу викликав Північну Землю. Його виклики губилися в етері і ніхто не відповідав на них. Ця мовчанка обурювала радиста і турбувала начальника експедиції. Ступнево турбота схопила всіх русанівців.

Що сталося на острові Каменєва з чотирма дослідниками, що їх ми залишили там на зимівлю декаду тому? Що означає ця вперта мовчанка? Може скоїлось яке лихо?

„Досить —думалося мені,— покалічитись радистові, і полярна станція протягом року буде відірвана від світу".

Майже засинаючи, я думав про те, як небезпечно виряджати людей на таку зимівлю з одним радистом.

Та якийсь несподіваний гуркіт не дав мені заснути. За бортом гудів, безперечно, незнайомий мотор. То не міг бути напівпопсований „Боліндер" нашого „Груманта". Незнайомий мотор рокотів наче б він належав потужному літакові. Одразу ж мені спала думка про самольот. Скочивши з койки, сунув голову в ілюмінатор. В очі вдарило синє повітря чудесного прозорого дня, соняшні блиски на гофрірованій хвилями морській поверхні. Вгорі над морем, між берегом і пароплавом, плавно спускався велетенський металевий птах.

Сюди на ріг Челюскіна вперше в історії авіяції, вперше в історії рогу Челюскіна прилетів самольот. Протягом трьох попередніх років відомий пілот Чуховський намагався долетіти сюди від острова Діксона. Ні разу йому не вдалося. А ось якийсь невідомий покищо нам пілот,—що плавно посадив машину на воду і,

залишаючи за літаком білий пінявий слід, рушає до криголаму,— вирішив це завдання.

Літак наближався. Це був „Комсеверпуть II"—та сама машина яку кілька тижнів тому ми бачили в Нерпячій затоці біля криголаму „Ленин", коли проходили протоку „Маточкин шар". Значить літак прилетів з острова Діксона—своєї постійної ось уже протягом, здається, трьох років, літньої резиденції. Це гідролітак, придбаний акційним товариством „Комсеверпуть" для роботи на півночі. Це летючий човен „Дорньє Валь" з двома моторами БМВ, кожен на 600 механічних коней. Його сила мало різниться від сили нашого „Русанова", зате величезна ріжниця у розмірах і вантажності.

З човна вилазить, колосального розміру постать. То—командир самольота пілот-спостерігач Алексєєв, широко відомий морякам півночі. Він гукає нашого капітана:

— Борисе Івановичу!—і просить кінець *, щоб прив'язати своє судно до нашої корми та легеньку шлюпку для переїзду на пароплав.

У цей час од берега поспішає задрипаний „Грумант", випускаючи своїм „Болiндером" хмару смердючого диму. Але „крейсер капітана Коробки", як жартіливо прозивають „Грумант",—до самольота не підпускають. Бояться, щоб він не пошкодив тендітного алюмінійового човна. Легенька шлюпа—фансбот—привозить п'ятьох авіяторів до нас. Із них троє— люди велетенських розмірів. Двоє на зріст невеликі, та видно, що хлопці міцні. Авіяторів запрошують до кают-компанії, де вже подано на стіл гаряче і холодне та розіллято по шклянках вино. Здивований завгосп примушений констатувати, що його уява про звичаї авіяторів не відповідає дійсності—не кожен з них згоджується навіть помочити губи у вині. А раніш ніж взятися до їжі, погоджуються летіти на острови Каменева, щоб вияснити, що сталося з нашими тамтешніми колоністами, і довго та уважно розглядають мапу, розстелену на столі.

Ми знайомимося з нашими гостями. Крім Алексєєва, старший бортмеханік Побежімов, теж старий полярник. Він 1927 року був на о. Врангеля і тепер радий привітатися з тодішнім начальником Врангеля Ушаковим. Решта на півночі вперше: і пілот—відповідальний водій машини Козлов, і другий механік Телеутов, і радист Жуков.

Вони давно готувалися до польоту на ріг Челюскіна, але одинадцятибальний шторм і тумани затримали їх на Діксоні майже десять день.

Тільки сьогодні, скориставшися годиною, вилетіли. Летіли до затоки Міддендорфа 4 години 18 хв. Там сіли, подивилися навкруги і знов піднялися. За 3 год. 16 хв. були на Челюскіні. Дорогою переконалися, що дійсні обриси берегів часто не схожі на те, що накреслено на мапах. Злякали чотирьох ведмедів і бачили диких оленів. Шукали затоку Діка, де стоїть будинок, побудований сімнадцять років тому гідрографічною експедицією, але коли й бачили

---

* Мотузок

щось подібне до такої затоки, то жодної будівлі там не помітили. Треба віддати належне авіяторському апетитові—наших куховарів не образили. А після їжі з радістю оддали себе в розпорядження старого Морфея.

Наш екіпаж і співробітники експедиції вволю розглянули легку дюралеву машину і вволю посудачили про пілотів арктичного інституту, з яких один, навздоганяючи „Сибірякова“, двічі зазнав аварії і далі Білого Моря не вибрався, а другий, маючи своїм призначеням Землю Франця Йосифа, не долетів навіть до Білого Моря, бо згорів мотор.

Надвечір, виспавшись і взявши новий запас бензини, Алексеєв з товаришами, захопивши з собою геолога Урванцева, автора нової покищо найкращої мапи Північної Землі вилетіли на острови Каменєва. Повернутися обіцяли другого дня. Протягом ночі й другого ранку радист викликав літак, викликав радіостанцію Північної землі, прислухався, чи не кличуть вони його, чи не розмовляють з ним, але в етері не було чути їхніх голосів.

Ми з тривогою чекали на поворот самольота.

Сподівалися його надвечір. Та сміливі пілоти подарували нам новий сюрприз, з'явившись на початку дванадцятої години дня. Зробивши два кола, вони залишили море, пролетіли над суходолом і знизилися за ближчим горбом. Там була лягуна.

Негайно „Грумант“ було послано туди. Ніхто не гадав, що то буде його останній рейс.

Лише за дві години повернувся наш катер, повернувся під веслами. Болліндер попсувався остаточно.

Полярна станція Челюскіна залишилася без моторного човна.

„Грумант“ привіз Урванцева, який повідомив, що літак у лягуні сів на мілину і команді доведеться виїжджати на допомогу літунам, щоб зняти машину з мілини.

Та нас в той момент найбільше цікавили новини з Північної Землі.

Не встиг Урванцев скинути доху і роззути чоботи, як його оточив натовп цікавих. Він роздавав листи, що привіз од зимівників на островах Каменєва, і розповідав про причини мовчання радіостанції та про пригоди тамтешніх товаришів.

На початку своєї зимівлі мали чимало неприємностей. Насамперед, сильний 10-бальний шторм так плеснув, що не залишилося й сліду від вугілля, вивантаженого там з „Русанова“. Змило також половину вугілля, що залишилося од попередньої зимівлі. Хвилі зрушили з місця і пересунули на кілька десятків метрів далі од берега непомірної ваги залізний бак з бензиною. Переплеснувши через прибережний піщаний насип, вода докотилися до будинку, і наші злякані товариші рятувалися по коліна у воді. Под ругий бік кам'яної скелі, що зветься островом Хатнім, прибій був такої сили, що бризки летіли на десятки метрів над островом і густим дощем поливали косу, де стоїть будинок. Майже гураганними поривами вітру зламало репер астрономічного пункту. Затріщала щогла вітряного рушія, але вдержалася. Крім вугілля позми-

вало ще деякі речі, які до того часу не встигли прибрати з берега. Наступних після шторму днів виявили, що в бочках з гасом був не гас, а машинна олія. Було багато мороки з продуктами, бо балики швидко псувалися, а коров'яче масло довелося перетоплювати. Звичайно, не всі продукти були поганої якости. Більшість мала цілком задовільний вигляд.

Псувала настрій радіостанція. Динамо відмовлялося працювати. Після довгих зусиль налагодили вітряк, щоб рушити динамо не мотором, а силою вітра, але напрям не відповідав потребі.

Підходив до острова криголам „Таймир" з гідрографічною експедицією, але допомоги радистові таймирівці не могли подати.

Безконечно радо і здивовано зустріли зимівники „Комсеверпуть II".

„Це було о другій годині ночі, коли ми вперше спокійно заснули"—писали вони нам. Листа того закінчували словами: „А чи виберется відціля літак—не знаємо".

Урванцев доповняв те речення своїми поясненнями. З повітря не так легко було знайти майже непримітну базу. А коли знайшли то примушені були сідати на чималу для самольота хвилю.

Довго затримуватись не можна було. І хоч які потомлені були — мусили негайно повертатися. Радист самольота і бортмеханіки допомогли Іовлеву налагодити динамо. Налагодили найголовніше, а решту залишили разом з інструкцією, як та що зробити. Зобов'язали не пізніше як 5 вересня зв'язатися з зовнішнім світом, і літак піднявся в повітря. Піднявся, щоб одразу ж знову сісти на воду. Один мотор но працював. Бортмеханік виявив, що в магнеті лопнула пружинка. Запасної не було. За допомогою одного мотора повернулися до станції. Тут допомогла винахідливість механіка. Він попросив старий, до речі—попсований годинник-будильник. З пружини того будильника злагодив потрібну пружину для магнето. Тепер впевнено працювали обидва мотори, і летючий човен востаннє розпрощався з островом Катнім.

Авіярейс „Н-2" на острови Каменєва не лише виявив стан справи на полярній станції, але й допоміг налагодити там динамо. Цей рейс дав змогу з повітря вияснити точність мапи, складеної Урванцовим. Тепер можна зробити в тій мапі ряд дрібних, але істотних поправок. Сам Урванцев із захопленням розповідав про свою подріж.

Незабаром до нього приєдналися п'ятеро авіяторів, що залишивши літак на мілині, берегом прийшли до нас і шлюпкою дісталися на пароплав. Вони вирішили просохнути і перечекати туман, що саме на той час, наче хмарою оповив берег та море. Сподівалися, що приплив зрушить літак на глибше місце: йому потрібна глибина лише два з половиною фути, а сидів він на однофутовій глибині.

Надвечір свіжий вітер заколихав поверхню моря, і капітан, одіславши на берег баркас з куховаром, кількома челюскінцями та спальними мішками для людей, що працювали на березі, наказав підняти шлюпки й відійти од місця стоянки на кілька сот метрів далі. Він побоювався шторму на мілкому місці під берегом.

Авіятори примушені були залишитися у нас в полоні. Опівночі в кают-компанії довго точилась розмова про потребу авіяції для досліджень в Арктиці. Всі зійшлися на тому, що найкраще було б мати на кожному пароплаві, який вирушає в ці місця, а також для кожної полярної станції невеликий літак - авієтку. Завдяки своїй дешевизні, малій потребі бензини, вона цілком повертала б витрати. Для крижаних розвідок і геологічних та топографічних досліджень з самольота радіус польоту не перебільшуватиме 50-100 кілометрів.

Авіятори були вражені красою Північної Землі. Їх особливо вразили великі глетчери і глибокі фіорди в протоці Шокальського.

Пролітаючи повз ріг Неупокоєва, вони бачили „Таймир". З цього приводу пригадали свою зустріч цього літа з іншим гідрографічним судном „Фарватер" у протоці Наточкин Шар.

Козлов, злісно глузуючи, розповідав про цю зустріч.

Недалеко Нерпячої затоки під час шторму „Н-2" сів на мілину. Хоч як літуни билися, проте, знятися з мілини не могли. Раптом помітили пароплав. Він ішов через протоку на схід до Карського моря. Це було судно Гідрографічної управи „Фарватер". Поява „Фарватера викликала радість у пілотів. Вони були певні, що до них зараз надійде допомога. Випустили червону ракету — гасло аварії. Але „Фарватер" спокійно пройшов повз них, не подаючи жодного знаку, що він їх помітив, зайшов у Нерпячу затоку і кинув кітву.

Гадаючи, що на судні не помітили ракети гідроплана, вирішили кликати на допомогу. Дали пять пострілів із гвинтівок і випустили кілька ракет. Після того чекали ще більше як дві години і не дочекавшись ані шлюпки, ані відповіді гудком, сами взялися до роботи. Це була важка робота.

Працювали щось годин із вісім, але самольота стягли. Од посиленої праці зовсім заклякали і, перебравшись на глибоке місце, залізли до кабіни й позасипали, як убиті.

— Минуло вже мабуть годин з вісімнадцять після того, як ми побачили „Фарватер", — розповідав Козлов, — коли чую хтось тарабанить у дверцята кабіни й гукає:

— Ей, там! Є ще хто живий?

— А що таке? — питаю і дістаю відповідь:

— Ви вчора чогось стріляли, ракетами кликали, так ми з „Фарватера". Чого вам треба?

Ну, тут цілком пристойно з нашого боку почастувати цих людей парою міцних слів і послати далі таких „рятівників".

На півночі, де навіть звичайна нечемність неприємно ріже око чи вухо, таке майже злочинне ставлення викликає особливо гостре засудження. Відціля ж бо вороже ставлення літунів до гідрографічних пароплавців.

По півночі вітер розігнав туман, і наші гості поспішили заснути ще кілька годин, бо на ранок готувалися до польоту на Діксон.

Там, на Діксоні вони довго не затримаються. Стогодинний термін роботи їхніх моторів уже майже закінчується. Крім того, машина працює без капітального ремонту майже три роки. Над стогодинну

норму, визначену для роботи моторів, вони хочуть зробити великий переліт з Діксона до Севастополя. Маршрут буде такий: Діксон, Обдорськ, відтіля вгору по Обі, Іртишу, ще якимись, річками і до Свердловську. З Свердловська доберуться до Ками, а там Камою і Волгою до Сталінграду. Із Сталінграду перелетять на Дін і вже цією річкою виберуться в Чорне море. Цей переліт забере щось із тридцять п'ять летніх годин. Звичайно, зважаючи на зупинки, всього подоріж триватиме можливо днів з десять. Тільки б знятися з мілини. Але з мілини, як виявилося потім, знятися було не так то легко.

Наступного дня до лягуни виїхали літуни, четверо матросів, два штурмани. Урванцев та Р. Л. Самойлович.

Перед тим жартували—що буде, коли білий ведмідь, вештаючись десь біля лягуни, зацікавиться летючим човном.

— Можливо, приплив зняв уже літака, і ведмідь залізе в кабіну, дасть газ, поверне стерно та гай-гай у повітря. Ви до лягуни, а він вам згори лише лапкою помахає—та по-медвежому:

— Адью!

Жартували, поки їхали до лягуни. А на місці було не до жартів. Приплив нічого не допоміг. Гідроплан стояв на старому місці. Глибока вода була недалеко. Пілот скерував на глибоке місце і вже потім, сковзнувши по водяній поверхні, напоровся на мілину. На берег завезли три кітви, простягли металеві троси і, зачепивши їх за блоки, четверо людей повисли на талях, а решта взялися розгойдувати літак, вчепившись за крила. Пустили повним ходом обидва мотори. Люди ходили по коліна в холодній триградусній воді, провалювалися по пояс, а то й глибше. Натужилися і не бачили ніякого ефекту від своєї роботи. Лише за годину можна було помітити, що літак сповз зі свого місця щось на метр. Тоді випили спирту. Це було конче треба, зважаючи на голод і втому. Відмовився лише старий штурман. Але ще багато метрів залишалося. Знову посилена праця спільно з моторами. Знову довелося мокнути по пояс. Літак подавався дуже повільно. Нарешті, коли зовсім, здавалося, зникли сили, послали Урванцева на будівлю по робітників. Треба було їхньої допомоги. Можна було сподіватися, що додаткова сила тридцятьох людей подужає шеститонний вантаж. Урванцев уже був на береві, коли його завернули. Хто зна, з яких причин матроси вирішили спробувати востаннє витягти машину і з одчаєм потягли за талі. Може бажання довести свою завзятість, а може небажання з кимось іншим ділити сподівану нагороду. Мабуть, в одних стимулом було перше, в інших—друге. Але це був справді шалений натиск, коли всі мускульні сили людей переключилися на ноги—упор і руки—як металева катеринка. На цей раз, здається, навіть не „ухнули", обличчя налилися кров'ю, завмерло дихання, але літак своїм носом торкнувся води. Люди вийшли переможцями, і тепер спирту випили всі, навіть і старий штурман. Тільки тепер, після шости годин напруженої роботи, без жодної сухої ниточки, можна було „змайнавши монатки": кітви, талі, троси, сідати у шлюпку—пливти додому на пароплав.

„Н-2“ гуркотів одним мотором, повільно виповзаючи з лягуни. Старший штурман тепер був за лоцмана.

На морі додали ходу і підійшли під берег проти того місця, де будували полярну станцію. Там брали додатково пальне. Потім ще раз поїхали на пароплав, повечеряли і, після кількох годин сну, 1-го вересня о третій годині ранку алюмінійова ластівка гучно зарокотала, здіймаючись у повітря.

У кишенях пілотів були наші листи, що їх вони обіцяли за кілька день кинути в поштові скриньки Свердловську.

Ми нетерпляче чекаємо радіоповідомлення з Діксона про прибуття туди „Н-2“.

1/XI 1932 р.

Одержали повідомлення з Діксона, що літак „Н-2“ прибув туди сьогодні о 15 годині дня.

Очевидно, в дорозі була зупинка.

2 IX—1932 р.

5-го вересня 1932 р.
Протока Вількицького на к/п „В. Русанов“.

Сьогодні ранком ми розпрощалися з зимівниками на розі Челюскіна.

Учора було закінчено будівництво і піднято щоглу радіостанції. Останню процедуру виконали під керівництвом Сергія Журавльова. В цій роботі Банович цілком поклався на нього. Журавльов покричав чимало, але з роботою цілком упорався.

Учорашній вечір на Челюскіні було дуже людяно. Сюди прийшов криголам „Таймир“, що з гідрографічною експедицією досліджує Карське море. 19 років тому цей самий „Таймир“ відкрив південносхідній беріг Північної Землі. 18 років тому „Таймир пройшов через протоку Вількицького, йдучи з Владивостоку до Архангельську, і зазимував у кригах недалеко від цього місця. Теперішній начальник експедиції на „Таймирі“ Лавров, тоді був за штурмана на цьому ж криголамі.

Експедиція на „Таймирі“ складається з ряду серйозних наукових робітників і провадить дуже велику наукову роботу з різних галузів геофізики Полярного моря.

На берег приїхали таймирівці, з'їхали майже всі русанівці та остаточно сюди перебралися зимівники.

Це був прощальний вечір.

Ми залишали на березі Полярного моря на величезному просторі майже незнаного, абсолютно незаселеного Таймирського півострова, десятьох людей. З них один начальник, він же лікар. Троє наукових робітників: геолог, географ, мисливознавець. Двоє метеорологи - спостерегачі. Радист, моторист. Кухар. Собачник. Народ все молодий, здоровий. Більшість з великим ентузіязмом. Троє уже мають стаж полярних зимівель.

Роботи на них чекае чимало, а особливо наукову трійку. Дослідження й спостереження в абсолютно невідомій країні, хоч заберуть багато часу і сили, але зате і наслідки їх, безперечно, будуть багаті.

Особливо велике навантаження взяв на себе географ Володя Кошкін. Цей самий Кошкін, донбасівський комсомолець, що достроково скінчив ленінградський університет і тепер аспірантом при Арктичному інституті, провадитиме гідрологічні роботи, і спостереження над атмосферною елеткрикою, і вимірювання температури грунту на різних глибинах, і збори ботанічних, зоологічних та геологічних колекцій, і, нарешті, картографічне знімання місцевости. Справа в тім, що, коли метеорологи працюватимуть ввесь час на самій станції, а геолог Аллер обстежуватиме район навколо станції в радіусі 50—60 кілометрів, то Кошкін намітив два маршрути на значну віддаль од рогу Челюскіна.

Весною наступного року він по кригах хоче перейти через протоку Вількицького і вийти на острів Більшовик, що є південний острів Північної Землі.

Дорогою з криги, користуючись з щілин та ополонок, що безперечно зустрічатимуться на його шляху, він провадитиме вимірювання глибини моря, а також низку гідрологічних і гідробіологічних спостережень. Можливо, йому вдасться заглибитися між гори Більшовика і вийти аж до протоки Шокальського, де біля рогу Бубнова побудовано невелику хатину.

Повернувшися звідтіля, він знову вирушить у мандрівку. Його другий маршрут—пройти вглиб Таймирського півострова, де ще не був ніхто, в ті місця, над якими лише пролітав дирижабль „Граф Цепелін" 1931 року. Можливо, він вийде до Таймирського озера, що на півдні півострова і до якого щастило доходити деяким експедиціям, що йшли з півдня. Можливо він дослідить одну з маловідомих річок півострова, що впадає в море недалеко рогу Челюскіна.

Географа під час його маршрутів супроводитиме мисливознавець, завдання якого виявнити промислово-мисливські ресурси цього краю. Можливо, що в дорозі їм доведеться міняти намічений маршрут, можливо, що доведеться розійтися і піти різними маршрутами. У всякому разі, ці подорожі дуже важкі і либонь небезпечні.

Станцію на розі Челюскіна збудовано. Найважливіший спостерігальний пункт на трансарктичному шляху з Атлантичного океану до Тихого, повз береги Радянського Союзу, почав працювати.

ЩЕ РАЗ НА ТОМУ САМОМУ МІСЦІ

Ранком три дні тому, здається, ще ніхто з нас не думав, що сьогодні „Русанов" стоятиме тут. А сьогодні... Сьогодні тріщить „Архімед" і шлюпка повним ходом мчить через бухту-протоку від острова Хатнього до крайнього рогу острова Середнього. Жодної хвилі і лише велика брижа зеленої води,— тут колір води між берегами швидко міняється: ми бачили воду чорну, як пізньої осе-

ни в Чорному морі за сотню миль од берега, воду сірозелену, наче обличчя суходільника від шторму та холоду, і воду гаряче червону, ніби сонце з-під обрію пронизало її промінням,— здіймає високо шлюпку. Небо, повите в снігові хмари, безнадійно розгублене над нами. Сонця немає. Тепер воно рано ховається за обрієм, бо швидкими кроками до цих місць поспішає полярна ніч. Нас у шлюпці п'ятнадцятеро. Наш пароплав лише крапкою бовваніє в далечині. Але давайте розповідати доладу, як опинилися ми тут і чого поспішає наша шлюпка далеко геть од пароплава.

5-го вересня ми розпрощалися з нашими товаришами, що залишилися зимувати на розі Челюскіна.

„Русанов" пройшов до острова Малий Таймир і повернув у Карське море. Наші гідрологи двічі поперок і один раз уздовж розрізали протоку Вількицького. А звідси передбачалось для них багато роботи. Накреслено було багато гідрологічних розрізів та замкнених контурів у Карському морі, але шторм, що в нього потрапили ми 8-го вересня, примусив припинити всі роботи. Штормувало нас два дні. Однієї ночі несподіваним ударом величезної хвилі у борт розбудило всіх, хто спав, побило посуду у буфеті і вчинило розгардіяш у всіх каютах.

Та той невеличкий шторм на 9 балів лише півбіди. Гірше було те, що радіостанція на островах Каменева вперто мовчала, хоч скільки її кликав наш радист Паша. Останній термін, встановлений радистом тієї станції, коли він мав обізватися, було 5-е вересня. Знову неприємні, тривожні думки повзли в голову. Тривога була навіть більша, ніж раніше, зважаючи на ті відомості, що їх свого часу привіз нам гідроплан. Адже, кожен шторм викликав побоювання, що там, на о. Хатньому, знесе геть не лише ті бочки, що там залишилися, але й будинок, і щогли, і сам острів разом з колоністами. Наші страхи, безперечно, були перебільшені. Проте, загалом ми мали підстави турбуватися.

Коли припинено гідрологічні роботи, начальник експедиції дав капітанові наказа йти на острова Каменева. Це був дуже зручний момент для цього. Від того місця, де перебував „Русанов", до північно-земельської колонії — вимірювання за мапою показувало максимум сто п'ятьдесят морських миль.

Проте, цей шлях пройти було не легко. Шторм вимотував жили науковому складові експедиції, а туман псував настрій штурманам і нервував капітана.

Цілу добу ми кружляли морем десь недалеко потрібних нам островів, але капітан не ризикував підійти ближче до землі, що іноді якимсь горбом проглядала крізь туман.

Починалася друга така сама доба,— по судну прокотилася чутка, що начальник експедиції вирішив пробути тут хоча б тиждень, а до о. Хатнього підійти.

Туман згус, і пароплав почав віддалятися од берега. Йшли ми повільно. За годину проходили півмилі, за вахту 2 — 2,5 милі.

Але як швидко міняється погода. Чи не наймінливіші речі в світі — погода, море, вітер!

З норда налітав пориз за поривом, море захвилювалося ще більше, а туман почав танути й рідшати. Знову показалася земля. Тепер повним десятимильним ходом „Русаном“ поспішав уздовж берега. Палубу вкрили люди і кожен з тривогою стежив за найменшою зміною туманної хмари. Чи встигнемо проскочити потрібну нам протоку? Встигли!

Для зимівників Північної Землі це був третій сюрприз. Перший „Таймир“, другий — самоліт, третій — друге прибуття „Русанова“.

Але зміни, зміни, які ми застали. Я йшов островом і не пізнавав тих місць, які бачив кілька тижнів тому. Насамперед, піщаний насип перед косою збільшився у височину майже на зріст людини. Дрова й бочки глибоко закопалися у наринок, наче вросли туди. Півторастапудові танки з бензиною були не на старому місці, а напівзаховані у воді малесенької лагуни. Чотири чоловіка такої ваги не подужають, а коли б і подужали, то що за безглузде бажання таскати бензину в воду. Але це ніщо проти того, що ми побачили, пройшовши трохи далі. Ось тут був ріг острова. І тепер він залишається рогом, але як він змінився! Двадцять метрів наче хтось одірвав динамітом, згинув геть репер астрономічного пункту, над самим обривом стоїть щогла вітряного рухача. Дні існування її можна підрахувати — це до першого шторму. Ідемо далі і спостерігаємо, що ставлять під сумів — чи взагалі довго втримається цей острів-скеля проти постійних штормів. Шукаємо, де стовп, що його поставив Урванцев, щоб виміряти вікове підняття грунту.

— Років через 15-20,— розповідав він нам,— по цьому стовпчику можна буде сказати, чи підіймається, чи опускається і на скільки грунт Північної Землі.

Та що тепер можна сказати, коли той стовп загинув разом із грунтом, що в нього був укопаний.

Нам розповідають, що шторм налетів з найнебезпечнішої для цього місця сторони — зюдової. Сила шторму була не менш як 10 балів. Він прибивав хвилі до самого будинку, перекидав каміння через увесь острів.

Шторм змив у зимівників не лише вугілля, а й усе, що лежало на деякій віддалі од будинку.

Наступних після шторму днів хвилі повернули все назад, викинувши і бочки, і дошки, і танки з бензиною на берег. Викинули навіть бінокля з датою на ньому — 1914. Виявилося, це був старий бінокль Ушакова. Він загубив його минулого року на кригах недалеко дому. Море повернуло все, за винятком вугілля. Вугілля ж, що змішалося з камінням та піском, порозкидало вздовж усього узбережжя.

— Авральні дні були,— скаржиться зимівник Микола Іванович.

Запевняють, що духом не падали, але фізично дуже наморилися.

— Ви б уже не приїздили,— жартує Демме,— самі вправились би.

Та поки вони вправились би, ми енергійно беремося допомогти нашим колоністам.

Але насамперед нас цікавить, чому вони не обзивалися через свою радіостанцію. Виявляється, що мотор уперто і досі не хоче працювати. Вітряк налагодили лише за кілька годин до нашого приходу. Перед тим він працював з перебоями і тому, що часто йшли дощі, не давав потрібної напруги. До речі, новий пропелер для вітряка зовсім не годиться — там не то різь, не то щось подібне до різі, зроблено навпаки. Поставили старого пропелера.

Ми вирішили передусім переставити щоглу вітряка. Цим буде гарантована його відносна в цих умовах довговічність. Цілу ніч працювали робітники. Викопали щоглу, перенесли в інше місце і там закріпили. Одночасно радисти, а їх набралося у нас чотири чоловіка — Паша, Вася Ходов, Іовлев та ехолотник, теж досвідчений у радіосправах. Вони наснажили од Русанівської динамомашини акумулятори для радіостанції. Наснажили і, як запевняє Паша,— на три тижні для Іовлева цих акумуляторів вистачить. Удень остаточно налагодили вітряка, і тут також остаточно наші механіки переконалися, що мотор, привезений нами ж з Архангельську, працювати не буде. Чия вина, що в Архангельську його своєчасно не перевірили — сказати тепер важко. Насамперед, звичайно, ця вина падає на керівництво експедиції. Тепер у північно-земельців єдина змога користуватися енергією—це вітряк.

Удень же перевезли на острів вугілля і на цей раз кошмами перенесли його в найнебезпечніше місце під тильну стіну будинку.

Треба сказати, що у нас самих на пароплаві з вугіллям було негаразд. За словами старшого механіка, вугілля лишилося найбільше на 12 діб. До того ж у трюмі № 2 вугілля щохвилини могло зайнятися. Дим відтіля покищо не йшов, але термометр на глибині двох футів показував 45°. Більше той термометр показувати не міг, бо найвище ділення його було 45. Рук у тім вугіллі тримати не можна було — пеклися.

Матроси розповідають, що вугілля було у барці, яка затонула в Двині. Відтіля з річки витягли вугілля, а потім і барку. Мокрим вугіллям завантажили русанівський трюм. Ну, а в таких випадках пожежі трапляються майже неодмінно. В морі це річ дуже небезпечна.

Трюм відкрили. На поверхні вугілля охолоджувалося. Охололе збирали і переносили до трюму № 3. Отак помаленьку працювали протягом півтори доби.

Одночасно в машині, що ледве трималася, робили дрібний ремонт та в десятий раз чистили динамомашину; для цього довелося потопити в темряві пароплав. У каютах горіли гасові лямпи та стеаринові свічки.

Надвечір 11-го вересня говорили про те, що на видному місці треба було б поставити кам'яний гурій або якийсь знак, помітний для пароплавів. Такий знак значно полегшив би капітанам підхід до цих островів.

Начальник експедиції і капітан запропонували зібрати добровольців і скласти кам'яний гурій біля будинку. Сергій Прокопович Журавльов, він же „Серьога — наш кращий мисливець", повставав проти того, щоб ставити знак там, де стирчать дві щогли і буди-

пок. Він зауважив, що краще було б виїхати в море, добратися до крайнього рогу о. Середнього і поставити гурій там, його було б видно значно далі і там він справді допоміг би мореплавцям визначити, що це за острови і розшукати станцію на о. Хатньому.

Усі погоджувалися, що там поставити було б найкраще, але ... туди ж треба їхати. Капітан не наважувався ані сам їхати, ані відпустити кого. Журавльову з його однодумцями довелося витримати справжній бій. Тільки коли 21 чоловік визвалися добровольцями їхати на ніч працювати, а з них — 15 робітників, що перед тим працювали цілу добу, капітан мусів поступитися. З нами поїхав старший штурман Микола Іванович Храмцов.

Щоб не перевантажувати шлюпку, взяли лише 15 чоловіка.

Тож, у ніч з 11 на 12 вересня опинилися ми в шлюпці на широкому водному просторі між островами Каменева. Щогла, яку ми везли для знаку, стирчала в носу, наче бугшприт стародавньої укшуйської ладьї, а над мінливою зеленою безоднею Полярного моря, перемагаючи тріскотіння мотора, лунала пісня:

„Ти моряк красивый сам собою,
Тебе от роду ровно двадцать лет“.

І нікому не спадали думки, що колись непокоїли пана з Сан-Франціско про непомірну глибину під нами, про „шлюпку-скорлупку“ і страшні маштаби околишньої дійсности.

Ми дісталися потрібного нам берега. Разом з прибоєм вискочили на вузьку піщану смугу узбережжя під велетенські обриви закрижанілих снігових стін, не без труднощів, але знайшли місце, щоб вибратись на високий глинястий берег, обламуючи ногами червоні м'ясисті шматки гіпсу.

На березі ми подорожували в густих вечірних сутінках, вибираючи місце для знаку та розшукуючи виходи великого каміння, потрібного нам для гурія. Темрява перешкоджала роботі, а втома давалася взнаки, коли довелося здалека носити каміння. У тому місці, де поставили щоглу, для нашого гурія каміння не вистачило Довелося розійтися в різни сторони і там розшукувати потрібний будівельний матеріял.

Взявши сокиру, пилку і відро, не догадалися захопити з собою таких потрібнмх тут речей, як лом та лопата. Не дуже приємно було голіруч виривати з грунту уламки скель та збирати пісок і гальку у відро.

Ми заклали фундамент з важкого каміння, діяметром значно більшим за діяметр Амундсенівського гурія на розі Челюскіна. Поставили собі за мету обмурувати щоглу, принаймні до половини. А розмір її був,—міряв старший штурман,—три рости Миколи Івановича з піднятою рукою. Нагорі прибили шість дощок, по три штуки перпендикулярно. Лише раз закурювали. Поспішали, щоб ранком встигти на пароплав, адже там на ранок готувалися підняти кітву.

У нашій роботі було багато ентузіязму. Кілька чоловіка з наших будівельників працювали надударно і цим самим без жодних слів

захоплювали решту. Микола Іванович стояв за головного муляра, а Журавльов скрізь показував приклад, розшукуючи і розбиваючи каміння.

Почало світати і це допомогло нам знайти порівняно близько нове „родовище" дефіцитних кам'яних уламків.

Що вище, то зменшувався діяметр нашого знака, то швидше виростав гурій.

Скоро довелося поставити допомоміжну силу, щоб подавати нагору каміння, а там за півгодини і зовсім було закінчено нашу будову.

Тільки б ясна погода як вийдем у море, щоб визначити видимість цієї щогли, що стирчить з купи каміння.

Повертались назад зовсім потомлені. Дехто ліг на дно човна. Між іншим, з великою вправністю відійшли од берега, перемагаючи удар прибійної хвилі.

Швидко відкрили коробки м'ясних консервів і грілися їжою, бо холод і голод давалися взнаки.

На пароплав прибули рівно о 3 годині ночі.

О. Хатній 12-IX—1932 г.

P. S. Об 11-ій ранку, востаннє розпрощалися. Давши кілька гудків, „Русанов" вийшов у море.

Тримали курс на ріг Бажання.

РЕКОРД РАДИСТА ПАШІ

У рейсі ми пробули два місяці, одвідавши Нову Землю, острови: Діксон, Свердруп, Хатній, Середній, Жовтневої революції і ріг Челюскіна. В одних місцях ми були перші люди, що ступали на землю, в інших люди хоч і бували перед нами, але винятково рідко. Форштевнем нашого пароплава ми порізали в усіх напрямках споконвіку непривітне для мореплавців Карське море.

За радиста у нас плавав Паша. Дехто звав його Павловичем,—по-батькові,—і ніхто не згадував за прізвище. У товариському ж колі кают-компанії і кубрику він був просто Паша товаришок. У цьому полярному рейсі Паша побив рекорд.

А який саме—про це мова далі.

Раніш скажемо трохи про Пашу, що кілька років тому, по закінченні другого ступеня трудової школи, не довго думавши над тим, чим йому бути: музикою чи радистом—вибрав останнє.

Під 100° східньої довжини, коли наш годинник показував на три години вперед проти своїх колег у Москві, по півночі ми довго просиджували в радіо-рубці. Але ці посидінки ми почали практикувати не відразу по виході в рейс. Це почалося уже тоді, коли сонце облишило свої практичні фокуси і почало ховатися за обрій на годину, дві, три, коли до нас повернулася нормальна доба з нормальною ніччю.

Робота Паші була важка. На початку рейсу, поки не прийшли на Північну Землю, йому ще допомагали радисти, яких одвозили

на зимівлю. А потім, особливо після приходу на ріг Челюскіна, йому довелося працювати самому.

Працювати треба було багато.

Він намагався чергувати мало не цілу добу. Слухав усі станції полярного району, що своїми радіохвилями спроможні були дістати до „Русанова". Ловив пискливі звуки криголаму „Леніна", пароплава „Ваглянд" та інших пароплавів, які залишалися на південь і захід од нас. Особливо багато уваги приділив Паша „Сибірякову", бо той завжди був попереду нас, ідучи спочатку на північ, а потім на схід. „Сибіряков", маючи на своєму борту чимало кореспондентів, закидав берегові радіостанції зливою телеграм, а Паша часто примушений був правити за передатний пункт для тих телеграм.

З усіх тих радіограм він вибирав найпотрібніші для нас, що сповіщали про ближчі судна, про стан погоди, розпорядження експедиції з далеких Архангельського, Ленінграду, Москви.

Якось пізньої ночі, коли після довгої гойданини море лише трохи похитувало пароплав, коли всі на пароплаві, за винятком вахт, спали міцним сном, я зайшов до радіорубки. Паша звірив годинника і слухав фокстроти, передавані з Данцігу. Часами, покрутивши ебонітовий важелець, він прислухався до Ленінграду або Москви. У цей час звідтіля переказували останні новини—це призначалося для мене.

Паша віддавав перевагу концертам.

Слухаючи музику, він мрійливо примружував очі і лише час-від-часу позирав у двері своєї каюти, де на стіні висіла гітара. Тоді він думав про музику. Він став не музикою, а радистом. З музичних інструментів у нього були лише гітара та радіо-приймач. Йому припало бринькати на гітарі, або викидати у безвість пискливі звуки, що означають літери й слова. Він слухав музик, що грають за тисячі кілометрів відціля у великих, заллятих світлом залах перед сотнями чи тисячами святково-одягнених людей. Паша слухав чудесні звуки віолончелі, що долітають з Берліну, і просовує голову в ілюмінатор. У темній прірві шумить морська вода біля борта і ледве помітний вітерець дме спорожнілим спардеком. Віолончеля доповнює шуми моря, відгонить сон, і Паша, вийнявши голову з ілюмінатора, починає оповідати про музику моря, про музику радіогасел, що непокоять його писком радіоприймача.

Сьогодні він пригадав одну штурмову ніч минулої осени. Над Баренцовим морем звисали тоді довгі, темні ночі. Вітри хмарами затуляли нічне небо. У хмарах ховалися зорі. Крізь хмари не могло пробитися полярне сяйво. Здавалося, чорний велетенський мішок проковтнув море й небо.

Північний вітер грізно гудів десь під клотиками щогли. Зриваючи гребені хвиль, він морозив бризки і закидав кораблі крижаним дробом. Тієї ночі Паша слухав у радіорубці. Його пароплав стояв у Мурманську на рейді.

Але тієї ночі багато пароплавів захопив шторм у Баренцовому морі. Далеко на півночі, у відкритому морі були тральщики. Вони тралили рибу, виконуючи промфінплан, даний республікою.

Барометр заздалегідь сповістив про шторм. Заздалегідь про шторм дали знати й берегові радіостанції, переказуючи попередження від бюра погоди. Капітани чекали на шторм.

Хто був ближче до берега, поспішав заховатися у якійсь бухті чи заточині. Хто був далеко в морі, відходив ще далі, побоюючися, щоб вітер не поніс судна до берега і не вдарив об прибережні скелі.

А вітер з кожною хвилиною гудів чимраз сильніше. Щогодини зростала сила шторму. У корабельних журналах вахтові штурмани фіксували те посилення дедалі більшими балами. Десятибальний шторм перейшов в 11-бальний. Та по півночі знявся справжнісінький гураган. Це значить, що маси повітря зі швидкістю понад сорок метрів на секунду з катастрофічною силою помчали над морем, здіймаючи велетенські хвилі та хмари бризок.

На мурманському рейді пароплави, стоячи на кітвах один біля одного, захитувані хвилями обломлювали один одному борти. Саме в такий момент Паша почув, як з радіоприймача прозвучало SOS, SOS, SOS. Судно вказало свої позивні. Це був тральщик, приписаний до мурманського порту. SOS посилав знайомий Паші радист. Паша завмер над приймачем. Він слухав, як його приятель розповідав, що там, далеко в морі на півночі, темна ніч, а гураган хвилями заливає тральщик. Щоглі й такелаж пообмерзали кригою. Судно лягло в крен. Радист переказував, що вийти з радіорубки він не може. Він знає, що ніхто не подасть їм допомоги.

Приймач переказав останні слова. Радист з травлера слав останнє „прощайте всім, всім, всім". За півгодини по тому Паша зрозумів, що травлер загинув.

Тієї ночі загинули чотири радянські травлери. З них три з усіма людьми. Четвертий викинуло на берег. Судно розбилося, але люди врятувалися. З екіпажу перших трьох море викинуло на берег лише один труп. То був капітан одного травлера. Він обперезався рятівничим корковим поясом. Та проте од смерти це його не врятувало.

Ще за день гураган стих, і наступного погожого ранку Паша думав уже, як хороше бути музикантом. За кілька день по тому його пароплав пішов у рейс за кордон. Моряки одвідали Гамбург і Лондон, а на зворотному шляху заходили до норвезьких портів Бергену та Тромсо. У Тромсо, на товариській вечірці, влаштованій норвезькими робітниками на честь радянських моряків, Паша, пригадавши, що він хотів бути музикантом, грав на гітарі і завзято витанцьовував з норвезькими дівчатами. А кілька тижнів по тому він був уже на пароплаві, ще серед криг біломорського гирла полював на тюленів.

Під час нашого рейсу, коли всі були захоплені рекордсменством: більше пройти по невідомій землі, більше побачити островів, більше постріляти звіря чи птиці, більше за інших розповісти зі своїх спостережень,—Паші дістався один рекорд.

Паша ніколи не залишав свого поста. Жодного разу він ані проспав, ані спізнився. Він взагалі ніколи не залишав своєї рубки,

за винятком тих випадків, коли ходив до кают-компанії їсти, або носив радіограми начальникові експедиції чи капітанові.

Єдине, що він дозволяв собі, це коли-не-коли вийти з каюти на палубу до великої клітки, де сиділо ведмежа з Північної Землі. „Попустувати з Мишкою“—як він казав. Ведмежа було чудесне, хоч удача його швидко почала псуватися після того, як здохла його сестра Машка, а самого Мишку запраторили до клітки.

— Ач ти, дідько!—дражнив Паша Мишку, з посміхом прислухаючись до рикання ведмежати.

Після виходу „Русанова“ з Архангельську Паша півтора місяця не сходив на берег. Біля рогу Челюскіна ми стояли десять день. Здавалося злочинством не зійти на берег. Але Паша думав інакше.

— Тут, у цій пустельній і майже невідомій місцевості, пароплав ані на хвилину не може залишатися без радиста. Я тут більше потрібний, ніж капітан. Капитана може заступити кожен з трьох штурманів. А мене з нашого екіпажу—ніхто.

Паша сидів у себе в каюті, що її половина була радіорубка. Там він працював, грав на гітарі, передруковував на машинці матеріял для стінгазети, вчив англійську мову, приймав одвідувачів.

За ввесь рейс лише раз він одважився з'їхати на берег, та й то на дуже короткий час.

Це було, коли вдруге „Русанов“ кинув кітву біля острова Хатнього. Радіостанція, поставлена на цьому острові, працювати одмовлялася. Паша з'їхав на берег, як досвідчений консультант, і своїми порадами та своїми руками багато допоміг. Він же зарядив перші акумулятори для цієї радіостанції.

Коли ми прийдемо до Архангельську, Паша залишить „Русанова“. Він народження 1911 року. Цієї осени він іде служити до Червоної армії.

Можна порадіти, що до червоноармійських лав попаде такий хороший хлопець.

У кожного з нас залишаться найкращі спогаді про Пашу.

На межі моря Баренця і Карського моря, проти рогу Бажання.

СТАРИЙ КАПІТАН

Я гордий знайомством із цим капітаном. Він більше, ніж двічі вовк морський, без жодної вовчої риси на обличчі і в рухах. Його ноги ще міцні і ревматизмові ще не скоро остаточно подолати їх. П'ятьдесят п'ять років вони носять його по палубах, ютах, спардеках, щоглах, капітанських містках.

— 1878 року я став за помічника кокові на шхуні... кухарчуком.

Ніхто краще від нього не знає Білого моря і немає популярнішого капітана на Білому морі.

Його знають усі помори — він же сам помор. Його знають усі старі норвезькі шкіпери з Варде і Ірмсе, він був друг славетного дідугана Отто Свердрупа.

Це гідрограф нашої експедиції, капітан далекої плавби Ануфрієв Іван Петрович — поморський капітан і поморський історик. Він грамоти вчився ще по „аз, буки, веди, глагол“, а до школи вчитися на штурмана попав лише 26 років. У нього капітанського стажу більше як тридцять років. Він був один з перших росіян, що одвідали землю Франца Йосифа, він один з тих рідких могиканів вітрильного флоту, що не тільки пережили вітрильницькі часи, але сприйнявши пароплави, стали кращими пароплавниками.

Його біографія — це історія морського флоту на Білому морі, морських звіробійних промислів там же і російської плавби в крижаних полярних водах.

Нашому капітанові Борису Івановичу років, мабуть, з сорок, але куди йому з його здоров'ям і сміливістю до цього темпераментного діда! Лукавий вогонь світить у старечих очах. Під час імперіялістичної та громадянської воєн Іван Петрович капітанив, здається, майже на всіх криголамах Архангельського порту. Не було команди, що не дорожила б ним. Одна біда в Івана Петровича — він завжди в контрах з береговими конторами. Хоч кращий льодовий капітан, а доходило до того, що з капітанів здіймали.

Було це в перших числах січня 1920 року. До Архангельську наближалися червоні частини. Генерал Міллер напружував останні зусилля, обороняючись од того наступу.

Генеральському війську потрібне було м'ясо. М'яса було обмаль. У Північному краї більше рибою промишляють, ніж м'ясом. Звернувся генерал Міллер до кооператорів, хоч знав, що там червоні мають великий вплив.

Кооператори взялися дістати оленячого м'яса. Криголам „Соловей Будимирович“ на 2600 індикаторних сил було знаряджено в рейс у Чеську губу до гирла річки Індиги. Там мали взяти оленячого м'яса і приставити його до Мурманську, а разом перевезти до того самого Мурманську і групу пасажирів, серед них кількох офіцерів.

На начальника цієї експедиції кооператори запропонували Ануфрієва. Міллер затвердив, бо не знав, що, одержавши його розпорядження, Ануфрієв одночасно дістав директиви затримати „Солов'я Будимировича“ в Індізі доти, доки Архангельськ здобудуть червоні, і тоді вже повертатися до Архангельську з оленячим м'ясом та пасажирами-офіцерами.

24 січня з допомогою криголама „Минин“ на 8000 механічних коней „Соловей Будимирович“ пробився через криги Білого моря і вийшов у море Баренця. Взяли курс на Чеську губу.

Другого дня в морі їх догнав наказ радіом. Ануфрієва з начальників експедиції здіймалося, капітанові пропонувалося на Ануфрієва не зважати і мерщій повертатися з оленячим м'ясом. Здавалося, задуманий плян остаточно загинув, а з поворотом загрожувала ще небезпека попасти під військовий суд білогвардійців.

Переляканий капітан не хотів слухати жодної поради, що йому давав його екс-начальник, а тепер пасажир. Спочатку це було лише на краще. Недосвідчений щодо плавби у кригах, він, не дійшовши

до Індиги, так заліз поміж них, що не зміг підійти до берега. Коли ж хотів повернути геть — криги теж не пустили. Був один момент, коли вискочили на чисту воду. Глибина була 12 сажнів. До Індиги залишалося 14 миль. Збентежений капітан не знав, що робити, боючись мілини Іван Петрович запропонував капітанові передати йому керування криголамом. Капітан відмовився, одійшов милю назад і знов попав у крижані затиски. Радіом Архангельськ наказував капітанові негайно повертатися... та ба! За два дні переконавшися, що з криги він не вирветься, капітан наказав зупинити машину, економити вугілля.

1 лютого „Соловей Будимирович“ опинився недалеко берега о. Сенегейського. Криголам дрейфував щось на 1,5 — 2 милі від берегового припаю, тобто крижаного поля, що міцно трималося берега На краю припаю побачили двох людей з оленями. З пароплава послали штурмана та матроса довідатися, що то за люди. Посланці скоро повернулися і сказали, що то ненці з оленями чекають, коли пароплав підійде до берега. Боючись рухомої криги, вони не наважувалися наблизитися до пароплава.

Іван Петрович, зважаючи на те, що крайка припаю стояла на глибині 8 — 10 саж. запропонував капітанові врізатися у припай, щоб там затриматися на 2 3 дні, взяти оленів і уникнути небезпеки бути розчавленими кригами.

Але капітан твердо додержував інструкції з Архангельську: Ануфрієва не слухати. Він залишився серед дрейфуючих криг. Часами намагався пробитися через кригу, та пуття з того було мало, бо коли й були шанси вискочити з криг, на що Ануфрієв вказував капітанові, то той робив навпаки.

11 лютого залишилося тільки 80 тонн вугілля. 15 побачили о. Вайгач, а 16 опинилися в Карському морі.

Чотири місяці носили криги пароплав по Карському морю. Приємного було мало. Серед пасажирів були жінки й діти. Одна жінка була з немовлям. Харчів, зокрема хліба, було не так багато. Зрештою довелося харчуватися тільки сиром та консервованим молоком.

Наприкінці травня сонце почало пригрівати. Потепліли повітря й вода, почали танути криги. Тепло псувало продукти — сир загнив, молоко закисало.

В Архангельську уже давно були червоні. Але в Архангельську за винятком льодоріза „Канада“ криголамів не залишилося. Все, що могли, погнали білі за кордон, а чого не могли — потопили.

В Архангельську готувалися до експедиції на допомогу „Солов'ю Будимировичу“. Готували таку саму експедицію і за кордоном. У Норвегії капітан Отто Свердруп, діставши повідомлення, що його друг капітан Ануфрієв дрейфує в кригах Карського моря, взяв на себе ініціятиву підготувати рятівничу експедицію.

Англійці погодилися за 20.000 фунтів стерлінгів послати на допомогу потужний криголам „Святогор“, загарбаний ними ж з Архангельського порту.

19 червня, коли на „Солов'ї Будимировичу“ лишилося тільки 7 тонн вугілля, коли найближчими днями мала остаточно замовкнути

його радіостанція, коли, не зважаючи на те, що криги почали обтаювати, криголам через брак палива не міг і ворухнутися, — прийшла допомога.

Майже разом підійшли „Святогор“ і „Канада“. Спочатку перший мало не на два тижні випередив „Канаду“, але потім „Канада“ наздогнала його. Лише на 2 години запізнилася „Канада“ та з цих двох годин скористалися білі офіцери-пасажири „Солов'я“ і дехто з його екіпажу, щоб втекти на „Святогор“, під англійським прапором.

Після 5 місяців та 11 день тяжкого рейсу „Соловей“ попав назад до Архангельську.

Тепер „Соловей“ називається „Малигиним“. Зараз він повертається з острова Рудольфа на землі Франца Йосифа, де побудував крайню північну радіостанцію. „Святогор“ — тепер „Красін“ — після походу минулої зими в Арктику, коли він врятував криголам „Ленін“, що опинився без вугілля у кригах, зараз стоїть у доках Ленінградського порту, відпочиваючи до наступної зими. „Канада“ — тепер „Літке“ — з того часу обійшла всю Европу і Азію, тричі доходила рогу Дежньова і зараз в Полярному морі біля берега Чукотки допомагає пароплавам Ленської, Колимської та Врангелівської експедицій.

Іван Петрович розповідає багато пригод із свого життя, і з мореплавства в північних морях. Він за своє життя зібрав багатющий матеріял з мореплавної практики та з історії Нової Землі, Шпіцбергена, Північного краю і його старожилів — поморів.

На промислових суднах він бив гренляндського тюленя, морських зайців. нерпу, білого ведмедя, білуху, моржа, стріляв на Новій Землі оленів, а якось біля берегів Норвегії захопив на буксир кита. З тим китом було чимало пригод. Та всіх пригод, не перекажеш. Якось Іван Петрович за сто миль од берега і 250 миль од крайки криг зустрів білого ведмедя, що плив назустріч його судну. Цей випадок він опублікував у записках з гідрографії Але загадка досі не розгадана, звідки там міг узятися ведмідь. Невже проплив стільки. Це другий такий випадок в історії мореплавства в цьому районі Арктики.

З інтересом слухаєш оповідання Івана Петровича про те, як його матроси піймали двох молодих моржів і приручили. З ними можна було гратися, як з собаками. Тільки на пароплаві нічого не їли. Їм давали хліб картоплю, м'ясо, але моржі в рот не брали. Цим вони зовсім не схожі на білих ведмежат. Наше ведмежа, що везли його з Північної Землі, привчилося навіть до цукру і попсованих помаранчів.

Моржі жили коштом трину під шкірою. Привезли їх в Архангельське худющими. Звідти відіслали до Ленінграду в зологічний сад.

Таких речей Іван Петрович, коли ви його спитаєте, розповість вам тисячі.

Іван Петрович ніколи не нервує, не має страху перед невідомими берегами та невідомою водою. Він з тих рідких старих капітанів,

що — ані містики, ані фаталісти. Він знає сотні випадків, коли люди гинули і рятувалися од загибелі. Але один випадок з його оповідань особливо дивує. Минулого року біля Мурманського берега один пароплав попав у сильний шторм. Хвилі плескали через борт, заливали палубу, бризкали на саму трубу. З баку хвилею змило боцмана. Підхопило і понесло в море. Моряк замружив очі, знав, що ніхто його не врятує. Ударом другої хвилі його викинуло назад на палубу.

Ми прийшли в Руську гавань. Це далеко на півночі Нової Землі. Тут стояли два дні. Якось по обіді, на палубі Іван Петрович розповідав про старі поморські подорожі, що їх свідком сам був, що чув од батьків, або старших товаришів, чи розкопав по архангельських архівах. Цей капітан не гребував покопатися у старих паперах вивчаючи морську історію свого краю.

Він показав нам на острів, що загороджує гавань од вітру з моря та зветься на мапі островом Барентса і сказав:

— Стара поморська назва цього острова — Багатий.

Раніш Барентса обпливали помори Нову Землю, вони ж врятували моряків Барентса після вимушеної зимівлі. Тут у Руській гавані колись було становище*. Тому свідок, насамперед, дерев'яний хрест, по той бік, з датою на ньому 1848. Чужоземці відкрили цю гавань лише шестидесятих років минулого століття.

Сліди людей не вичерпуються самим хрестом. Є стара, невідомо чия могила, відзнаки колишнього причалу і потлілі лозові канати.

Сюди припливали помори на своїх ладьях, що йшли під трьома вітрилами і могли підняти 2-3 тисячі пудів вантажу. На ладьї було од 7 до 15 чоловіка моряків-мисливців.

Тут чекали моржа. А в бухті є чудові місця для моржових лежбищ.

Приходили отари моржів і вилазили на берег. Тоді завмирали помори. Боялися поворухнутися, навіть страви варити переставали, щоб не злякати звіря. Чекали, поки звір засне. Треба було 2-3 дні, поки звір втихомирювався і міцно засинав. Тоді на шлюпках, поперед помастивши салом весла та обмотавши уключини, підходили до моржів. Виходили гарпунери з гострими списами і одним ударом вбивали моржів, б'ючи в серце або потилицю. Пораненого звіря не повинно було бути, бо він би ревом своїм сколошкав усю отару.

Так працювали тут давно колись мисливці помори.

— Не Нова це вже земля, стара земля, — закінчував Іван Петрович.

17-IX — 1932 р.

БІЛЯ ПІДНІЖЖЯ ГЛЕТЧЕРА

Гострі мисливські ножі стругали м'ясо, наче моркву на гарнір. Стружки сирової оленятини летіли в рот. Ботанік приніс солі, грубої як галька з моря, а фізик одколов окраєць чорного, як земля,

* Так на Півночі називаються невеликі промислові оселі. Це від слова „стан", тобто табор.

хліба. Сергій не потребував ані солі, ані хліба. Він клацав зубами, підхоплюючи кожну м'ясну стружку. Ушаков розколов велику кістку і виколупав відтіля паличками шпик. Сировий, застиглий шпик танув у роті наче морозиво.

Сьогодні був перший мороз щось близько — 1,3°. У повітрі було тихо і навіть не вірилося, що день тому в морі бурував штом.

Біля нас стояв маленький Яша Гордєєв. Чорна, непокірлива чуприна на голові збільшувала його зріст майже на два цалі. Значок товариства друзів авіяції від 1925 року свідчив про те, що він належить до радянського активу Нової Землі. Яків Гордєєв ненець*. Він народився на Новій Землі і прожив тут усе своє життя, аж поки його, як одного з найкращих новоземельських стрільців і пастуха з оленячого радгоспу, послано вчитися до Ленінграду в Інституті народів Півночі. Тепер Яша Гордєєв студент. Правда, його тимчасово з Ленінграду вислано. Крута зміна кліматичних умов не минає безкарно для людського організму. В Ленінграді той самий Яша, що нікоми не одягав шапки, бігав босий у мороз по снігу, ночував зимою в тундрі, загорнувшись у маліпу,—через незвичну теплоту почав застуджуватися. Він перехорів на кілька хороб і, нарешті, після плевриту лікарське вухо почуло в грудях молодого ненця підозрілий хрип. Яша поїхав поправлятися додому. Що далі на північ, то краще почував він себе.

Найкраще відчував він себе тут, в Руській гавані, куди приїхав мисливцем і провідником з експедицією Арктичного інституту. Учора Яша застрелив важенку ** з двома малятами, що підійшли на ріг, де будується база експедиції. Сьогодні нас частували оленятиною по-ненецькому, тобто сирою. Треба признатися, що видалася вона нам непоганою і, мабуть, коли мерзла хрумтить під зубами, то ще краща. Од шпику більшість була в захопленні. Не досталося нам лише найбільшого делікатесу —оленячої печінки. Її з'їли за годину по тому, як було оббілувано оленя.

Лише двоє чи троє з тих, що приїхали з нами на берег, одмовилися від сирового м'яса, посилаючись на побоювання дістати подагру, з чого досить покепкував Журавльов. А цей їв оленятину з насолодою, з якою навряд хто і шоколад їсть.

Яша, почастувавши нас, подався кінчати роботу, обчищати шкіру важенки, не псуючи ніжного хутра, бо шкіра призначалася для музею в Ленінграді.

15-го вересня, після того, як протягом доби, починаючи від рогу Бажання, нас жорстоко тріпав шторм із зустрічним вітром, увійшли в Руську гавань.

Тут мені довелося бути позаминулого року, коли „Сибіряков" виходив допоміжним рейсом до „Седова" під час його рейду з Землі Франца Йосифа на Північну Землю. Було то на початку серпня. Тепер середина вересня. Яка одміна проти тодішнього! Тоді темносине,—як глетчери, що пливли по ньому,—море було в

---

* Ненці—назва національної меншости на Півночі, раніше самоїди.

** Самка оленя.

мільярдах золотих блискіток од сонцяшного проміння. Цілу добу не заходило сонце. Крижана покрівля грандіозного глетчера, що спадав кількома річищами у море, палала холодним полум'ям розтопленого скла і треба було одягати чорні окуляри, щоб не дістати снігової сліпоти. А тепер пролітав туманом сніг, температура поволі падала нижче нуля, сонце ховалося за хмарами і коли показувалося, то не вогняною кулею, а невиразною плямою. Але змінився лише характер картини, та не змінився загальний характер суворої краси місцевого ландшафту цього — одного з найкращих, найбагатющих фарбами і контрастами в Арктиці, — закутка Нової Землі. І ніде з такою охотою не робили ми екскурсій по берегах — і поодинці, і гуртами.

Тут застали будівництво арктичної станції. Це буде полярна науково-дослідна глетчерна станція. Будує її Арктичний інститут. Будує, — як і всі свої станції в Арктиці, — погано, не економно. Та зате склад зимівників тут зовсім іншого характеру, ніж на інших станціях. Знайомство з цими людьми залишає певність, що рік перебування кожного з них у цій місцевості не буде марнотратою часу і коштів — зимівники, безперечно, виконають велику роботу. Вони нагадують нам тих чотирьох людей, яких „Русанов" везе з Північної Землі.

Начальник станції — молодий геолог Михайло Михайлович Єрмолаєв. Він ще юнаком-студентом почав працювати в наукових експедиціях, що досліджували Нову Землю. Потім він був у складі першої постійної групи зимівників Ново-Сибірських островів. Тоді у них загинула шхуна і вони замість восьми місяців пробули на островах майже два роки.

Крім нього, тут є німецький геофізик Крут Вельне, що раніше зимував на крижаній покрівлі найбільшого у світі глетчера Гренландії, ботанік Олександер Іванович Зубков, метеоролог М. М. Карбасніков, радист-моторист — В. С. Петерсен та студент ненець Яша Гордєєв. Останній буде за провідника, мисливця та доглядача їздових собак. Тут у бухті, біля глетчерового гирла у них буде база. Основну роботу вони провадитимуть в околиці та на верхів'ї глетчера кілометрів за тридцять або сорок відціля. Там стоятиме намет, і в ньому постійно житиме черговий. Це буде не зовсім безпечне місце, а головне — з дуже тяжкими умовами для життя. Взимку, полярної ночі, особливо під час завірюх, дістатися того намету буде неймовірно важко. Але надія на досвід зимівників і особливо досвід Яші Гордєєва.

До речі, цікаві роботи провадитимуть зимівники з акустики. Вони привезли з собою багато амоналу, що його висаджуватимуть по другий бік бухти, між горами на глетчері. Звуковими ефектами особливо цікавиться ненець.

„Русанов" своєчасно зайшов до цієї бухти. Десять робітників, що працювали тут уже півмісяця, до цього часу не закінчили будівлі. Кваліфікація більшости з них була невисока, а десятник, як виявилося тут уже, працював раніше та не як десятник-будівник, а як десятник лісосплаву.

Вони вивели стіни, але ще не бралися до підлоги й стелі. З печами у них нічого не виходило, бо їхні мулярі досі ніколи печей не мурували, а лише бачили, як мурують їх інші. Вікна вони повставляли, як кажуть, шиворіт навиворіт—серединні на місце зовнішніх, а зовнішні—на місце серединних. Будівельними роботами Єрмолаєву доводилося керувати чи не більше, ніж то робив десятник і, здається, навіть краще.

Наші будівники взяли будівництво на буксир. Правда, працювали не всі, а лише половина. Друга половина процювала на пароплаві на різних термінових, зокрема, трюмних роботах. Науковий склад експедиції самомобілізувався на аврал для допомоги зимівникам. За кілька годин роботи з берега до складу перетягли увесь провіянт та знаряддя. Відтягли далі од води важкі бочки з бензиною, гасом та моторним мастилом. Виволокли до самого будинку аеросани. Ох, аеросани... Доводилося лише дивуватися, для чого їх сюди привезли. Мабуть, лише тому, що за російською приказкою—дарованому коневі в зуби не дивляться. Кажуть, що такі сани коштують щось з двадцять сім тисяч. Саньми цими нагородив станцію ЦАГИ, щоб випробувати їх в арктичних умовах. Ще більші сани повіз „Сибіряков“ у гирло Лени, де є полярна станція в бухті Тіксі. Що з тими саньми—не відомо, а про сани з Руської гавані наперед можна сказати: лежатимуть цілу зиму нерухомо. Лише винятково рідко можна зустріти в Арктиці на великому просторі таку рівну кригу, щоб там безпечно було мчати на аеросанях. Навіть на рівному крижаному полі часто трапляються тороси та щілини або ополонки. А найчастіше тут накопичено стільки торосів та ропаків, що їх і на собаках не легко обминати. Швидкість, з якою аеросани рухаються, не дозволить використати їх на крижаних просторах арктичного моря. А щоб користатися з них на островах, потрібна принаймі дуже рівна тундра, якої в цьому районі Нової Землі ніде не знайдете. Маючи аеросани, зимівники не мають путньої шлюпки. Про моторну шлюпку, що так потрібна тут і згадки немає. Є якась веслова „індійська пірога“, що за абсолютно безвітреної погоди може підняти шість чоловіка, але загалом кажучи, це „судно“ дуже ризиковане. Крім того, Яша робить „тузика“, щоб узимку з його допомогою тягти з ополонок убитого звіра. Двом людям у тому тузику морячити не рекомендується.

Ми гуртом під команду Факідова з гуком підтягали аеросани і зло кепкували з мудрости та доброcти ЦАГИ, бувши певними, що до весни, коли вітер не зірве з місця цього апарата, він так і не ворухнеться.

Після авралу пішли на екскурсію. Спочатку втрьох—Банович, Понизовський та я пройшли через косу, на якій розташовано станцію, і перейшли до підніжжя глетчера, де він засипав уламками крижаних скель та крижаним салом другу, внутрішню бухту. Тут було непогано фотографуватися серед айсбергів—на фотографії це мусіло б справляти враження надзвичайно торосистого, неприступного для криголамів крижаного поля. Правда, ця приємність була не зовсім безпечна, бо по слизьких глетчерних уламкак треба

було плигати й лазити дуже обережно. Понизовському таки довелося власними ногами виміряти температуру води між двома крижинами. На його щастя, посковзнувшись, він зачепився руками за гострий виступ торосу, і вода дістала лише трохи вище колін. Інакше він провалився б з головою.

Метрів за сто від нас по крижині поповз молодий заєць. Банович вихопив у мене турецький відріз і побіг уперед. Він хотів якнайбільше наблизитися. Та виявилося, що далі наближатися не можна було. Заєць не став його чекати, а метнувся, наче чорний пес, і зник у воді під крижаним салом. Ми не стали чекати, поки він покажеться вдруге. За це взявся Яша Гордєєв. Він дочекався. Ми чули лише один постріл, а пізніше побачили на прибережному піску розпластане чотирипудове зайча. Собаки з насолодою гризли його вуса й морду.

На глетчер пішли у двох, значно випередивши цілу партію екскурсантів. І знов, як позаминулого року, я лежав на крижаних шарах неймовірної товщини,—важко сказати у метрах, бо того ніхто не виміряв: може з п'ятьдесят, а може й з двісті п'ятьдесят,—дивився у глибокі, темні, як криниця розколини і вухами пив блакитну тишу. І знов, як тридцятого року, коли не-коли ту тишу і дзвін у вухах порушували удари відталих краплин об виступи у прірві та зрідка легесенький тріск наче стійка в лаві донбасівської копальні тріщить уночі, коли вийдуть люди з підземелля. Сонце алюмінійовим крилом, невиразною плямою прозирало крізь туман. Під ногами було слизько, і без колючих гірських черевиків ми здорово сковзалися, стерпуючи невеличким ціпком з гострим металевим наконечником.

Звернули з глетчера і пішли вгору. На одному березі льодового річища була гора з вишневого кольору кручами. Ближче вона видавалася насипом дрібненької гальки, глини та поламаних скель червоних лупаків. В одному місці кілька горбків з крутими ровами між ними наче захищали підступ до тієї гори. Але, як виявилося, то було місце найлегшого підступу, хоч і довелося посковзати по міцній фірновій покрівлі та зашарудіти дрібним камінням, яке весело сипалось з-під наших ніг.

Що вище здіймалися вгору, що ширше розгорталася перед нами мапа околиць, то більше милувалися ми з краси цієї місцевости.

Ми бачили, де кінчалися щілини на льодовику і далі плівла суцільна крижана гора, зливаючись із сніговим небом. Ми бачили гірське озеро, що збігало вниз річкою по глибокому каньйону і там, в далені, розливалося двома чи трьома озерами. На верхів'ї однієї гори чорнів якийсь невеличкий стовп чи шпиль. То, безперечно, знак з каміння. Хто й коли його склав—невідомо. Там ще ніхто не був з відомих нам людей. Ми знали, що на тій горі, куди ми підіймаємося, мусить бути теж кам'яний знак, поставлений Самойловичем того ж таки 1930 р., коли „Седов" зустрівся з „Сибіряковим" у цій гавані.

Та ось ми вже бачимо той знак і скоро будемо біля нього. На горі рвучкий вітер. Він нам попутний. Коли б побігти за вітром,

як би швидко поніс він. Та в уяві постають стрімкі кручі по той бік гори, і мурашки повзуть по спині.

Біля знаку фотографувалися. Художники, один з них топограф Колчін, а другий—гідробіолог Кондаков, знаходять од вітру затишне місце і вмощуються там із своїми альбомами. З цієї гори,— до речі, її хтось. здається таки з наших, назвав горою Єрмолаєва,— видно не лише Руську гавань з найменшими дрібницями, а й сусідню бухту, де спускаються в море інші річища того самого глетчера, невеликий острівець, що загороджує вхід до тієї бухти та осторонь білу спінену смугу хвиль над прибережними рифами. Далеко в морі ледве помітна чорна крапка. Спостерігаючи її довго, можна помітити, що вона рухається. То вітрильно-моторний бот „Книпович". Він належить океанографічному інститутові. „Книпович" був у Руській гавані і пришвартовувався до „Русанова". На жаль, ми саме на той час були на березі. А шкода, бо товариші які приїхали на берег, розповіли, що „Книпович" був на земл Франца Йосифа і, шукаючи кромку криг, знайшов її лише під 82°5 північної широти. Новий доказ того, що це літо винятково тепле для Арктики. Мабуть на сильному криголамі можна було б ризикнути йти до полюса. „Книпович" пішов у море провадити далі свої океанографічні роботи. На цьому маленькому боті наукова робота, безперечно, поставлена краще, ніж на нашому „Русанові". Під кінець експедиції доводиться констатувати, що ми лише візники.

Біля знаку Самойловича, де знайшли коробку з-під м'ясних консервів та складений з каміння напис: „Ломоносов 1931 р.",— ми трохи відпочивали. До речі, того написа склала минулого року експедиція на Землю Франца Йосифа. „Ломоносов"—це старий „Екліпс", що колись ходив під командою небіжчика Отто Свердрупа, а останній рік на ньому капітанив дідуган Федір Михайлович Щепотьєв, той самий, що приводив сюди 1930 р. „Сибірякова".

Ми дискутували лише в одному питанні: чи є рація організовувати будинок відпочинку в Арктиці і, зокрема, в Руській гавні. Ухвала була одностайна: це одно з найкращих місць для двотижневого відпочинку в полярному пансіонаті, а особливо для туберкульозних. Багатий на контрасти краєвид, наявність таких елементів пейзажу, як глетчер, море, гори, незаходяще сонце, багатство фарб, нова, незнайома полярна фавна—цілком надолужать відсутність багатої флори півдня.

Поверталися другим схилом гори. Кидали велике каміння з обривів. Один зухвалий шалопай, запевняючи, що він сам замість каменя спуститься закрижанілим схилом під кутом 35° з вишини, принаймі, 100 метрів лише по фірну, почав наближатися до того схилу. На нього налетів Банович і вилаяв як слід. Той, звичайно, не мав наміру стати самогубцем і радісно одійшов од прірви. Факідов з цієї нагоди виголосив гарячу промову проти альпінізму, що вимагає безцільних людських жертов, і довго обурювався з того, що не знайшов бажаної підтримки від нас.

Ми спускалися теж у не дуже зручному місці і довелося сковзати та з'їжджати, бризкаючи камінням. Але спустилися ми скоро.

Внизу з насолодою попили свіжої води з озерця, що вже встигло затягнутися плівкою криги.

18 вересня увечері закінчили будівництво, взяли баркас солодкої води, витягли на палубу пошматований айсберг, щоб перетопити на воду і підремонтувалися перед останнім переходом до Архангельська.

Станцію побудовано. Двокіловатна радіоустава працювала на хвилі 1.500 метрів.

Удосвіта підняли квіту.

19/IX—1932 р.
На траверзі острова Багатого, або інакше Баренцева, при виході з Руської гавані.

ОСТАННІ ЗАПИСИ В ЩОДЕННИКУ МАНДРІВНИКА

З віддалених полярних широт повертаються перші експедиції II міжнароднього полярного року. Сьогодні наш „Русанов" пришвартувався до пристані Архангельську. Лічильник поворотів гвинта показав 2 501.011. Пройдено 4.000 миль. Із них три чверти маловідомими, або зовсім досі невідомими просторами полярного басейну Відкрито нові острови під 75° північної широти, 81° східньої довжини. Змінено зимівників на Північній Землі. Збудовано крайню північну на суходолі Евразії науково-дослідну станцію—ріг Челюскіна. Полярна станція Челюскіна вивчатиме протоку Вількицького, що, бувши часто вкрита кригами, є найважча перегатка на шляху з Атлантичного океану в Тихий уздовж берегів Радянського союзу.

Кілька день перед тим, як повернувся „Русанов", у Мурманськ прийшов криголам „Малигин". „Малигин" цього року двічі був на Землі Франца Йосифа. Він побудував крайню північну в світі метеорологічну та радіостанцію на острові Рудольфа. „Малигин" пройшов вільним ходом на північ, як ніколи жоден пароплав, до 82° 27′ північної широти. До полюса залишалося 453 милі, тобто півтори доби ходу, коли б там була чиста вода.

Одночасно маленький дерев'яний бот „Книпович", швидше шлюпка, ніж пароплав, дійшов 82° 5′ північної широти.

Зараз на далекій півночі ще залишилися пароплав „Персей" біля Свальбарда* та криголам „Таймир" у Карському морі, що, користуючись з виняткової відсутности криг у цьому році, закінчують величезної ваги наукові роботи.

Гірше справа біля берегів Челюскіна в Східньо-Сибірському морі. В протоці де-Лонга між о. Врангеля і суходолом ціле літо залишалися криги. Пароплав „Сибіряков", що робив рейс з Архангельську до Владивостоку і щасливо пройшов аж за гирло річки Колима, вже недалеко Берінгової протоки потрапив у важчі криги. Сталося нещастя. „Сибіряков" обламав лопаті, а потім

---

* Нова назва Шпіцбергена.

і гвинт. Гвинт пішов на дно. Судно дрейфує кригами. Експедиція висаджує криги амоналом, намагаючись вирватися з небезпечних крижаних лещат. На допомогу „Сибірякову" йдуть пароплав „Совет" та тральщик „Уссурієць", але довгі ночі та морози, що почалися там, навряд чи дозволять їм підійти до „Сибірякова". Там же потрапили в криги кілька пароплавів ленсько-колимської експедиції, посланої з Владивостоку. Пароплави поволі пробиваються через криги.

Істотна надія для цих пароплавів — це потужний льодоріз „Літке", що тепер перебуває в тому районі. Турбує лише питання, чи встигне „Літке" до зими вивести звідти всі ті пароплави.

На багатьох полярних станціях, побудованих цього року, почалися спостереження за програмою II міжнародного полярного року, що закінчиться 1 серпня 1933 року.

На далекій Півночі ближчими днями востаннє покажеться сонце і сховається на кілька місяців. Насувається полярна ніч.

24-IX—1932 р.
Архангельськ

Сьогодні опубліковано телеграму, що „Сибіряков" вийшов на чисту воду. До нього підійшов тральщик „Уссурієць".

Значить, уперше в історії Великий північно-східній морський шлях пройдено за одне літо.

День цілковитого завоювання цього шляху наближається.

4-X—1932 р.
Харків

О. ДОЛГІН, Г. ПОЛУБІЧКО

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТПОХІД КОМСОМОЛУ ДО КОЛГОСПУ

„Схвалюючи розпочатий з ініціятиви міських організацій комсомолу Всеукраїнський культпохід у колгоспи, радгоспи і МТС, запропонувати ВУРПС, Наркомосові і міським парторганізаціям допомогти якнайбільше комсомолові в цій справі". (З постанови ЦК КП(б)У „Про участь комсомолу в проведенні весняної сівби").

Культпохід до колгоспів, що його провадить тепер комсомол України з ініціятиви комсомольського колективу ХПЗ, є відповідь комсомолу на одне з найважливіших завдань соціялістичного будівництва, висунутих усім перебігом його переможного розвитку.

Неухильно здійснюючи ідеї Маркса-Леніна-Сталіна, пролетаріят і трудяще селянство СРСР під проводом ВКП(б) вивершили план великих робіт першої п'ятирічки і переможно борються за здійснення завдань другого п'ятирічного плану—плану побудови безкласового соціялістичного суспільства.

Тепер, коли вже вивершено економічний фундамент соціялізму, коли на селі остаточно переміг колгоспний лад, коли пущено сотні нових велетнів соціялістичної промисловости, що являють неперевершене „чудо техніки", а радянські лани—цей майже суцільний колгоспно-радгоспний масив—обробляють десятки тисяч найскладніших машин, коли поруч цього безупинно котиться вниз господарство капіталістичних країн і лице їхніх панівних класів дедалі одвертіше розкриває свої риси кривавого ката робітничого класу і носія глибоко реакційних гасел проти культури, техніки,—в цей час уявляються особливо жалюгідними теорії героїв II Інтернаціоналу, приміром Суханова, якими вони намагалися угрунтувати своє пророкування про неминучу загибіль диктатури пролетаріяту в Росії. Росія—твердили вони,—не досягла такої височини розвитку продуктивних сил, при якій можливий соціялізм. У Росії немає потрібного для цього рівня цивілізації, культури. Отже, їй, мовляв, треба ще пройти довгий підготовний шлях капіталістичної цивілізації.

Ленін у статті „Про нашу революцію", гостро критикуючи ці безглузді „теорії", відповідає на них: „Чому нам не можна почати спершу із завоювання революційним шляхом передумов до цього певного рівня, а потім уже, на основі робітничо-селянської влади

й радянського ладу рушити доганяти інші народи"... „спершу створити такі передумови цивілізованости в себе, як вигнання поміщиків і вигнання російських капіталістів, а потім уже почати рух до соціялізму".

Цим шляхом, за вказівками Леніна та його партії, керованої вождем тов. Сталіним, і пішов пролетаріят СРСР. Прогнавши поміщиків і капіталістів, ведучи наступ на капіталістичні елементи, перебудовуючи дрібне селянське господарство в братському єднанні трудящих усіх національностей, що живуть в СРСР, він почав швидкими темпами збільшувати продуктивні сили, невпинно підвищувати культурний рівень трудящих мас.

Питанням культурної революції в цілому Ленін і Сталін після захоплення влади пролетаріятом, надавали величезного значення.

„Для нас досить тепер... культурної революції для того, щоб стати цілком соціялістичною країною" — говорить Ленін у статті „Про кооперацію".

Культурну революцію Ленін пов'язував із зростанням соціялістичної свідомости пролетаріяту, із зростанням уміння його керувати державою новими методами, позбавленими бюрократизму, з творенням вищих, соціялістичних форм господарств, а найвищої продуктивности праці.

Культурну революцію у нас Ленін пов'язував з перебудовою дрібного селянського господарства, перемогу розсудку пригнобленого капіталізмом селянина над його буржуазними і дрібновласницькими забобонами.

Ленін ставив завдання культурної революції, як справу, підпорядковану загальним господарським завданням. „Наслідки політичної освіти можна виміряти тільки поліпшенням господарства",— говорив він на II всеросійському з'їзді політосвіт.

„Треба, щоб наша пропаганда, провід, наші брошури були засвоєні народом на ділі і щоб наслідком цього сталося поліпшення народного господарства" (там таки).

Ленін різко виступав проти голого культурництва, проти так званої аполітичности, що є завжди буржуазне маскування й намагання буржуазії організувати свій вплив на широкі маси трудящих. Ленін боровся проти відірваности політосвітньої й культмасової роботи від революційної пратики.

Партія ставила і ставить завдання культурної революції, як складову частину цілого завдання соцбудівництва.

Ще 1920 року Ленін говорив, що основним завданням партії „повинна бути допомога у справі виховання й освіти трудящих мас, щоб подолати старі звички, старі навики, що залишилися нам у спадщину від старого ладу, навики і звички власницькі, які наскрізь проймають товщу мас" (Промова на нараді політосвіт, т. XVIII (2 ч.) стор. 167).

Отже, основне завдання культмасової роботи—це подолання старих звичок, навиків, передусім звички приватної власности, як спадщини старого капіталістичного ладу.

Тепер завдання культурної революції, завдання подолання старих дрібновласницьких звичок постали перед нами з ще більшою гостротою.

Розгромлений, але ще недобитий класовий ворог, що в нього вирвано економічну базу, силу свого опору черпає з останнього резерву — з пережитків капіталізму у свідомості людей. Спираючись на ці залишки старого ладу, використовуючи недостатню пильність окремих комуністів і комсомольців, — залишки розбитих класів намагаються організувати розкрадання соціялістичної власности, підірвати трудову дисципліну, протиставити інтереси окремих груп трудящих та окремих трудящих інтересам цілої пролетарської держави.

Для цієї таки контрреволюційної мети на замовлення імперіялістичних інтервентів діють недобитки петлюрівських націоналістів, що будують свої розрахунки також на використанні непережитих ще серед окремих відсталих прошарків трудящих націоналістичних пережитків.

Отже, актуальність культпоходу цілком визначається гостротою завдань — завоювати більшість у колгоспах, закріпити той історичний перелам у ставленні до колгоспної праці, що є найвизначним фактом у підсумках весни 1933 року. Актуальність культпоходу, як цілої системи засобів впливу на маси, цілком визначається тією величезною ролею, яку він може відограти у здійсненні правильних партійних методів керівництва в колгоспах, що полягають не в масових репресіях, а головно в політичній і організаторській роботі серед мас, у цілковитій ізоляції класових ворогів, у нещадному придушенні найменших спроб опору класово-ворожих елементів.

Тов. Сталін поставив, як чергове завдання партії — зробити всіх колгоспників заможними:

„Піднімемо всіх колгоспників, — і колишніх бідняків і колишніх середняків, — до рівня заможних, до рівня людей, що мають досталь продуктів і живуть цілком культурним життям".

Це визначає величезний розмах усього культурного будівництва на селі. Не зважаючи на велетенську роботу, пророблену в галузі культурного будівництва, теперішні рамки його треба в кілька разів розсунути. При цьому слід зважати на всі шари і прошарки колгоспного селянства — і на дітей, і на молодь, і на дорослих колгоспників. Одне з найважливіших у цьому будівництві буде питання про темпи, бо гасло тов. Сталіна про заможність колгоспників вже реалізується тепер, і за визначений вождем нашої партії період 2-3 роки буде безперечно здійснене. Що це значить конкретно? Це означає, що колгоспник, маючи в своєму розпорядженні досить продуктів, збільшуючи продуктивність праці, організуючи культурне життя, подасть величезні — навіть порівняно до наших маштабів — вимоги на газети, книги, на театр, кіно, музику, на обстанову, й усе це йому буде дано, на клуб, організацію фізкультури, речі особистої гігієни і т. д., і т. д.

Усе це має бути за короткий час випродуковане у величезній кількості, кинуто на село і по-більшовицькому там використане. Вимоги до культбудівництва, що їх ставить боротьба за здійс-

нення гасла про перетворення всіх колгоспників на заможних зводяться передусім до боротьби за більшовицьку якість і зміст культмасової роботи, бо і самий шлях до заможности колгоспників є шлях боротьби за більшовицький колгосп, за очищення його від куркульсько петлюровських елементів, за перевиховання колгоспників.

Утворення соціялістичних форм сільського господарства, застосування тракторів, комбайнів та інших складних сільсько-господарських машин — створює нову людину на селі.

Колгоспник тепер, — не те, чим був раніш одноосібник. Ми маємо тепер тисячі людей, що опановують науку, планування, уміння керувати великим сільським господарством, маємо тисячі таких знавців с-г. машин.

Ми на практиці розбили „теоретичний" бар'єр, що його силкувався поставити соціял-фашист Кавтський великому сільському господарству, твердячи про органічну нездатність сільських пролетарів опанувати велику с.-г. машину: мовляв, через брак „інтелігентности".

Проте, нерозв'язаних ще практичних завдань у справі підвищення культурного рівня мас у нас сила-силенна. Ще багато слід попрацювати, щоб культурно-політичний рівень широких колгоспних мас відповідав посталим завданням. І треба прямо сказати, що вирішення завдання: опанувати велику нову технічну базу, дану колгоспам, темпи цього опанування перебуватимуть у прямій залежності від того, як швидко ми доб'ємося дальшого підвищення культурно-політичного рівня широких колгоспних мас.

Культпохід до колгоспів — це не тимчасова кампанія, що її можна відбути за декаду, місяць тощо.

Культпохід до колгоспів — це тривала, настійна робота, поширення й максимальне використання всіх засобів ідеологічного впливу пролетаріяту та його авангарду — компартії на колгоспника, це перероблення його світогляду, оздоровлення його психіки.

Культпохід — це ціла система заходів підвищити культурно-політичний розвиток колгоспника до рівня нових форм господарювання, нової техніки, що потребують виховання у колгоспника особливих здібностей, від безмежної відданости колгоспній справі та політичної свідомости і до технічної грамотности, виховання навиків організованости, точности.

Невипадково ініціятором культпоходу став комсомол. Його ролю, як помічника партії у перевихованні колгоспників, вичерпно та яскраво змалював тов. Сталін: „Серед селян є чимало старих, обтяжених старим вантажем, обтяжених звичками і спогадами про старе життя. Зрозуміла річ, що їм не завжди вдається встигати за партією, за радянською владою. На те наша молодь. Вона вільна від старого вантажу і вона найлегше засвоює ленінські заповіти, саме через це вона закликана вести вперед тих, що відстають і вагаються. Правда, у неї не вистачає знання. Але знання — справа наживна. Сьогодні їх немає, завтра вони будуть. Отже, завдання полягає в тому, щоб учитися і ще раз учитися ленінізму. Товариші комсомольці і комсомолки! Вчіться більшовизму і ведіть уперед тих, що вагаються"!

Робота комсомолу навколо організації культпоходу є один із практичних шляхів реалізації комсомолом під проводом партії вказівок нашого вождя тов. Сталіна.

Стан усього культурного будівництва на селі, зокрема культурно-масової роботи тепер такий, що ініціятива комсомолу в культпоході набуває загальнодержавного загальнопартійного значення.

Усім відомо що, не зважаючи на всі виняткові успіхи, культурне будівництво відстає від темпів соціялістичного будівництва. Це відставання ще поглиблюється чималими хибами в самій організації культурно-масової роботи, неуважним ставленням ряду організацій до цієї справи, поганою роботою багатьох спеціяльних установ, що обслуговують культурні потреби села. У наслідок цього, класово-ворожим, зокрема петлюрівським, елементам щастило в ряді місць шкодити на цій дільниці, заповнювати наші форми культурно-масової роботи буржуазним, націоналістичним змістом, змертвлювати нашу систему масово-комуністичної освіти, використовуючи з провокаційною метою „лівацькі" методи недооцінювання масової роботи, намагаючись прищепити колгоспній молоді властиві розбитим класам настрої занепадництва, безперспективности.

Чим іншим можна позначити факти, коли величезну базу культурно-освітньої роботи використовували зовсім незадовільно, коли велике число колбудів та бібліотек не працювали зовсім, більшість радіоприймачів мовчали, велике число кіноапаратури не діяли? Кадрів, що працювали в цій галузі, розбазарювали, з ними ніхто не працював, не інструктував їх, не перевіряв, не кажучи вже про першочергову потребу очистити їх від засміченості чужими елементами.

Старе керівництво Наркомосу, що цілком втратило більшовицьку пильність, цілком занехаяло цю роботу, допустилося навіть у центральному друкованому органі, що керує масовою комосвітою, помилки, впроваджування „аполітичности" і відрив культмасової роботи від актуальних завдань перебудови села (дивись постанову ЦК ЛКСМУ про журнал „За масову комосвіту"), не орієнтувало в питаннях перебудови масової комосвіти, в зв'язку з виникненням і зміцненням колгоспного ладу на селі.

Критикуючи це „керівництво", треба цілком гостро підкреслити ту відповідальність, яку несе комсомол за стан культурно-масової політичної роботи на селі.

Культпохід є практичний відбиток зростання ролі комсомолу на цій дільниці, відбиток активізації комсомолу в культурному будівництві села.

З дня оголошення культурного походу вже минуло більше як два місяці. Що зроблено за цей час?

Найголовніший покищо наслідок культпоходу до колгоспів—збільшення уваги промислових організацій до питань культроботи на селі.

Комсомольські колективи ряду виробничих велетнів і міст надсилають своїх кращих ударників на тимчасову, а частину з них і на постійну культроботу в колгоспах. Приміром, ХПЗ відрядив 5 чол., завод ім. Жовтневої Революції (Одеса) — 4 чол. та 4 фізкультурників; ХТЗ — культбригаду на чолі з ударником,

нагородженим орденом, тов. Осмоловським. Проскурівський РК ЛКСМУ надіслав 12 завідувачів будинків колективіста, Петровський райком (Київ) надіслав 2 культкомбайни, Одеський МК ЛКСМУ — агітмашину, Харківський обком — агітпоїзд. Цей список можна було б набагато продовжити.

Особливо значного розмаху досягла практика посилання літератури та культурного приладдя до колгоспів. Приміром, комсомольський колектив зав. ім. Петровського (Дніпропетр.) послав 500 книжок, ХПЗ — 1400 книжок, Одеський МК разом з Укркнигоцентром укомплектував 500 бібліотечок на 400-500 книжок кожну; завод „Більшовик" (Київ) — 2.000 книжок. З культприладдя надсилається: музичні інструменти тощо.

Частина організацій спромоглася вийти за межі „надсилання" і піднесла свою роботу навколо культпоходу на вищий ступінь, а саме — заходилась організовувати культроботу на місцях — в самих колгоспах у колгоспних бригадах.

Приміром, — комсомольський колектив заводу ім. Петровського (Херсон) організував у підшефному селі драмгурток; колектив комсомолу КВРЗ (Київ) організував контроль за приставленням газет у колгоспі; бригади КСМ організації лінгвістичного інституту (Одеса) організували у підшефному колгоспі музичний, драматичний і стрілецький гуртки.

Пожвавлення масової культроботи позначається на житті колгоспу. Наприклад, у колгоспі ім. Дзержинського (Зінов'ївський район) замість 30-50 чол. з 200 колгоспників, на роботу почали виходити 150-190; у селах Зеленівка і Дубівка (того таки району) вихід на роботу збільшився з 50 до 90%, у великодні дні усі 100% колгоспників були на роботі.

Культпохід до колгоспів від перших таки днів вийшов за рамки тільки комсомольської роботи. Профспілки, органи Наркомосвіти, значне число організацій та установ, що обслуговують культроботу, увімкнулися до культпоходу, взявши на себе цілий ряд конкретних зобов'язань. Дещо, поки дуже замало, з цих зобов'язань уже виконано.

Приміром, організація ХТЗ послала агіткомбайни з 10.000 книжок, патефоном з платівками, кінопересувкою та шапірографом (друкувати газети). Укрфіл відрядив 10 бригад, колектив української драми (Дніпропетровське), надіслав бригаду артистів із спеціяльно добраним репертуаром.

Музтрест (Київ) надіслав 100 гармоній і 600 комплектів музінструментів.

Позитивна риса культпоходу ще й та, що вже організується громадську думку навколо роботи органів наросвіти, що, як відомо, погано керують масовою культроботою. Почин Вінницького та Одеського обкомів ЛКСМУ в цій справі повинні підтримати інші КСМ-організації. Так само слід пожвавити роботу органів Українфільму, Радіо, Укрфілу, театральних трестів тощо, що в окремих своїх ланках буквально закостеніли, звикли до „хронічного прориву" на своїх дільницях. Треба не обмежуватися тільки критикою роботи

цих організацій, але й активно допомагати їм, насамперед, зміцнюючи їх потрібними кадрами.

Одне із досягнень культпоходу—це увімкнення в масовий рух українських письменників. У газеті „Комсомолець України" надруковані зобов'язання письменників Кириленка, Любченка, Первомайського, Головка, К. Гордієнка та багатьох інших — відбити в художніх творах ту величезну боротьбу, яку провадить партія на селі в справі перебудови сільського господарства, і таким чином доповнити арсенал більшовицьких знарядь в цій боротьбі. На цій дільниці ми можемо відзначити велику перемогу української радянської літератури. Ми маємо на меті передусім „Аванпости" Кириленка.

Але в нас часто-густо найбільші здобутки радянської літератури не реалізується повнотою в їхньому виховному значенні. Досить сказати, що звичайний тираж художніх творів дорівнював 10.000 примірників, з них 60-70% залишалося в місті. Отже, на 30.000 колгоспів лишалась зовсім мізерна кількість. Культпохід деякою мірою поверкув видавництва до обслуговування мас колгоспників. За постановою ЦК ЛКСМУ видані тиражем 30.000 примірників кращі твори радянської літератури: [redacted] „Поднятая целина" Шолохова та інші, і їх організовано доводиться до колгоспів.

Даючи оцінку теперішнім наслідкам культпоходу у цілому, слід категорично зазначити, що вони цілком незадовільні.

Нам ще не вдалося винести розмах культурного будівництва на селі далеко за звичайні рамки в цій справі.

Багато промислових організацій вузько розуміють свої завдання в культпоході і звідси свої заходи обмежують, головно, надсиланням культприладдя, не виходячи з того, що вони несуть цілковиту відповідальність за стан культурного будівництва на селі, головним чином за те, які кадри є на селі, як вони працюють та як організовано самодіяльність селянських мас в справі культурного будівництва. Культпохід фактично не став ще загальноробітничою справою. Не висунуто ще практичного питання про різке збільшення виробництва культтоварів у зв'язку з завданнями культурного будівництва на селі.

Між спеціяльними культорганізаціями — Українфільм, Радіо, Укрфіл, театральні трести, книготорговельні організації, керівні політосвітні організації—й місцевими комсомольськими, радянськими і колгоспними організаціями немає контакту, погоджености дій, а в наслідок цього заходи, що їх вживають ці центральні організації, виснуть часто в повітрі, а ініціятива на місцях немає підтримки для свого розвитку.

Як приклади, що ілюструють всі ці хиби культпоходу, можна подати такі:

У галузі кіно. — Тепер за вказівками і проводом партії Українфільм виправляє найгрубіші помилки, що сталися в практиці його роботи на селі, коли художніх фільмів на село не надсилали,

траплялися масові випадки демонстрування технічно негідних картин, у продукуванні картин панував самоплив, недооцінка завдань партії щодо роботи на селі. Наслідком цього протягом двох років не випродуковано жодної художньої картини на тему про класову боротьбу на селі.

Але виправлення цих хиб іде повільно, без мобілізації громадської уваги, що конче потрібна в цій справі. Крім того, досі ряд найважливіших організаційних питань, які забезпечують покращення роботи кіномережі, а звідси й реалізацію політичновиховних можливостей кіно, не поставлено в центр уваги ні самого Українфільму, ні тим більше місцевих комсомольських організацій. Із складом кіномеханіків, їхньою кваліфікацією, ставленням до своєї роботи — справа стоїть негаразд. Так само негаразд і з максимальною концентрацією платівки на кращі, що мають велике виховне значення, картини. Негаразд і з організацією боротьби за максимальну кількість обертання картин в міжрайонних агентствах, всередині районів, за найбільше число сеансів, за масу глядачів.

Завдання культпоходу є в тому, щоб організувати боротьбу не лише за продукування цінного більшовицького фільму, але й за справжнє доведення цього фільму до найширших мас трудящих.

Візьмемо радіо, — його практичне використання в масовій культурно-політичній роботі в багато разів менше наявних матеріяльних ресурсів радіофікації колгоспів. Культпохід ще не змінив цього стану. Більшість найціннішої радіоапаратури в колгоспах і зараз майже цілком бездіяльна, радіоустави поставлено не там, де колгоспи, зокрема під час польових робіт. До цього часу фактично ігнорували просунення індивідуальних, хоч би найпростіших, приймачів до колгоспів та окремих колгоспників.

Відбувається це винятково через косність та бюрократичну поставу справи в органах зв'язку, радіоторговельних організаціях, в органах радіопересилання, а так само через неуважне ставлення до цієї справи комсомолу.

Нічого не зроблено, щоб організувати обслуговування величезної мережі радіоустав. Отже, і виходить: батареї на складах є, але приймачі — без живлення; гроші на радіофікацію є в кожному райбюджеті, але найелементарніших майстерень для ремонту апаратури, встановлення нової не організується. Не ліквідовано знеосібки в догляді за радіоприймачами, не організовано радіоаматорів, не виділено й не проінструктовано тих осіб, що мають ходити коло апарату, не організовано слухання тощо. Нарешті, навіть найелементарніші передумови до організації радіослухання Радіокомітет не спромігся утворити. Колгоспникові дозволяється слухати радіо „взагалі", бо ніде на Україні не друкується програмів радіопересилань.

Усунути ці хиби з роботи радіоустав — і це дасть величезні практичні позитивні наслідки радіо. Разом з тим, воно підштовхне до нечуваного збільшення попиту на радіоапаратуру. За обов'язок робітників радіопромисловости порядком культпоходу має стати боротьба за значне збільшення продукування радіоапаратури, за

поліпшення якости її, виробництво запасних частин, використовуючи для цього відходи дефіцитних матеріялів великої промисловости.

Ми не ставимо собі за мету в цій статті вичерпати всі завдання культурного походу. Кожна з ланок культпоходу — колбуд, червоний куток, бібліотека, радіо, кіно, просунення газет, організація художньої самодіяльности тощо — це окрема тема, що її треба опрацьовувати в практиці культпоходу.

Що є головне в організації культпоходу?

Головне — організувати комсомольців, актив молоді, профспілки, культактив, усіх робітників, колгоспників, створити широкий рух за просування на село пролетарської культури та опанування її там, конкретно почавши працювати від початку до кінця над кожною дільницею культурного будівництва.

Головне — не тільки просунути на село, до колгоспу, в багато разів збільшену кількість газет, книжок, радіоустав, кіно-картин, патефонів, музичних інструментів, п'єс тощо, але й по-більшовицькому організувати колгоспників на засвоєння цих культурних цінностей, піднісши ініціятиву широких мас колгоспників в культурному будівництві.

Головне — частіше і більше посилати до колгоспів організаторів, культурні кадри, різні художні бригади, артистів, музик, художників, фізкультурників, роблячи наголос на організації художньої самодіяльности на місці: оркестри, фізкультурні майданчики тощо.

Кінець-кінцем, головне тепер полягає в тому, щоб практично взятися до розв'язання найважливішої передумови революційного розмаху та більшовицької якости в культурно-масовій художній роботі на селі, — проблеми кадрів. Не гаючи жодної хвилини, треба організувати систему короткотермінових курсів та стаціонарних закладів, які, черпаючи з активу нових молодих культробітників, готували б висококваліфіковані кадри зав. колбудів, організаторів художньої самодіяльности, бібліотекарів, музик та інших потрібних тепер колгоспам працівників.

В усій роботі навколо культпоходу найважливіше те основне, що становить мету всієї цієї справи — боротьба за більшовицький ідейний зміст всієї масової роботи. Проте, до цього часу перебіг культпоходу ще мало зв'язаний з усім процесом національно-культурного будівництва. Недостатньо викривається всі конкретні факти діяльности куркульсько-петлюрівських націоналістичних елементів, що роблять спробу пожвавити свою контрреволюційну діяльність в тій обстанові загостреної класової боротьби, що її ми маємо тепер на селі. Залишки петлюрівщини, що їх активно підтримують певні імперіялістичні кола, зокрема гітлерівські фашисти та англійські твердолобі, виконуючи замовлення імперіялістів щодо розподілу України та розв'язання коштом українських робітників і селян своїх імперіялістичних суперечностей, силкуються пролізти на найважливіші дільниці господарського й культурного будівництва, щоб провокаційною, шкідницькою діяльністю, з одного боку, шляхом націоналістичної пропаганди, з другого, утворити собі

масову базу для ширшого маштабу контрреволюційних махінацій. Пильність нашої партії допомогла викрити плани цих елементів і завдати їм разючого удару. Проте, ще більші завдання в піднесенні революційної пильности перед нами стоять у дальшому.

Ми повинні ще більше посилити боротьбу проти опортуністичних елементів в лавах партії і комсомолу, що перекручують ленінську політику партії й допомагають відверто-контрреволюційним націоналістичним елементам.

Розгортаючи культурний похід, треба з особливою енергією взятися до викриття діяльности куркульсько петлюрівських елементів, фактів проникнення їхньої ідеології, їхнього впливу, не залишаючи без найсуворішої перевірки жодної дільниці культурного будівництва ні в одному районі очистивши культурний фронт від класово-ворожих, буржуазно-націоналістичних і опортуністичних елементів.

Наші більшовицькі кадри, що працюють на фронті культурно-масової роботи, повинні бути озброєні класовою пильністю і добре знати тактику класового ворога на культурному фронті.

Ця революційна пильність, увага і керівництво партійних організацій забезпечать успіх початої справи культпоходу.

серед книжок

Владимир Луговской, „Жизнь", книга І. В-во „Советская литература", ц. 4 карб., Москва 1933г.

П'ять поем російського поета В. Луговского, об'єднані спільним задумом, композиційно зв'язані, написані однаковим розміром — п'ятистопним ямбом, білими віршами, разом складають книжку „Жизнь". Ця назва визначає авторів задум — показати життя в усіх його різнобічних формах прояву — дитинство, громадянська війна, наука, мистецтво, класова боротьба, типи різних людей — все це має місце в поемах „Жизни".

Чому ми звертаємо увагу читача на цю книжку? Саме тому, що Вл. Луговской у ній піднявся до справжньої ідейно-художньої височини в показі життя, зумів відійти від декларативно-риторичної поезії і показати живих людей з плоттю і кров'ю, з властивими їм інтересами, радостями болями, з усіма многогранними людськими почуттями. І саме не розповісти про все це, а показати, бо завдання митця — малювати, а не описувати, показувати світ в конкретних художніх образах.

„Жизнью" Вл. Луговской показав уміння в художній практиці застосувати матеріялістичну діялектику до художньої творчости, до поезії, застосувати не механічно, а взявши суть діялектичного пізнання речей і явищ, хоч зробив він це надто прямолінійно, тезисно, певні розділи з Маркса, Енгельса перенісши до відповідних розділів книжки.

Але й така спроба цікава, коли вона досягає певних наслідків, коли емоційно впливає і наснажує читача.

Ми не говоритимемо про увесь попередній шлях В. Луговского— поета великих творчих шукань і можливостей. Увесь час він іде лінією переборення індивідуалізму, увесь час він чимраз ширше обхоплює теми, він виводить свою поетичну лінію на великий шлях соціяльних ідей, соціяльної практики робітничого, класу що перетворює світ, отже чимраз упевненіше наближається до пролетарської літератури. І „Жизнь" можна вважати за твір пролетарського письменника.

В. Луговской — поет творчо плідний і цікавий. „Жизнь" — є найкращий зразок поетичного експериментаторства, не відірваного від життя, що і художньо, і формально шукає нових шляхів поетичної майстерности саме по лінії творчої методи соціялістичного реалізму.

Нова тема вимагає нових форм, куди треба влити зміст величезної розумової і емоційної наснаги. Тому поет, відкидаючи тріскучу лефівську ритміку і келійну простоту класичних розмірів, береться до навантаженого до краю білого вірша, що дає змогу не заганяти думку в чотири рядки римованого віршу.

Ми підкреслили, що книга експериментаторська. В ній намічений поворот до художньої простоти, до масовости, до величезної нової авдиторії поета. Життя вривається у вірші нещадною новизною ідейних і формальних засобів показу явищ. Оратор перестає мітингувати, художник починає малювати — цим виконуючи своє пряме завдання.

„Жизнь" починається з поеми, де поет, описуючи своє дитинство, вперше пізнає велич світу і цей лейтмотив неосяжности світу, що його треба обхопити поетові, ввесь час звучить в „Жизни":

Я отворяю окна, ставни, двери,
Чтобы врывался горький ветер мира
И славная жестокая земля
Срывала вороватые прикрасы
Не настоящих, не простых мирков.

Друга поема розповідає про часи громадянської війни і трактує питання наукового порядку про вічну змінність процесу життя, клітини, атома, електрона, що про них розповідає автор чекістові Серьожі Зикову. Автор показує, що в роки громадянської війни, коли наступали банди, був

голод і холод, людські прагнення й інтереси не обмежувалися вузьким колом особистого життя, в той час, коли:

Республика лежала в сыпняке
Хрустели вши в загаженных вагонах

Но в эти дни мы жадно говорили
О справедливости, о будущих коммунах
О разных людях, царствах и морях.

Третя і четверта поеми „Жизни" — найсильніші в своїй цільності і художній переконливості з усієї книжки. Третя поема подає образ куркуля з його філософією, його ділами, куркуля хитрого, розумного, справжнього ідеолога свого класу, завзятого оборонця приватної власности. В. Луговской дає слово куркулеві, але він певним художнім засобом, співставленням його слів з його практичною діяльністю показує, як слово розходиться з ділом, як із-за елейних слів мельника виглядає жирне, експлуататорське обличчя куркуля. Коли в мельника вода прорвала греблю, він залишає розмови про тихий світ, про релігію, і кричить:

„Ей, Семен, Семен! —
Вопил хозяин.— Разоспался, сволочь!
Из двери выполз пегий человек,
Испуганно влезавший в полушубок.
(так вот он, сын родной—подумал я)
Зови работников.
Беги к плотине...

В. Луговской таким художнім засобом — зриває машкару, викриває куркуля з його фарисейськими фразами:

„Я говорю про собственное дело,
Которое на пользу государству
И человеку личность придает".

У четвертій поемі подібно до третьої В. Луговской показує тип шкурника і розвінчує філософію „голої людини на голій землі", так само зумівши зірвати з цього типа машкару цвітистих фраз, якими той прикриває свою одворотну, шкурницьку суть. Герой іде в розвідку з якимсь Беловим проти банди „зелених" і той в дорозі починає розводити філософію про марність класової боротьби, про те, що він не хоче вмирати за будь-яку ідею, що йому, крім життя, нічого не потрібно.

Я не хочу участвовать в игре,
Отказываюсь. Мне ничего не нужно
Ни денег, ни имущества, ни чести
И у меня нет абсолютно ничего.
Я голый человек. Я буду жить.

Але ця філософія про те, що йому нічого не потрібно, не заважає йому під час розвідки украсти чоботи, і боронити їх з рушницею, коли герой їх відбирає у Белова. Тут складну психологічну ситуацію показано розумно і переконливо. Знову показано, як слова розходяться с життєвою практикою, зриває машкару з „голої людини на голій землі" і з-за неї видко звіряче, хижацьке єство,— обличчя шкурника.

У цьому велика заслуга „Жизни". Вона побудована на великих проблемах, у ній є невпинне шукання нових шляхів пізнання життя, через мистецтво. Розкрити найглибший зміст життя, проникнути в таємниці явищ і показати їх з нової сторони, і в цьому процесі зміняти життя, активно впливати на його перебудову — таке завдання мистецтва. В. Луговской багато говорить у книжці, особливо в п'ятій поемі, і про мистецтво. Спостерігаючи грецьке узбережжя, він говорить про старо-грецьке мистецтво.

И это радостное детское искусство
Не искажало мир, не затемняло,
Не подражало внешности вещей,
Но было смелым утвержденьем жизни,
Победой розума и волей человека.

І порівнюючи власне „злое ремесло", говорить про мистецтво „ведущего, передового класса".

Он дал художнику всю необ'ятность мира
На высшей, всеоб'емлющей основе —
Он вправе требовать большой работы
Высокой мысли, справедливых слов.

Отак, у поетичних рядках зформульовані вимоги соціялістичного реалізму. Отже, в ряді останніх літературних явищ „Жизнь" В. Луговского — визначна літературна подія, твір, гідний нашої великої складної епохи будівництва соціялізму.

Цю книжку слід прочитати і продумати всім, хто цікавиться розвитком пролетарської поезії.

Ст—ан

Іван Міронов. „Рядовий п'ятирічки — Петро Ракітін". ДВОУ, „Український робітник", Харків 1932, стор. 37, ц. 40 коп.

Іван Міронов — робітник - ударник Одеського заводу ім. Марті, дебютував у літературі року 1931 невеличкою книжкою — „Ворог у робітничій блузі". Ця книжка з'явилася певним досягненням на фронті літературного призову в Одесі і свідчила, що Міронову пощастило досить яскраво і переконливо викрити потворне обличчя замаскованого класового ворога на соціялістичному підприємстві. Але водночас наша критика і робітничий читач слушно зауважили авторові, що позитивні герої в книжці „Ворог у робітничий блузі" дуже схематичні, ба навіть трохи ходульні.

„Рядовий п'ятирічки — Петро Ракітін" — це другий крок у літературній роботі Міронова, і саме цією книжкою автор намагається зліквідувати основну прогалину і хибу свого попереднього етапу, тобто Міронов ставить провідним завданням нової книжки — показ позитивного героя нашої доби.

Героїка соціялістичного винахідництва, боротьба робітника - винахідника за економічну незалежність радянського підприємства — ось актуальна тема рецензованого твору.

Зміст цього нарису приблизно такий: робітник Петро Ракітін працює спочатку на Крюківському заводі, а потім на судобудівному заводі ім. Марті в Одесі. Самотужки у своїй імпровізованій „лабораторії" Ракітін робить ряд цінних винаходів. Насамперед, Петро винайшов електроди, що придатні для праці на змінному струмі. Раніш подібні електроди імпортувалися з Німеччини. Переборовши при активній підтримці партійних і комсольських організацій бюрократичну тяганину, Ракітін домагається визнання своєї роботи, своїх винаходів... Знову настирлива й уперта робота, знову нові винаходи, і Петро Ракітін стає в передові лави ініціяторів електрозварювання, що має замінити хютувальні злуки, що звільняє казаняра від важкої праці, дає великі заощадження металю та грошей... Визнавши значні заслуги і досягнення Ракітіна у цій справі, його запрошують тепер до Всесоюзного науково - технічного товариства електрозварювання, і тут Петро Ракітін працює поруч із видатними академіками, професурою і іншими вченими СРСР. Нарешті, партійні і професійні організації, визнаючи героїчну роботу Петра, нагороджують його орденом Леніна.

Цікаво те, що в процесі розгортання свого твору автор, зачепивши цілий ряд суто-технічних проблем, подає їх не у вигляді сухих і нудних „лекцій", а органічно злютовує, переплітає ці проблеми з самим сюжетом твору, не одриває їх від живих людей, від конкретної дійсности даного підприємства, подає технічні питання в кольоритних діялогах, у розмовах робітників, у їхніх думках, переживаннях тощо. Це одна із перших позитивних рис твору, бо ж навіть не обізнаний на цих технічних проблемах читач може легко і з зацікавленням сприйняти матеріял, зрозумівши в основному суть даного технічного питання.

Постать Петра Ракітіна в основному, безперечно, вдалася авторові. Це досить багатогранний і правдивий образ. У показі Ракітіна — цього ентузіяста винахідника, Міронов не скотився до трафаретної анкетности, в лабети якої досить часто потрапляють наші молоді автори-призовники. Міронов розкриває ідеологію Ракітіна в дії, в роботі. Ми пізнаємо ідеологію Ракітіна через його ставлення до своїх обов'язків — до праці При чому автор цілком слушно акцентує на класових стимулах винахідництва Петра Ракітіна. Адже ж Ракітін — це не якийсь „винахідник для винахідництва", фанатик свого фаху, або „таємничий алхемік" (такими дійсно інколи бувають винахідники в творах деяких наших авторів) — ні, Ракітін насамперед кращий ударник соціялістичного підприємства, тим то провідним стимулом у його винахідницькій роботі є боротьба за економічну незалежність, за зменшення витрат, за кращу якість радянської продукції.

„Годі купувати в Німеччині електроди на золото, незабаром свої зробимо". — Ось що стимулює перший винахід Ракітіна.

„Боротьба за металь — прочитав він у „Правде" — боротьба за соціялізм"... „Значить розтрати металю відсувають перемогу за соціялізм, а скільки ми розтринькуємо, викидаємо на вітер"... „І думка знову запрацювала навколо однієї улюбленої осі — електрозварювання"... „Зварювання — це зменшення собівартости, оздоровлення умов праці, це — тисяча вільних рук, це економія робочої сили..."

— Це знов нові стимули, щоб запрацювала творча думка Ракітіна. Отже Петро насамперед чітко усвідомлюють соціяльну мету своєї винахідницької роботи.

Визначаючи всі ці безперечно позитивні риси твору, ми, одначе, не можемо обминути і деяких елементів художньої неврівноважености, невикінчености нарису. Звичайно, ця мистецька неврівноваженість почасти відбилася й на показі головного героя—Петра Ракітіна. Насамперед, неважко помітити, що перша (правда, і більша) частина книжки значно краще, міцніше зроблена за другу частину (вірніше за закінчення твору). У перших розділах книжки герої твору розмовляють живою, кольоритною мовою, автор виявляє безперечне уміння подати жвавий динамічний діялог. Приміром:

„Снігурко з Литкіним прибігали в цех, з недовір'ям дивилися на циліндри.

— Подивимося, що випробування покаже,—каркнув Снігурко.

Ветроумов сердито чмихав.

— Брись з кузні. Нічого тут антимонію розводити. Бита ваша карта.

— Чого горлянку дереш?

— Нічого, говорю, робити вам тут.

— Ми то підем. А циліндри однаково не витримають, лопнуть".

Мова автора в цій частині твору насичена простими, але водночас досить міцними й свіжими образами. Приміром, розповідаючи про бюрократа-начальника виробничого відділу, Петро подає рисочки цього персонажу так: „Окуляри блищать, як вичищений мідний таз, а мене ніби в ополонку вниз головою"...

Скрутне, безпросвітне життя Петрової родини до революції автор втілює в такий образ:

„Життя зіткане з горя й страждань стало тугіше від натягненої струни, ось-ось урветься"...

Або ще цікаві порівняння:

„Електрод зашипів й топився, як цукор у окропі":.. Згадавши свого друга партійця-активіста, один із робітників говорить: „А головне з робітниками зв'язаний, як приварений метал" і т. інш.

Читаючи ж останні розділи і сторінки книжки, відчуваєш, що автор ніби почав поспішати й намагався, якомога швидше закінчити книжку, тим то твір тут справляє враження не розгорнутого, сухуватого [redacted] вого колоритного діялогу тут уже майже нема. Натомість автор переобтяжує твір цитатами із газет, протоколів „характеристик" та інших документів. Так, приміром, лише на кількох останніх сторінках твору Міронов наводить чималенький уривок із статті якоїсь технічної газети (стор. 33) цитату із „Чорноморської Комуни" (стор. 36), цілком довідку, що дана Ракітіну Крюківським заводом (стор 36), цитує знов таки повну „характеристику, яка дана Ракітіну від Крюківського Комітету ЛКСМУ (стор. 36), наводить повнотою „характеристики" від Крюківського партійного Комітету (стор. 37), і т. інш... Звичайно, ми зовсім не хочемо цим сказати, що в художньому нарисі не можна наводити яскравих уривків з газет, документів тощо. Навпаки, інколи влучна цитата з газети чи документа, буває дуже доречною й навіть потрібною. Але зайве переобтяження цими цитатами може призвести до негативних наслідків. Отже, Міронов, у другій (меншій) частині своєї книжки безумовно зловживає цими цитатами. Від цього твір втрачає свою динамічність, мова пересичується сухими формулюваннями, твір втрачає свою емоційно-мистецьку чинність.

А наведення цих „довідок" і „характеристик" з метою заглибити образ Ракітіна— безперечно цілком недоречне й непотрібне. Бо в художньому творі, передусім, образ людини розкривається не офіційними довідками, а дією й через дію, через викриття психоідеології людини. І крім того, як ми вже відзначали, Міронову пощастило й досить правильно й досить глибоко показати образ Ракітіна-ударника. А тому ці „додатки" у формі канцелярських „довідок" рішуче непотрібні й зайві. Ракітіна звичайно й без них окреслено, як ударника, свідомого більшовика, соціялістичного винахідника, а ці документи лише переобтяжують твір, псують його емоціональну насиченість.

Але попри всі згадані неполадки й хиби ми бачимо, що з основною проблемою Міронов безумовно упорався. Книжка „Рядовий п'ятирічки" свідчить про нові досягнення автора-робітника; вона водночас є потрібний і досить цінний вклад у творчість, що присвячена [redacted] нашої країни.

О. Ждакович

В-во „*Молодий Більшовик*" Відп редактор *Ол. Корнійчук*

